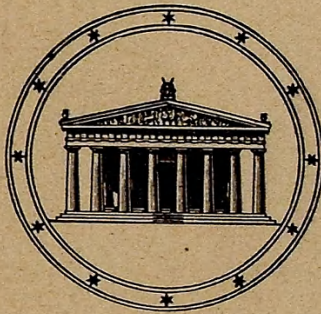

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1899

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1900

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΡΙΣΤΗΜΙΟΝ
Η ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΡΟΛΙΤΩΝ ΣΥΡΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Χ. ΠΕΤΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΡΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX
ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΚΑΙ ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΕΡΟΝΤΕ
HEINRICH SCHLIEMANN
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΡΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Β. Υ. Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἀντιπρόεδρος

Δ. Τσιθανόπουλος

Β' Ἀντιπρόεδρος

Γ. Νικολαΐδης

Γραμματεὺς

Π. Καββαδίας

Σύμβουλοι

Στ. Ἀνδρόπουλος

Β. Γιαννούλης

Π. Καρολίδης

Β. Λεονάρδος

Ἰ. Ὁθ. Λύδερς

Δ. Μακκῆς

Γ. Μιστριώτης

Γ. Παπαθασιλείου

Ἄ. Ῥωμάνος

Ἄν. Σκιᾶς

Β. Στάης

Γ. Στρέϊτ

Χ. Τσουντας

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Η Α. Μ. Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ
 Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ ΤΟΥ SAX-
 MEININGEN
 Η Α. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΚΑΡΟΛΟΣ ΤΟΥ HESSEN

<p>† Γεώργιος Ἀδέρωφ. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Friederich Adler. Berlin. Otto Benndorf. Wien. Max Collignon. Paris. Domenico Comparetti. Firenze. Alexander Conze. Berlin. Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Ἀθήνησι. Wilhelm Dörpfeld. Ἀθήνησι. Joseph Durm. Karlsruhe. Sir John Evans. London. Paul Foucart. Paris. Adolph Furtwängler. München. Ernst Gardner. Cambridge (England). Percy Gardner. Oxford. B. L. Gildersleeve. Baltimore. U. S. America. Will. Watson Goodwin. Cambridge. U. S. America. Hamdy Bey. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. B. Haussoulier. Paris. L. Heuzey. Paris. Th. Homolle. Ἀθήνησι.</p>	<p>R. C. Jebb. Cambridge (England). R. Kekulé. Berlin. Adolph Kirchhoff. Berlin. Ulrich Köhler. Berlin. Lucien Magne. Paris. Adolph Michaelis. Strassburg. A. S. Murray. London. Charles Eliot Norton. Cambridge U. S. America. F. C. Penrose. London. G. Perrot. Paris. W. M. Ramsay. Aberdeen (Scotland). S. Reinach. Paris. Rufus R. Richardson. Ἀθήνησι. Th. D. Seymour. Now-Haven. U. S. America. Charles Waldstein. Cambridge (England). Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff. Berlin. G. Treu. Dresden. Paul Wolters. Würzburg.</p>
--	--

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1899

Οί έταίροι, ών τὰ όνόματα είνε τετυπωμένα διά κυρτών γραμμάτων, είνε έταίροι ισόβιοι.

Άγγελόπουλος Άθάνατος Θρ.

Άγγελόπουλος Ηλίας.

Άθηνογένης Γ.

Άμποτ Νέλσων.

Άνδρόπουλος Στ.

Άνέζης Δ.

Άντωνιάδης Δ.

Άντωνόπουλος Κ.

Άξελός Ι.

Άξελός Μιλ.

Άραβαντινός Ι.

Άσιμής Δ.

Βακράτσας Είρ.

Βαλαωρίτης Ι.

Βαλλώσης Δ.

Βακχάς Π.

Βάσης Σπ.

Βάσος Άλ.

Βαφειαδάκης Ν.

Βεκούσης Δ.

Βικέλας Δ.

ν. Bissing Fritz.

Βλάχος Γ.

Βούκρας Δ.

Βούρος Ζ. Α.

Bourguet Émile.

Βυζαντινός Γαβριήλ.

Γαζέπης Γ.

Γεωργακόπουλος Ε.

ν. Gaertringen Hiller.

Γιαννούλης Β.

Γκιών Άνδρέας.

Graef B.

Γρηγοράκης Γρ.

Γρηγορίου Άποστ.

Δαμβέργης Α.

Δαμβέργης Ν.

Δάσιος Σπ.

Δεληγεώργης Δ.

Δεμερτζής Α.

Δημητριάδης Χ.

Δήμητσας Μ.

Διγενής Μ.

Διπλαράκος Γ.

Dörpfeld W.

Δουρούτης Άθ.

Δραγάτης Ίάχ.

Δραγούμης Μ.

Δραγούμης Στ.

Δουδουινιώτης Γ.

Έλευθεριάδης Έλευθέριος.

Έλευθεριάδης Σωκρ.

Εύαγγελίδης Μ.

Εύκλειδης Ι.

Ζατμης Άλ.

Ζαχαρίας Δ. Π.

Ζητουσιάτης Π.

Ζυγομαλᾶς Ἀ.	Κύρης Μ.
Ζωγράφος Ἰω.	Κωνσταντινίδης Π.
Ἡλιόπουλος Χρ.	†Κωστῆς Ν.
Θεοδωρακάκης Στυλ.	Κωνσταντᾶρας Ἐλ.
Θεοδωρόπουλος Β.	Κωνσταντόπουλος Κ.
Θεοφανόπουλος Δ.	†Λάκων Β.
Ἰορδανόπουλος Μ.	Λαμπруνίδης Μ.
Judeich Walther	Λαμπρόπουλος Α.
Ἰωαννίδης Π.	Λάμπας Ι. Α.
Καββαδίας Π.	Λάμπας Ι. Γ.
Καλαποθάκης Μ.	Λεονάρδος Β.
Καλάρκος Κ.	Λεονάρδος Α. Δ.
Καλδοχορέσης Μ.	Λόντος Ι.
Καλογερόπουλος Θ.	Λύδερς Ὅθ.
Καλογερόπουλος Ν.	Λυκάκης Ἀλ.
Κανάκης Π.	Λυκούδης Ἐμμ.
Καπλάνογλους Κ. Π.	Λύρης Ἰω.
Καράλης Α.	Μαγγιώρος Σπ.
Καραπάνος Κ.	Μακκᾶς Δ.
Καρχούλιας Η.	Μακκᾶς Κ.
Καρολίδης Π.	Μακκᾶς Ν.
Κασδόνης Γ.	Μανιάκης Κ.
Καστριώτης Π.	Μαντζάκος Χ.
Κατριβάνος Α.	Μαντζούφας Ἀνδρ.
Καυταντζόγλους Ἰω.	Μανωλίδης Σωχρ.
Κεφάλας Γ.	Μαρκόπουλος Ἰω.
Κλοντηρόπουλος Γ.	Μελᾶς Δ.
Κόλλας Δ.	Milchhöfer Arthur.
Κολυβάς Α.	Μελισσοουργός Γ.
Κομνηνός Π.	Μιστριώτης Γ.
Κοντόπουλος Κ.	Μομφερράτος Ἀν.
Κόντος Κ.	Μουντάκης Ἀν.
Κοντόσταυλος Α.	Μούσης Ι.
Κορομάντσος Ἐ.	Μουτσόπουλος Ἀθ.
Κορομάντσος Θεμ.	Μπαλτῆς Θ.
Coune Louis.	Μπαλάνος Ν.
Κουλουμόπουλος Κ.	Μπάρτ Γουλ.
†Κουμανούδης Στ.	†Μπογιατζόγλους Μ.
Κουρουνιώτης Κ.	Μυλωνᾶς Κ.
Κοφινιώτης Ἰω.	Νεγρεπόντης Μ. Μ.
Κριεζῆς Ἀντ.	Νικολαΐδης Γ.
	Νικολαΐδης Ι.

Νικολαΐδης Λουδ.	Σταυρόπουλος Δ.
Νικολόπουλος Π.	Steele Daniel.
Νικολόπουλος Σ.	Στέφανος Κλών.
Noack Ferd.	Στεφανάκος Φιλόθεος.
†Νομικός Α.	Στρέϊτ Γ.
	Στρέϊτ Στ.
Ξανθάκης Π.	Studniczka F.
Ξανθουδίδης Στέφ.	Σφακιανάκης Β.
	Schiff Alfred.
Οϊκονόμος Π.	Σχλίεμαν. Α.
Οϊκονόμος 'Αν.	Σωμερίτης Δ.
	Σωτηριάδης Γ.
Πασχάλης Δημ.	
Παπαδασιλείου Γ.	Τραπάντζαλης Γ.
Παπαδημητρακόπουλος Θ.	Τριανταφυλλάκος Ν.
Παπαδόπουλος Β.	Τσάτσος 'Ιω.
Παπαναστασίου Π.	Τσιβανόπουλος Δ.
Παπαχρήστου Γ.	Τσίλλερ 'Ερν.
†Πάππος Δ.	Τσουντας Χρ.
Πατύχας Γ.	†Τυπάλδος Κοζάκης Γ.
Περρής Π.	Τυπάλδος Μπασσιᾶς 'Αθ.
Περρής Σ.	
Πεσμαζόγλους 'Ιω.	Φιλαδελφεύς Α.
v. Prott Hans.	Fabricius E.
Πρωτοπαπαδάκης Π.	Φεράλδης Γ. Λουδ.
	Φίλιος Δ.
Robert K.	Φωτίου 'Ιω.
Γαγκαβῆς Κλ.	Φωστηρόπουλος Κ.
Ροσέτος 'Αλ.	
Ράλλης Δ.	Χατζηδάκις Γ.
Ράλλης Στ.	Χατζηδάκις Ι.
Ρωμαΐδης 'Αρ.	Χρυσανθόπουλος Παναγ.
Ρωμάνος 'Αθ.	Χρυσοβελόνης Λ.
Ρωμάνος "Εκτωρ.	
Σακελλαρόπουλος Σωτ.	Ψαλτῆρας Γ.
Σιμόπουλος Ι.	Ψάλτης 'Ιακ.
Σκιᾶς 'Αν.	
Σκουζές 'Αλ.	White W. J.
Σκουζές Κ.	Wide Sam.
Σκουζές Π.	Wiegand Theodor.
Σκουλούδης Σ.	Wolters P.
Στάης Β.	
Σταμούλης 'Αναστ.	Zahn Robert.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

κατὰ τὸ ἔτος **1899**

συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς Ἐταιρείας Π. Καββαδία καί, μετὰ ἔγκρισιν τοῦ συμβουλίου, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τῶν ἐταίρων τῇ 30 Ἰανουαρίου 1900.

Κύριοι,

Ἐμφανιζόμενον ἐνώπιον ὑμῶν σήμερον τὸ Συμβούλιον ἵνα λογοδοτήσῃ περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ λήγοντος ἔτους, ἐκπληροῖ ἐν πρώτοις θλιβερὸν καθήκον ἀναγγέλλον ὑμῖν μετ' ἀφάτου λύπης τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐταιρείας ἐργατῶν αὐτῆς *Στεφάνου Κουμανούδη*. Ἐπὶ 36 ὄλα ἔτη ὁ Κουμανούδης διετέλεσε γραμματεὺς τῆς Ἐταιρείας καὶ αὐτὸ τοῦτο ἡ ψυχὴ καὶ τὸ κέντρον τῆς ὅλης περὶ τὴν Ἐταιρείαν δράσεως. Τὸ ἔργον τοῦ Κουμανούδη ἐν τῇ Ἐταιρείᾳ εἶνε μέγα, ὡς μεγάλη ἦτο ἡ καθόλου δράσις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐν Ἑλλάδι φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ. Σοφὸς ὢν ὁ ἀνὴρ καὶ εἰς τὴν λατρείαν τῆς ἀρχαιότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὰ τῆς Ἐταιρείας ἔργα ὀλοψύχως ἀφωσιωμένος, ἐδυνήθη νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς περὶ αὐτόν, τοὺς ἀληθῶς ἐνδιαφερομένους ὑπὲρ τῶν ἀρχαιολογικῶν πραγμάτων καὶ ὑπὸ τοῦ συμφέροντος τῆς Ἐταιρείας ἐν

ταῖς ἑαυτῶν ἐνεργείαις καὶ σκέψεσιν ἀγομένους. Οὕτω δὲ διὰ συνετῆς καὶ εὐστόχου διαξαγωγῆς τῶν τῆς Ἑταιρείας κατώρθωσεν ὁ Κουμανούδης νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτὴν εἰς ἀκμὴν συνεπικούρους ἔχων ἐν τούτῳ ἰδίως τοὺς παλαιοὺς αὐτοῦ συναδέλφους, πανδήμου δὲ τυγχάνων ἐν Ἑλλάδι τιμῆς ἐπὶ τῆς ἔργου του τούτοις, φήμην δὲ καὶ ἀναγνώρισιν τὴν προσήκουσαν κεκτημένος ἐν τῷ ἔξω πεφωτισμένῳ κόσμῳ. Ἀκμάζουσιν ἀφῆκε τὴν Ἑταιρείαν ὁ Κουμανούδης, καταλιπὼν ἐν αὐτῇ μέγα καὶ χαῖνον εἰσέτι κενόν, ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ μεγάλη αὐτοῦ προσωπικότης, εἴπερ καὶ ἄλλοτε οὔσα ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐπελθούσαν μεταβολὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν τῆς Ἑταιρείας, εὐεργετικὴν ἐμελλε νὰ ἀσκήσῃ δράσιν πρὸς εὐόδωσιν τῶν κατ' αὐτὴν.

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀπεβίωσε πρὸς τούτοις ὁ ἀπὸ τοῦ 1895 σύμβουλος *Γ. Τυπάλδος Κοζάκης*, ὅστις πατρόθεν εἶχε κληρονομήσει τὸ ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας ἐνδιαφέρον, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ Γεώργιος Τυπάλδος ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς περίοδον λίαν ἐνεργὸν μέρος λαβὼν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως αὐτῆς. Εὐγενῆς τὸν νοῦν ὁ Κοζάκης κατεῖχετο ὑπὸ λατρείας ἐξιχνουμένης ἐνιαχοῦ μέχρι πάθους ὑπὲρ παντὸς ὅ,τι καλὸν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἀρχαιολογίᾳ. Ἄλλ' ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ κατεῖχεν ἡ φροντίς περὶ τῶν μνημείων τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τοῦτο, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ὁ Κοζάκης κατ' ἐξοχὴν συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπέκτασιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρείας περὶ τὰ μνημεῖα ταῦτα καὶ ἰδίως εἰς τὸ μέγα ἔργον, ὃ ἐξετέλεσεν ἡ Ἑταιρεία ἐν Δαφνίῳ. Καὶ ἄλλος δὲ ἀπὸ τοῦ 1895 σύμβουλος ἀπεβίωσε πρὸ ὀλίγων ἤδη ἡμερῶν, ὁ ἐν τῷ ἔθν. Πανεπιστημίῳ καθηγητῆς *Β. Λάκων*, ὅστις πολλὰ ὡς ἐγένετο χρήσιμος τῇ Ἑταιρείᾳ μετὰ παραδειγματικῆς ἐπιμελείας καὶ ἀφοσιώσεως, σπανίας σήμερον παρ' ἡμῖν,

ἀσχολούμενος εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῶν τῆς Ἐταιρείας καὶ εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῆ.

Εἰς τὰς λυπηρὰς ταύτας ἀναγγελίας ἐπιπροσθέτει τὸ Συμβούλιον ὅτι ἀπεβίωσαν ἐπὶ πλέον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δύο ἐπιτίμιοι ἑταῖροι καὶ ἔθνικοι εὐεργέται οἱ Ἀνδρέας Συγγρός καὶ Γεώργιος Ἀβέρωφ καὶ τρεῖς τακτικοὶ ἑταῖροι, οἱ Κ. Ν. Κωστής, Α. Νομικός καὶ Δ. Πάππος.

Νεοὶ δὲ ἑταῖροι ἐξελέγησαν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος καὶ ἐνεγράφησαν ἐν τῷ μητρώῳ εἴκοσι τὸν ἀριθμόν. Κατέβαλον δὲ τὴν ἑαυτῶν συνδρομὴν μέχρι λήξεως τοῦ ἔτους ἑταῖροι ἐν ὄλῳ 172.

Τὰ καθαρὰ καὶ πραγματικὰ ἔσοδα τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1899 ἀνῆλθον εἰς δραχμὰς 281,439, ὧν δρ. 262,264 εἶνε καθαρὸν ἔσοδον προελθὸν ἐκ τοῦ λαχείου. Τὰ δὲ καθαρὰ καὶ πραγματικὰ ἔξοδα ἀνῆλθον ἐν ὄλῳ εἰς δραχμὰς 211,664, ὥστε ἡ χρῆσις τοῦ λήξαντος ἔτους παρέσχε περίσσειμα δρ. 69,875, ὅπερ προστίθεται εἰς τὴν περιουσίαν τῆς Ἐταιρείας. Ἡ νῦν περιουσία τῆς Ἐταιρείας καὶ τὰ ὅλα ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ λήξαντος ἔτους ἐκτίθενται ἀναλελυμένως ἐν τοῖς ὑπ' ὄψιν ὑμῶν ὑπὸ τοῦ λογιστοῦ τῆς Ἐταιρείας Ἀρ. Λάππα συντεταγμένοις πίναξι τοῦ Γενικοῦ Ἰσολογισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1899¹.

Ἀνασκαφικὰ ἔργα ἐξετέλεσεν ἡ Ἐταιρεία κατὰ τὸ λήξαν ἔτος εἰς δέκα καὶ τρεῖς διαφόρους τόπους. Αἱ ἐν αὐτοῖς δὲ γινόμεναι δαπάναι ἐκτίθενται ἐν τῷ ὑπ' ὄψιν ὑμῶν Ἰσολογισμῷ τῆς Ἐταιρείας· τὰ δὲ ἐπιστημονικὰ τούτων πορίσματα ἐκτίθενται ἐν ταῖς δημοσιευθησομέναις ἐν τοῖς Πρακτικοῖς ἐκθέσεσι τῶν ἐνεργησάντων αὐτὰς ἐφόρων. Ἐνταῦθα

¹ Ἰδὲ τοὺς πίνακας τούτους προσηρτημένους ἐν τέλει τοῦ τεύχους τούτου τῶν Πρακτικῶν ὑπὸ ἴδιαν σελιδοποίησιν I-XXXI.

συνοψίζοντες διὰ βραχέων τὰ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας ἀνακοινοῦμεν τὰ ἐξῆς:

Ἐν Ἀθήναις ἐνήργησεν ἡ Ἐταιρεία μικρὸν τινα ἀνασκαφὴν τάφων παρὰ τὸν Κολωνὸν διὰ τοῦ παρ' ἑαυτῇ ἐφόρου Κ. Κουρουσιώτου συντελέσασαν κυρίως πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα σχήματος τῶν τάφων καὶ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς, καὶ ἐξηκολούθησε δι' ὄλου τοῦ ἔτους τὴν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ παλαιοῦ μέλους τοῦ Συμβουλίου Κ. Μυλωνᾶ ἐνεργουμένην ἀνασκαφὴν καὶ διευθέτησιν τοῦ κατὰ τὴν Στοὰν τοῦ Ἀττάλου χώρου. Διὰ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν δέκα ὄλα δωμάτια τῆς στοᾶς καὶ ἐξηρευνήθη ὀλόκληρον τὸ πρόστωφον, ἔνθα ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια 16 βάσεων τῆς ἐξ 22 κιόνων ἀποτελουμένης ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας· προέκυψαν δὲ ἐκ τούτου ἄλλα τε καὶ ὅτι τὸ πρόστωφον εἶχε δύο μόνον κιονοστοιχίας καὶ οὐχὶ τρεῖς, ὡς ἐπιστεύετο.

Μικρὰ τις σκαφικὴ ἐργασία ἐνηργήθη καὶ ἐν Πειραιεῖ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν κατὰ τοὺς νεωσοίκους καὶ λύσιν τῶν τούτοις συνεχομένων τοπογραφικῶν ζητημάτων, ἰδίως τῶν περὶ τῶν λιμένων Πειραιῶς. Τὰ ἐκ τῆς σκαφῆς δὲ ταύτης πορίσματα ἐκτίθενται ἐν δημοσιευομέναις ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τούτοις ἐκθέσεσι τῶν διεξαγαγόντων αὐτὰς Ἰακ. Δραγάση, καθηγητοῦ ἐν Πειραιεῖ, καὶ Ἡλ. Ἀγγελοπούλου Νομομηχανικοῦ, αἰτήσει τοῦ ὁποίου, ἀπὸ ἐτῶν φιλοτίμως ἀσχολουμένου περὶ τὰ λιμενικὰ ζητήματα τοῦ Πειραιῶς, προέβη ἡ Ἐταιρεία εἰς τὸ σκαφικὸν τοῦτο ἔργον.

Ἄλλη ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν Σουριῶ, συνέχεια τῆς ἀπὸ τοῦ 1898 ἀρξαμένης, διεξαχθεῖσα καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου Β. Στάη, ὅστις συνοψίζει τὰ περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ὡς ἐξῆς: « Ἀνεσκάφη τὸ πρὸς ἄρκτον κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ, ἔνθα αἱ ἐκ μεσαιωνικῶν χρόνων τρεῖς δεξαμεναί· ὑπὸ

τὸ δάπεδον μιᾶς τούτων εὐρέθη, ἐν ἄλλοις, καὶ ἐπιγραφή (τιμητικὸν ψήφισμα) ἀναγράφουσα τὸ ἀληθὲς ὄνομα τοῦ ναοῦ, ὃν ἀπ' αἰῶνων πάντες ἐθεώρουν ὡς ἀνήκοντα τῇ Ἀθηνᾶ. Εἶνε ἀναμφισβήτητον πλέον ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς Σουνιάδος ἄκρας γνωστὸς περίοπτος ναὸς, εἶνε τοῦ Ποσειδῶνος καὶ οὐχί, ὡς ἐνομίζετο, τῆς Ἀθηνᾶς, ὅστις ἀνευρέθη πέρυσι κείμενος ἐπὶ ταπεινοτέρου ἐδάφους. Τὰ περὶ τούτων δημοσιευθήσονται ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ τρέχοντος ἔτους, μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐπεξηγήσεων καὶ σχολίων. Ἀνεσκάφη πρὸς τούτοις μέγα ἡμικυκλικὸν οἰκοδόμημα πρὸς ἀνατολάς, εὐθύς μετὰ τὰ προπύλαια, ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου ἐρειδόμενον· εἶνε δὲ τοῦτο, κατὰ τινα ἀνευρεθεῖσαν πλησίον ἐπιγραφὴν, Σιτοβολεῖον. Ἀνεσκάφη δὲ ὀλόκληρος ἢ ἐπὶ τοῦ περιβόλου στοά, ἔχουσα σχῆμα Γ. Ἐν αὐτῇ εὐρέθησαν ἐπιγραφαὶ καὶ λίθινοι σφαῖραι ἔνσημοι. Ἐπὶ πλέον ἀνεσκάφησαν ἡμιτελῶς πολλὰ κτίρια κατὰ τὸ δυτικὸν τοῦ φρουρίου, ἐν οἷς πάντως καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς ὀνομάζει τοῦτο πλησίον εὐρεθεῖσα ἄλλη ἐπιγραφή· καὶ ἐπιδιωρθώθη κατὰ μέρος ἢ βάσις τοῦ ναοῦ δι' εἰδικῶν ἐργατῶν, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τῆς ἐργασίας ταύτης, ὁ ναὸς θ' ἀνακτίση κατὰ μέγα μέρος, τὸ ἀρχαῖον κάλλος αὐτοῦ.

Ἐτέρα ἀνασκαφή ἐνηργήθη ἐν Πλαταιαῖς διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου Α. Σκιᾶ σκοποῦσα τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐπισημῶν τῆς πόλεως ἐκείνης μνημείων, τῶν γνωστῶν ἰδίως ἐκ τῆς περιηγήσεως τοῦ Παυσανίου. Καὶ ἀνεζητήθησαν μὲν διὰ σκαφῆς τὰ τε ἔξω τῆς πόλεως ἰδρυμένα τὸ πάλαι καὶ πανελλήνια μνημεῖα καὶ τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως ἱερά καὶ δημόσια κτίρια, οὐδὲν ὅμως ἶχνος τούτων εὐρέθη, ἀλλ' ἀπεδείχθη ὅτι ἐντελῶς εἶχον ταῦτα καταστραφῆ ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων. Μόνον ἢ θέσις ἐνὸς ἱεροῦ ἐφάνη, ἀποκαλυφθέντος μέρους μεγάλου περιβόλου καὶ δύο ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν παρ' αὐτὸν εὐρεθεισῶν. Ἐξ ἄλλων δὲ

γενομένων εὐρημάτων μνημονευτέον μαρμαρίνην ἀρχαϊκῆς τέχνης κεφαλὴν ἐκ μετόπης ναοῦ, ὡς φαίνεται, προερχομένην. Διὰ τῶν σκαφικῶν τούτων ἐργασιῶν ἐδείχθη πρὸς τούτοις, ὅτι ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Πλαταιῶν ὑπῆρχε καὶ συν-οικισμός τις προϊστορικός, καὶ ἐξηκριβώθησαν τὰ τῆς ἱστορίας τῆς οἰκοδομῆς τοῦ περιβάλλοντος τὴν πόλιν τείχους.

Καὶ ἐν Θερμοπύλαις ἐνήργησεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Π. Καστριώτου δοκιμαστικὴν τινα σκαφὴν πρὸς ἐξακριβώσιν τῶν κατὰ τὸν τάφον τῶν ὑπὸ τὸν Λεωνίδα ἐκεῖ πεσόντων Σπαρτιατῶν. Ἐγένετο σκαφὴ ἐπὶ τοῦ λεγομένου Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ, κατὰ τὴν θέσιν Καλύβια Δρακοσπηλιᾶς καὶ κατὰ τὸν νομιζόμενον Μελάμπυγον λίθον, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὐρέθη τι δυνάμενον εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν χρόνους νὰ ἀναχθῇ, ἐξ οὗ συμπεραίνει ὁ τὰς σκαφὰς ταύτας ἐνεργήσας «ὅτι τὰ ἐν Θερμοπύλαις ἰδρυμένα πολυάνδριόν τε καὶ ὁ «λέων τοῦ Λεωνίδα καὶ αἱ ἐνεπίγραφοι πλάκες ἦσαν ἀπλᾶ «κενοτάφια τῶν ἡρωικῶς πεσόντων καὶ οὐδὲν πλέον, ἅτινα «σὺν τῷ χρόνῳ ἐξηφανίσθησαν, ὁ τάφος δὲ τῶν ἡρώων «τούτων δέον νὰ ζητηθῇ ἀλλαχοῦ, ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ «Σπερχειοῦ».

Ἐν Θέρμῳ δὲ ἐξηκολούθησαν αἱ ἀπὸ τοῦ 1897 ἐνεργούμεναι διὰ τοῦ ἐφόρου Γ. Σωτηριάδου ἀνασκαφαί, αἵτινες ὑπὸ τῆς αὐτῆς εὐμενοῦς τύχης παρακολουθούμεναι πολλὰ ἤνεγκον καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰς φῶς εὐρήματα, ὧν ἄλλα μὲν, οἷον πῆλινα ἐκ τοῦ παλαιοῦ ναοῦ γλυπτὰ, προστιθέμενα εἰς τὰ τῶν προτέρων χρόνων εὐρήματα συντελοῦσιν εἰς πληρεστέραν τῶν περὶ τὸν ναὸν ἐρμηνείαν, ἄλλα δέ, οἷον διάφορα κτίσματα, δεξαμενὴ κρήνης ἀξιόλογος καὶ ἐπιγραφαί, πολλὰ νέα διδάσκουσιν ἡμᾶς. Ἐγένετο δὲ καὶ ἔρευνά τις ἐν τῷ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν νομιζομένῳ Θέρμῳ, ἦτοι ἐν τῇ μεγάλῃ ἀκροπόλει τοῦ Βλοχοῦ, δι' ἧς καὶ ἄλλα τινὰ εὐρήματα ἀνεφάνησαν καὶ, τὸ σπουδαιότατον, ἐπιγραφή

διδάσκουσα ὅτι ἡ ἀμφισβητουμένη αὕτη κατὰ τὸν Βλοχὸν πόλις ἦτο ἡ πόλις τῶν Θεστιέων.

Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ ἐξηκολούθησαν δι' ὄλου τοῦ ἔτους αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφαὶ μετὰ μεγάλης ἐπιτάσεως, καὶ οὕτω κατωρθώθη ὥστε ἐπερατώθη ἐντελῶς ἡ ἀνασκαφή τοῦ τε Σταδίου καὶ τοῦ Γυμνασίου. Ἀνασκάφην ἐντελῶς τὸ Γυμνάσιον ἐφάνη σπουδαιότατον ὃν οἰκοδόμημα παρέχον ἡμῖν πληρεστάτην καὶ σαφειστάτην ἔννοιαν τοῦ κατὰ Βιτρούβιον ἑλληνικοῦ Γυμνασίου. Ὀικοδομήθη δὲ καὶ ἰκανῶς εὐρύχωρον Μουσεῖον, μήκους 60 μέτρων, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ τὰς ἐν ὑπαίθρῳ κειμένας ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλα ἀρχαῖα, ἐπηυξήθη διὰ προσθήκης νέων κτισμάτων ὁ ξενῶν καὶ ἐξωραίσθη κατὰ τὸ ἐνὸν ὁ παρά τὸ θέατρον καὶ μεταξὺ τῶν δύο Μουσειῶν καὶ τοῦ ξενῶνος χώρος. Ἦρξατο δὲ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ ἡ σύνταξις τῶν σχεδίων τῶν ἀποκαλυφθέντων οἰκοδομημάτων ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς Ἑταιρείας Ἀλ. Λυκάκη, ἅτινα δημοσιευθήσονται ἐν τοῖς Πρακτικοῖς.

Ἐν Μυκηναῖς μικρὰ μόνον ἐνηργήθη ἐργασία κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος διὰ τοῦ ἀπὸ ἐτῶν διεξάγοντος τὸ ἐκεῖ ἔργον ἐφόρου ἀρχαιοτήτων καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου Χρ. Τσουντα. Προὔκειτο κυρίως περὶ ἐπισκευῆς τοῦ τινὸς νεωτέρου κτισθέντος ἐν τῇ ἀκροπόλει πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἀνεσκάφησαν καὶ δύο θαλαμοειδεῖς τάφοι ἀνακαλυφθέντες πλησίον τοῦ καλουμένου θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, ἐν οἷς ἀξιόλογα ἐγένοντο μικρὰ εὐρήματα.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐφόρου Χ. Τσουντα ἐγένοντο κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος καὶ ἀνασκαφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ παρά τὸ χωρίον Μαρμάριανι, τέσσαρας ὥρας ἀνατολικῶς τῆς Λαρίσσης. Ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐξηρευνήθησαν πέντε θολωτοὶ τάφοι τοῦ Μυκηναίου τρόπου, κτιστοὶ ἐκ μικρῶν ἀπελεκήτων λίθων. Εὐρέθησαν δὲ ἐν αὐτοῖς ἄλλα τε καὶ ἰκα-

νῶς διδακτικὰ πῆλινα ἀγγεῖα ἰδιορρυθμοῦ γεωμετρικοῦ τρόπου. Ἐν τῷ λόφῳ δὲ, ἐν ᾧ οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος τάφοι, εὐρέθησαν λίθινά τινα ἐργαλεῖα καὶ διάφορα κτίσματα ἀνήκοντα εἰς συνοικισμὸν προφανῶς πολὺ παλαιόν. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι ἐξακολουθοῦσαι καὶ ἐπεκτεινόμεναι αἱ ἐν Θεσσαλία ἀνασκαφαὶ σπουδαῖα διὰ τε τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν θὰ φέρωσιν εἰς φῶς. Ἐγένετο δὲ ὡσαύτως ἐν Θεσσαλία ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Δ. Φιλίου, χορηγούσης τὴν δαπάνην τῆς Ἐταιρείας, καὶ ἄλλη τις μικρὰ ἀνασκαφὴ πρὸς ἐξακρίβωσιν ἀνακαλυφθέντος τινὸς οἰκοδομήματος καὶ ἰδίως ἐργασίαι πρὸς περισυλλογὴν τῶν ἀρχαίων καὶ κατάθεσιν ἐν συλλογαῖς.

Ἐν Ἐρετρία ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος αἱ διὰ τοῦ ἐφόρου Κ. Κουρουνιώτου ἐνεργούμεναι σκαφαί. Ἀπεκαλύφθη διὰ τούτων μέγα οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως καὶ εὐρέθησαν παρ' αὐτὸ τρεῖς ἐνεπίγραφοι στήλαι περιέχουσαι τιμητικὰ εἰς Μακεδόνας ψηφίσματα καὶ ἄλλη πλάξ, ἐν ἧ εἶνε ἀναγεγραμμένος κανονισμὸς τῆς ὑπὸ τῶν Εὐβοέων τελέσεως τῶν ἀγῶνων τῶν Διονυσίων καὶ Δημητρείων. Ἐγένετο δὲ καὶ ἀνασκαφὴ τάφων τινῶν, ἐν οἷς εὐρέθησαν τρεῖς λευκαὶ λήκυθοι μετὰ τῆς γνώστῆς ἐπιγραφῆς « Δίφιλος καλὸς ὁ Μελανώπου » καὶ ἀνεκαλύφθησαν καὶ τάφοι τινὲς κεκαυμένοι, ἐν οἷς εὐρέθησαν τὰ συνήθη ἀγγεῖα γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καὶ τρία χρυσᾶ διαδήματα ἔχοντα τὰ μὲν δύο γεωμετρικὰ μόνον κοσμήματα, τὸ δὲ τρίτον παραστάσεις ἀνθρώπων καὶ ζώων.

Ἐξηκολούθησαν δ' ὡσαύτως καὶ αἱ ἐν Ρηγείᾳ διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Κ. Σταυροπούλου ἐνεργούμεναι ἀπὸ τοῦ προπαρελθόντος ἔτους ἀνασκαφαί. Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθησαν τάφοι τινὲς ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐν οἷς εὐρέθησαν τέσσαρα χρυσᾶ ζεύγη ἐνωτίων ζφδιομόρφων καὶ ἄλλα τινὰ κτερίσματα. Συνελέγησαν δὲ πρὸς τούτοις ἐκ τῶν τάφων

τούτων καὶ ὀκτῶ κάλπαι περιέχουσαι ὅστ᾽ ἀκεκαυμένων νεκρῶν, ὧν αἱ μὲν ἐπτὰ μολύβδιναί ἀπλαῖ, τῶν συνήθων, ἡ δὲ ὀγδόη μαρμαρίνη κυλινδρική ἐνηρμοσμένη ὑποβάθρφ. Εὐρέθη δὲ καὶ μαρμάρινον ἐπιτύμβιον ἄγαλμα, ἄνευ κεφαλῆς, τῆς Ρωμαίας Πλωτίας μεγέθους ὑπερφυσικοῦ.

Ἄλλη ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν *Κεφαλληνίᾳ* διὰ τοῦ Π. Καβαδία σκοπὸν ἔχουσα κυρίως τὴν ἐξακριβῶσιν τοῦ ζητήματος ἂν ἐν *Κεφαλληνίᾳ* ἦτο διαδεδομένη ἡ μυκηναϊκὴ καλουμένη τέχνη. Ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν πρώτοις ἐν τῇ παλαιότερᾳ τῶν ἀκροπόλεων τῆς Σάμης, ἧς καλῶς σωζομένη πύλη εἶχεν ἀποκαλυφθῆ τῷ 1883. Ἐξηρευνηθῆ διὰ σκαφῆς ὁ ἐκατέρωθεν τῆς πύλης ταύτης ἐσωτερικὸς χώρος καὶ τάφροι τινὲς ἤχθησαν εἰς διάφορα μέρη ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, ἔνθα ἀπεκαλύφθησαν κτίσματά τινα ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ δευτέρα πύλη μεγαλύτερα τῆς τῷ 1883 ἀνακαλυφθείσης. Εὐτυχέστερα ὡς πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα σκαφῆς γενομένης εἰς ἄλλο μέρος τῆς νήσου, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Λειβαθοῦς παρὰ τὸ χωρίον *Μαζαρακάτα*. Ἐνταῦθα ἦσαν γνωστοὶ θολωτοὶ σπηλαιοειδεῖς τάφοι, ὧν ἀνασκαφέντων νῦν εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἀγγείων τοῦ μυκηναϊκοῦ τρόπου. Βεβαιοῦται ἄρα ἐκ τούτου ὅτι ὁ κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην κατοικῶν λαὸς ἦτο φορεὺς μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἐκ τῶν εὐρημάτων τούτων πορίσματα διὰ τε τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν δύνανται νὰ ἐκτεθῶσιν, ἀφ' οὗ ἀνασκαφῆ ὀλόκληρος ἡ περιέργος καὶ λίαν διδακτικὴ ἐκείνη νεκρόπολις, ἐν ἧ καὶ ἀσύλητοι τάφοι πιθανῶς ὑποκρύπτονται, ἐνεργηθῆ δὲ καὶ ἀναγκαῖα τις πάντως ἔρευνα εἰς ἄλλα μέρη τῆς νήσου.

Ταῦτα εἶνε τὰ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἀνασκαφικὰ ἔργα τῆς Ἑταιρείας. Τῶν δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν μνημείων ἔργων αὐτῆς, μνημονευτέον ἐν πρώτοις, ἐννοεῖται, τὸ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ *Παρθενῶνος*, ὅπερ δι' ὅλου τοῦ ἔτους

συνεχῶς ἐξηκολούθησεν ἡ Ἐταιρεία. Ἐπίσης δι' ὅλου τοῦ ἔτους ἐξηκολούθησε καὶ τὸ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοπάππου, ὅπερ εἰσέτι δὲν ἐπερατώθη, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν παραταθὲν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ἕνεκα ἀρχικῆς κακοτεχνίας τοῦ μνημείου, ὡς οἱ εἰδότες λέγουσιν, ὅπερ καθιστᾷ δυσχερὲς τὸ ἔργον τῆς ὑποστηρίξεως. Ἐγένετο δὲ ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας καὶ μικρὰ ἐπισκευὴ ἐν τῷ τείχει τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πρόχειρός τις ἐργασία πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Θεοσείου. Ἦρξαντο δὲ καὶ ἐργασίαι, ὡς προηγουμένως ἐμνημονεύσαμεν, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔτος αἱ ἐργασίαι πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ἐν Μιστρᾷ οἰκοδομημάτων, ἐκτελούμεναι φροντίδι τοῦ Σ. Ἀρχιεπισκόπου Σπάρτης χορηγούσης τὴν δαπάνην τῆς Ἐταιρείας. Ἐν Σπάρτῃ ἡ Ἐταιρεία προέβη ἐπὶ πλέον, διὰ τοῦ σχολάρχου Γ. Γεωργιάδου καὶ εἰς ἐπιστέγασιν τοῦ ἐτέρου τῶν ἐκεῖ μωσαϊκῶν.

Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπεξέτεινεν ἐπαρκῶς ἡ Ἐταιρεία καὶ τὰς ἑαυτῆς ἐργασίας τὰς πρὸς περισυναγωγὴν καὶ συντήρησιν ἀρχαίων, ἐρχομένη οὕτως ἄμεσος ἀρωγὸς εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐκτελοῦσαν τοιαῦτα ἔργα. Οὕτω περισυνήγαγε τῆδε κάκεισε διεσπαρμένα ἀρχαῖα καὶ κατέθηκεν ἐν Συλλογαῖς ἐν Θεσσαλίᾳ, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, ἐν Θήβαις καὶ ἀλλαχοῦ, ἀνέλαβε τὴν ἐπιδιόρθωσιν καὶ στερέωσιν τοῦ Μουσείου τῆς Ὀλυμπίας, κατεσκεύασε κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς κυβερνήσεως κτίσματά τινα ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἀντὶ δαπάνης δρ. 10,426, καὶ ἀνέλαβε καὶ αὐτὴν τὴν συντήρησιν καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων.

Συνεχίζον δὲ τὸ Συμβούλιον τὰς ἀπὸ τοῦ προπαρελθόντος ἔτους προσπαθείας αὐτοῦ πρὸς ἀποκάλυψιν ἐν προσεχεῖ

μέλλοντι τῆς παλαιᾶς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν ἠγόρασε καὶ ἄλλας οἰκίας παρὰ τὸ Θησεῖον καὶ κατὰ τὴν Στοάν τοῦ Ἀττάλου δαπανῆσαν ἐν ὄλῳ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος δι' ἀγορὰν κτημάτων πρὸς ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν ὑπὲρ τὰς 23,000 δραχμῶν.

Ἀρχαῖα δὲ πρὸς πλουτισμὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἠγοράσθησαν κατὰ λῆξαν ἔτος ἀντὶ δρ. 7,010, ἅτινα καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον.

Ἡ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἔκδοσις ἑξακολουθεῖ ὁμαλῶς καὶ τακτικώτατα. Ἐδημοσιεύθησαν δὲ καὶ δύο τόμοι Βιβλιοθήκης τῆς Ἐταιρείας, ὁ μὲν πρῶτον τεῦχος Καταλόγου τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, ὁ δὲ πραγματεία περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐπιδαύρου¹. Ἄλλο δὲ ὑπὸ τὰ πιεστήρια δημοσίευμα τῆς Ἐταιρείας, τὰ Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἐλπὶς ὑπάρχει ὅτι θὰ δημοσιευθῇ κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἤδη ἔτος. Τὸ δημοσίευμα τοῦτο σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ γνωστὰ καὶ προσιτὰ εἰς τὸ κοινὸν τὰ σπουδαιότερα ἐν Ἑλλάδι ἔργα τῆς τέχνης καὶ λοιπὰ μνημεῖα, ὧν περιέχει φωτοτυπίας μετὰ συντόμου ἐρμηνευτικοῦ κειμένου.

Ἐν τοῖς κατὰ τὸ λῆξαν δ' ἔτος ἔργοις τοῖς Ἐταιρείας καταλεχτέον καὶ τὴν κατ' ἀπόφασιν τῆς συνελύσεως γενομένην οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου τούτου τῆς Ἐταιρείας, ἐν ᾧ σήμερον τὸ πρῶτον νῦν συνερχαμένους ὑμᾶς μετὰ χαρᾶς βλέπει καὶ προσαγορεύει τὸ Συμβούλιον. Ἐδαπανήθησαν ἐν ὄλῳ διὰ τὸ κτίριον τοῦτο δρ. 259,863, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ οἰκοπέδου πληρωθεῖσαι δρ. 134,531.

¹ I, Κατάλογος τοῦ ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, τόμος Α' ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τεῦχος Α' ὑπὸ Η. G. Lolling. 1899. II, Τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν, ὑπὸ Π. Καββαδία. 1900.

Προέβη δὲ τὸ Συμβούλιον καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν μαρμαρίων προτομῶν τεσσάρων τῶν ἀειμνήστων τῆς Ἑταιρείας ἐργατῶν, τῶν Ἀλεξ. Ραγκαβῆ, Εὐθ. Καστόρχη, Σπυρίδωνος Φιντικλέου καὶ τοῦ τελευταίου μεταστά-
τος Στεφάνου Κουμανούδη. Ἐτοιμασθεῖσαι δὲ καὶ παρα-
ληφθεῖσαι αἱ προτομαὶ αὐται μέλλουσι νὰ ἰδρυθῶσι μετ'
ὀλίγον ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ κτιρίου τῆς Ἑταιρείας
σὺν ταῖς δύο προὔπαρχούσαις προτομαῖς τοῦ Ἰακώβου Ρίζου
Νερουλοῦ καὶ Φιλίππου Ἰωάννου, προέδρων τῆς Ἑταιρείας.

Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος συνελθόντος τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀνατολιστῶν ἐν Ρώμῃ ἐκλήθη ἡ Ἑταιρεία ἵνα συμμετά-
σχη τῶν ἐν αὐτῷ καὶ ὤρισεν ἀντιπρόσωπον ἑαυτῆς τὸν
ἕτερον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν καὶ μέ-
λος τοῦ συμβουλίου, Π. Καρολίδην.

Σὺν τῇ λήξει δὲ τοῦ ἔτους συνέπιπτε καὶ ἡ λήξις τῆς
εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ παρ' ἡμῖν Γερμανικοῦ Ἀρχαιο-
λογικοῦ Ἰνστιτούτου, οὗτινος πασίγνωστοι εἶνε αἱ μεγάλαι
συμβολαὶ πρὸς προαγωγὴν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης
καὶ ἔξαρσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογικῶν μελετῶν καὶ ἐρ-
γασίων. Τὸ συμβούλιον συμμετέχον τῆς ἐπιστημονικῆς ταύ-
της ἑορτῆς τοῦ Ἰνστιτούτου ἀπεφάσισεν ὅπως σταλῆ αὐτῷ
συγχαρητήριον γράμμα· τοῦτο δὲ τὸ γράμμα ἔπεμψεν ἐν
λευκῶματι ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος, Πρόεδρος τῆς Ἑται-
ρείας!

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Τῆ Κεντρικῆ Διεύθυνσει

τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου

Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει εἰκοσιπενταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθή-
ναις ἰδρύσεως τοῦ Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ὀλο-

Ταῦτα εἶχε νὰ λογοδοτήσῃ ὑμῖν τὸ Συμβούλιον περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ λήξαντος ἔτους 1899. Ἄλλ' ἐπειδὴ σὺν τῷ ἔτει τούτῳ λήγει καὶ ἡ τριετῆς περίοδος τοῦ συμβουλίου, ἐπειδὴ πρὸς τούτοις τὸ αὐτὸ καθόλου συμβούλιον διοικεῖ

ψύχως συγχαίρει ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τοῖς διευθυνταῖς καὶ ἑταίροις τοῦ καθιδρύματος τούτου.

Ἄφ' οὗ ὁ Ἰωάννης Βίγκελμαν ἐγένετο ὁ ἀνὴρ, ὅστις διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν Γερμανίαν κατ' ἐξοχὴν ἐπεβάλλετο νὰ ἐργασθῇ ἐν τοῖς πρώτοις μεταξύ τῶν πεφωτισμένων ἔθνῶν πρὸς προαγωγὴν καὶ τελειοποίησιν τοῦ ἔργου, οὕτινος τοσοῦτον ἐνδόξως κατήρξατο τὸ ἐκ Βρανδεβούργης τέκνον αὐτῆς. Τοιοῦτον δὲ σκοπὸν ἐπιδιώκοντες γερμανοὶ σοφοί, ἐν ταῖς κλασσικαῖς σπουδαῖς ἀνατεθραμμένοι καὶ ὑπὸ ἐνθέου ζήλου ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος κατειλημμένοι, ἰδρυσαν τῷ 1828 ἐν Ρώμῃ, ἐν αὐτῇ τῇ αἰωνίᾳ πόλει τῆς δράσεως τοῦ Βίγκελμαν, τὸ ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον τυχόντες πρὸς τοῦτο ἐπιφανοῦς καὶ ἰσχυροῦ προστάτου, τοῦ τότε Βασιλικοῦ διαδόχου τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου, ἐνθέρμου φίλου τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης.

Ἡ σύντομος ἐργασία τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ἡ μεγάλη αὐτῶν καρτερία ὑπερενίκησαν τὰς τότε δυσχερείας καὶ ἦσαν τὰ εἰς τὰς πρώτας ἐργασίας τοῦ Ἰνστιτούτου παρεμβαλλόμενα προσκόμματα, μέχρις οὗ τοῦτο μετὰ βραχὺν χρόνον ἀνεδειχθῆ καθιδρυμα περιβλεπτον μεγάλως προάγον τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην διὰ τῆς ἐν αὐτῷ συνεργασίας οὐ μόνον τῶν ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ σοφῶν, δι' ἧς τὸ Ἰνστιτούτον ἐγένετο οἰονεὶ διεθνὲς καθιδρυμα.

Ὁ πεφωτισμένος κόσμος ἐπεκρότει εἰς τὴν δράσιν ταύτην τοῦ Ἰνστιτούτου, ἡ δὲ Γερμανία, ὡς εἰκὸς ἐσεμνύετο. Ἄφ' οὗ δὲ αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ ἐνωθεῖσα πολιτικῶς μέγα ἐγένετο Κράτος, ἀνέλαβε τὸ Ἰνστιτούτον ὑπὸ τὴν ἀμεσον αὐτῆς προστασίαν καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸ ἐπίσημον καθιδρυμα τοῦ γερμανικοῦ Κράτους ἔχον τὴν ἔδραν τῆς διοικήσεως αὐτοῦ ἐν Βερολίνῳ. Πρῶτον δὲ ἀποτέλεσμα τῆς εὐτυχοῦς ταύτης ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ μεταβολῆς ἦτο ἡ καὶ ἐν Ἀθήναις ἰδρυσις τῷ 1874 παραρτήματος τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ἡ συγχρόνως σχεδὸν γενομένη διὰ τοῦ Ἰνστιτούτου ἀνασκαφῆ τῆς Ὀλυμπίας, δι' ἧς νέα περίοδος ἀνασκαφικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης ἐδημιουργήθη ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ νεαρὸν ἐν Ἀθήναις καὶ εὐελπι Ἰνστιτούτον ἔτυχεν ἐν τῇ ἐπισήμῳ καὶ τῇ ἰδιωτικῇ Ἑλλάδι ἐνθέρμου ὑποδοχῆς καὶ πάσης δυνατῆς συνδρομῆς καὶ φιλοξενίας ὀφειλομένης εἰς καθιδρυμα,

τὰ τῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τοῦ 1895, παύοντες τὸν λόγον προβαίνομεν διὰ βραχέων εἰς γενικὴν ἐπισκόπησιν ὄλων συλλήβδην τῶν ἀπὸ τοῦ 1895 ἔργων τοῦ συμβουλίου, συντελεστικὴν πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν γενομένων καὶ

ὅπερ ἔμελλε σπουδαίως νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἦγεν εἰς ἄμεσον πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐπικοινωνίαν τοὺς ἐν Γερμανίᾳ σοφοὺς. Ἐμπλεῶν δὲ ὄν σφόνγιους καὶ δυνάμειως κατῆλθεν ἐρρωμένως ἐν τῷ σταδίῳ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν, ἐν εὐγενεῖ ἀμίλλῃ καὶ ἄκρᾳ συμπνοίᾳ πρὸς τε τὴν Ἐταιρείαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὰ καθιδρύματα, καὶ προέβη εἰς πολλὰς καὶ εὐτυχεῖς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἀνασκαφὰς καὶ ἔργα ἐδημοσίευσεν ἑξοχα, δι' ὧν μεγάλως συνεδάλετο εἰς τὴν μέχρι τοῦδε γενομένην ἑξαρσιν τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐν Ἑλλάδι ἐργασιῶν καὶ μελετῶν.

Τὴν εὐεργετικὴν ταύτην δράσιν τοῦ Ἰνστιτούτου ἐπισκοποῦσα σήμερον ἡ Ἐταιρεία ἀναπολεῖ εὐγνωμόνως καὶ ἄλλους δεσμοὺς συνδέοντας αὐτὴν μετὰ τοῦ γερμανικοῦ τούτου καθιδρύματος. Ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος ἐργασίαις τῆς Ἐταιρείας οἱ τοῦ Ἰνστιτούτου πολλακίς ἐβοήθησαν καὶ ἐνεθάρρουν αὐτήν, γερμανοὶ δὲ ἀρχαιολόγοι, λόγιοι καὶ φιλέλληνες, ἐνεργὸν ἔλαβον μέρος εἰς τὰ τῆς Ἐταιρείας, ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, τινὲς δὲ καὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς κατὰ καιροὺς φιλοτίμως μετέσχον.

Μετὰ χαρᾶς δὲ βλέπει ἡ Ἐταιρεία ὅτι τὸ Ἰνστιτούτον δὴν τῇ λήξει τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος αὐτοῦ ἐκτίθησιν καὶ ἴδιον ἐν Ἀθήναις οἶκον, δι' οὗ ἐπ' ἀγαθῇ τῆς ἐπιστήμης μονιμοποιεῖται πλέον τὸ Ἰνστιτούτον παρ' ἡμῖν δεδοξαζόμενον ἐκ τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ καὶ πλῆρες ἐλπίδων διὰ τὸ μέλλον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28/9 Δεκεμβρίου 1899.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Π. Καβδαδίας

πρὸς ὀρθὴν κρίσιν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὸ συμβούλιον διεχειρίσατο τὰ τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πενταετῆ ταύτην περίοδον.

Τὸ συμβούλιον, ἅμα ἐγκατασταθὲν τῷ 1895, ἵνα δυνηθῆ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑταιρείαν ἀνταξίαν ὄχι μόνον τοῦ παρελθόντος αὐτῆς ἀλλὰ καὶ τοῦ τότε παρόντος, ὅπερ μεγάλας ἐπέβαλλεν αὐτῇ ὑποχρεώσεις, ἐπεδίωξεν ἐν πρώτοις τὴν αὔξησιν τῶν ἐσόδων διὰ τῆς ἐπαυξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατ' ἔτος ἐκδιδόμενων γραμματίων τοῦ λαχείου, κατάρθωσε δ' οὕτως ὥστε τὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἔσοδα τῆς Ἑταιρείας σχεδὸν ἐτριπλασιάσθησαν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἔσοδα τὰ πρὸ τοῦ 1895. Οὕτω δὲ ἀνέλαβεν εὐθὺς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Παρθενῶνος, προέβη εἰς τὴν κατεδάφισιν καὶ ἐκ νέου ἀνικοδόμησιν τῶν ἐτοιμορρόπων τοίχων τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου καὶ ἐστερέωσε τὰ ἐν αὐτῇ μωσαϊκά, προέβη εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐν Μιστρά βυζαντινῶν μνημείων, ἐπεσκεύασε τὸν τύμβον τῶν Μαραθωνομάχων, προέβη εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοπάππου καὶ εἰς τὴν τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ὠκοδόμησε Μουσεῖα καὶ φυλακεῖα πολλαχοῦ τοῦ κράτους, προέβη εἰς περισυναγωγὴν τῶν τῆδε κάκεισε διεσπαρμένων ἀρχαίων καὶ ἐφρόντισε σπουδαίως καὶ ὀριστικῶς περὶ ἐξασφαλίσεως καὶ ἐξωραϊσμοῦ τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων καὶ μνημείων, ἰδίως τῶν ἐν Ἀθήναις, περιέβαλε δηλ. διὰ κρηπιδώματος καὶ σιδηροῦ κιγκλιδώματος τὸ Διονυσιακὸν θέατρον σὺν τῇ στοᾷ τοῦ Εὐμένους μέχρι τοῦ Ὠδείου, περιέβαλε διὰ τοίχων καὶ διὰ σιδηροῦ κιγκλιδώματος ἱκανὸν χῶρον τοῦ κατὰ τὴν Ἀγίαν Τριάδα παλαιοῦ νεκροταφείου, περιέβαλε διὰ σιδηροῦ κιγκλιδώματος τὴν καλουμένην Ἀδριάνειον στοᾶν καὶ τὴν Στοᾶν τῶν Γιγάντων, περιέφραξε διὰ τείχους καὶ σιδηροῦ κιγκλιδώματος τὸν κατὰ τὴν καεῖσαν παλαιὰν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν χῶρον, ἐφρόντισε περὶ ἐξασφαλίσεως τοῦ ἐν Ὀρχομενῷ θησαυροῦ τοῦ Μινύου, καὶ περιέφραξεν, ἐξη-

σφάλισε καὶ ἐπεστέγασε δύο ἀνακαλυφθέντα μωσαϊκὰ ἐν Πάτραις καὶ ἐν Σπάρτῃ.

Ἐν ᾧ δὲ περὶ τὰ ἔργα ταῦτα, τὰ πρὸς ὑποστήριξιν καὶ συντήρησιν τῶν μνημείων, ἡσχολεῖτο τὸ συμβούλιον, ἐξηκολούθησε συγχρόνως τὰς μεγάλας ἀπὸ εἰκοσαετίας περι-
που ἀρξαμένης ἀνασκαφᾶς τῆς Ἑταιρείας, τὰς ἐν Ἐπι-
δαύρῳ, ἐν Μυκῆναις καὶ ἐν Ἐλευσίनि, καὶ ἐπὶ πλέον ἄλλας
ἀνασκαφὰς ἐξετέλεσε καὶ ἐπεχείρησεν, οἷον περὶ τὴν ἀθη-
ναϊκὴν Ἀκρόπολιν, ἐν τῷ Ὀλυμπίῳ, κατὰ τὴν Στοᾶν
τοῦ Ἀττάλου, κατὰ τὸν Κεραμεικόν, ἐν Πειραιεῖ, ἐν Σου-
νίῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀττικῆς, ἐν Θήβαις, ἐν Πλαταιαῖς,
ἐν Θερμοπύλαις, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Ἐρετρίᾳ, ἐν Πάρῳ, ἐν
Σίφνῳ, ἐν Σύρῳ, ἐν Ρηνεῖᾳ, ἐν Λυκοσοῦρᾳ, ἐν Μεσσήνῃ,
ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν Θέρμῳ τῆς Αἰτωλίας.

Ταῦτα τὰ ἔργα ἐξετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1895 τὸ μέχρι τοῦ
νῦν συμβούλιον. Ἡ δὲ οἰκονομικὴ αὐτοῦ διαχείρισις κατὰ
τὰ ἔτη ταῦτα ἀφῆκε καὶ περίσσευμα ἐν τῷ ταμείῳ ἐκ ὀρ.
244,471, αὐτὸ δηλ. σχεδὸν τὸ ποσὸν δι' οὗ τὸ συμβούλιον
ᾠχοδόμησε τὸ κτίριον τοῦτο τῆς Ἑταιρείας, ἐν ᾧ, ἄστεγος
οὔσα ἡ Ἑταιρεία ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς καὶ
ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ ἀπὸ γραφείου εἰς γραφεῖον περι-
πλανωμένη, εὔρεν ἐπὶ τέλους στέγην, μόνιμον καὶ εὐ-
πρεπῆ, ἀνταξίαν τοῦ παρελθόντος καὶ πρόσφορον διὰ τὸ
μέλλον αὐτῆς.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

Α' τακτική συνέλευσις τῶν Ἑταίρων πρὸς λογοδοσίαν τοῦ Συμβουλίου διὰ τὸ ἔτος 1897

Τῇ 30ῃ Ἰανουαρίου 1900 ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὥρα 10η π. μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς γενικὴν συνέλευσιν, ἵνα κατὰ τὰ ἄρθρα 31 καὶ 32 τοῦ Ὁργανισμοῦ ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν τριμελῆ ἐξελεγκτικὴν ἐπιτροπείαν καὶ ἀκούσωσι τὴν περὶ τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1899 λογοδοσίαν τοῦ Συμβουλίου. Παρῆσαν ἑταῖροι 53.

Διενεμήθη εἰς τοὺς παρόντας ἑταίρους ἔντυπος ἀναλυτικὸς Ἰσολογισμὸς τῆς χρήσεως τοῦ 1899 (ἶδε αὐτὸν δημοσιευμένον ὡς παράρτημα ἐν τέλει τοῦ ἀνά χειρας τεύχους, σελ. I-XXXI).

Γενομένης ψηφοφορίας ἀνεδείχθησαν ὁμοφώνως Πρόεδρος τῆς συνελεύσεως ὁ κ. Δ. Βικέλας, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Θρ. Ἀγγελόπουλος Ἀθάνατος, α' Γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Δουδουνιώτης καὶ β' Γραμματεὺς ὁ κ. Κ. Κουρουγιώτης.

Ἀκολούθως ἐξελέγησαν διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς οἱ κ. κ. Ι. Ζωγράφος, Γ. Κλοντηρόπουλος καὶ Δ. Ἀνέζης.

Τούτων γενομένων, ὁ Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου κ. Π. Καββαδίας ἀνέγνω τὴν ἐν τούτοις προηγουμένους (σ. 9-24) ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1899.

Β' τακτικὴ Συνέλευσις

Τῇ 13ῃ Φεβρουαρίου 1900, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὥρα 10η π. μ. συνήλθον τὸ δεύτερον οἱ ἑταῖροι. Τῆς συνελεύσεως προηδρεύσεν ὁ Πρόεδρος κ. Δ. Βικέλας. Παρῆσαν ἑταῖροι 38.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς συνελεύσεως κ. Γ. Δουδουνιώτης ἀνέγνω τὴν ἐν σελίδι 26-29 ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1899.

Ἡ συνέλευσις ἐγκρίνασα ὁμοθυμῶς τὴν γενομένην διαχείρισιν τοῦ ἔτους 1899 ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας τῆς πρὸς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον καὶ τὴν εὐαρέσκειάν τῆς πρὸς τὸ λοιπὸν προσωπικὸν τῆς Ἑταιρείας.

Ἀκολούθως ἐξελέγη πενταμελὴς ἐπιτροπὴ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐκ τῶν κ. κ. Ν. Καλογεροπούλου, Ἀθ. Κατριάνου, Μ. Λαμπρινίδου, Μ. Νεγρεπόντη καὶ Μ. Ἀξελού.

Γ' τακτικὴ συνέλευσις τῶν Ἑταίρων πρὸς ἐκλογὴν νέου Διοικητικοῦ Συμβουλίου

Τῇ 20ῃ Φεβρουαρίου 1900, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὥρα 10η π. μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς συνέλευσιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Προέδρου κ. Δ. Βικέλα καὶ προέβησαν

διά ψηφοδελτίων κατὰ τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Ὁργανισμοῦ εἰς τὴν ἐκλογὴν νέου διοικητικοῦ συμβουλίου μέλλοντος νὰ διευθύνῃ ἐπὶ τριετίαν τὰ τῆς Ἑταιρείας.

Ἐψήφισαν ἑταῖροι 96, καὶ ἐξελέγησαν Ἀντιπρόεδρος ὁ Δημοσθένης Τσιβανόπουλος διὰ ψήφων 90, μέλη δὲ τοῦ Συμβουλίου οἱ Π. Καββαδίας διὰ ψήφων 94, Ὁθ. Λύδερς διὰ ψήφων 92, Γ. Νικολαΐδης διὰ ψήφων 91, Π. Καρολίδης διὰ ψήφων 91, Στ. Ἀνδρόπουλος διὰ ψήφων 89, Α. Ρωμάνος διὰ ψήφων 89, Β. Στάης διὰ ψήφων 88, Γ. Μιστριώτης διὰ ψήφων 87, Γ. Στρέϊτ διὰ ψήφων 86, Χ. Τσοῦντας διὰ ψήφων 83, Β. Γιαννούλης διὰ ψήφων 83 καὶ Δ. Μακκᾶς διὰ ψήφων 82.

Συμπλήρωσις τοῦ νέου Διοικητικοῦ Συμβουλίου

Τὸ οὕτως ἐκλεχθὲν ὑπὸ τῶν ἑταίρων συμβούλιον πρὸς συμπλήρωσιν ἑαυτοῦ, κατὰ τὰ διατασσόμενα ὑπὸ τοῦ Ὁργανισμοῦ, συνήλθεν εἰς συνεδρίαν αὐθημερόν καὶ ἐξελέξατο ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ Γραμματέα τὸν Π. Καββαδιαν καὶ 6' Ἀντιπρόεδρον τὸν Γ. Νικολαΐδην. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν ἐξελέξατο μέλη τοῦ συμβουλίου τοὺς Ἀνδρ. Σκιαῖν καὶ Β. Λεονάρδον, ἐφόρους ἀρχαιότητων, καὶ τὸν Γ. Παπαδασιλείου, γυμνασιάρχην.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Πρὸς τὴν Συνέλευσιν τῶν ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ υποβάλωμεν τὸ πόρισμα τοῦ παρ' ἡμῶν γενομένου ἐλέγχου ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχείρισεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1899.

Τὸν ἔλεγχον ἐνηργήσαμεν ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ Λογιστηρίου, ὅπερ εὑρομεν ἐνημερον, τηροῦν πάντα τὰ ἀπαιτούμενα βιβλία, κύρια καὶ βοηθητικά, παρεβάλομεν τὰ στελέχη τῶν ἐκδοθέντων γραμματίων εἰσπράξεως ὡς καὶ τῶν χρηματικῶν ἐνταλμάτων, εὑρομεν δὲ ταῦτα σύμφωνα πρὸς τὰς ἐν τοῖς βιβλίοις ἐγγραφάς, τὸ πόρισμα δὲ τοῦ ἐλέγχου ἔχει ὡς ἑξῆς.

Α' Χρηματικὴ διαχείρισις

Εἰσπράξεις

Ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἕως 31 Δεκεμβρίου 1899 εἰσπράχθησαν.	Δρ.	728,915.40
Προερχόμεναι		
1) ἐξ ἐσόδων τῆς χρήσεως 1899	Δρ	465.082 75
2) ἐξ ἐκποιήσεως ὀμολ. ἔθν. δανείου ἐνοποιήσεως τοῦ 1898	»	13,853.25
Εἰς μεταφορὰν	Δρ.	478,936.—

Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ.	478,936.—
3) ἐξ ἐκποιήσεως ὁμολ. Ἑλλην. Παγίου Δαν. & 5.000,000	»	16.756.75
4) ἐκ κληρωθείσης εἰς τὸ ἄρτιον μιᾶς ὁμολογίας Πατριωτικοῦ Δανείου τῶν 30,000,000	»	10.—
5) ἐξ ἀναλήψεως ἀτόκων καταθέσεων παρὰ τῇ Ἐθν. Τραπεζῇ	»	151,400.—
6) ἐξ ὁμοίας ἐντόκων καταθέσεων παρὰ τῇ Τραπεζῇ Βιομηχανικῆς Πίστεως	»	48,000.—
7) ἐξ ἀναλήψεως προκαταβολῶν διὰ λ/σμόν τῆς Ἐταιρείας	»	18,242.65
8) ἐξ ὀφειλῆς Π. Γιαννοπούλου (πρώην Ταμ. τῆς Ἐταιρείας)	»	270.—
9) ἐκ χρεωστῶν Γραμματίων Λαχείου Β' τετραμ. 1898	»	15,300.—
	Δρ.	<u>728,915 40</u>

Β' Πληρωμαὶ

Ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἕως 31 Δεκεμβρίου 1899 ἐπληρώθησαν . Δρ. 733,463.60

Κατανεμόμενοι

1) εἰς ἔξοδα χρήσεως 1899.	Δρ.	355,387.30
2) εἰς ἀπόκτησιν 430 ὁμολογιῶν Ἐθνικοῦ Δανείου Ἐνοποιήσεως τοῦ 1898	»	44,286.—
3) εἰς ἀτόκους καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ.	»	115,400.—
4) εἰς ἐντόκους καταθέσεις παρὰ τῇ Τραπεζῇ Βιομηχανικῆς Πίστεως	»	60,000.—
5) εἰς προκαταβολὰς διὰ λογαριασμόν τῆς Ἐταιρείας.	»	14,005.—
6) εἰς δαπάνην ἔναντι ἀνεγέρσεως τοῦ Καταστήματος τῆς Ἐταιρείας	»	96,526.30
7) εἰς πιστωτὰς διαφόρους	»	47,859.—
	Δρ.	<u>733 463.60</u>

Γ' Ἔσοδα καὶ ἔξοδα

Ὁ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπείας ψηφισθεὶς προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1899 ἀνέγραφεν

Ἔσοδα μὲν	Δρ.	474,382.—
Ἔξοδα δὲ	»	469,582.45
Τουτέστι πλεόνασμα ἐσόδων ἐκ	Δρ.	<u>4,799 55</u>

Ἐκ τῶν προϋπολογισθέντων ὡς ἀνωτέρω ἐσόδων ἐκ . . . Δρ. 474,382.—

Εἰσεπράχθησαν » 488,652 60

Ἦτοι εἰσεπράχθησαν πλεόν τῶν προϋπολογισθέντων . . . Δρ. 9,270.60

Ἡ διαφορὰ αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ μερίσματος τῶν μετοχῶν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀπροόπτων ἐσόδων.

Ἐκ τῶν προϋπολογισθέντων ἐσόδων. . . Δρ. 469,582.45

ἐδαπανήθησαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος . . . » 413,877.70

Ἦτοι ἔμειναν ἀδιάθετοι πιστώσεις Δρ. 55,704.75

Ὅθεν συγκρίνοντες τὰ ἔσοδα ἀνερχόμενα εἰς Δρ. 483,652.60

πρὸς τὰ ἔξοδα ἀνερχόμενα εἰς . . . » 413,877.70

ἔχομεν περίσσευμα Δρ. 69,774.90

Ὅπερ προστίθεται εἰς τὴν περιουσίαν τῆς Ἐταιρείας.

Β' Περιουσία τῆς Ἑταιρείας

Ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας ἀνήρχετο κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1898 εἰς	Δρ. 578,800.16
ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων, ἀποφάσει τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν ἐταίρων, διαφόρων ἐπισφαλῶν ἀπαιτήσεων ἐκ	» 85,536.82
Ἐμείνε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πραγματικῆ περιουσία ἐκ	Δρ. 493,263.34
Κατὰ δὲ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1899 ἀνήλθεν εἰς	» 563,038.24
ἧτοι ἠϋξήθη κατὰ	Δρ. 69,774.90

(ὄρα ἔσοδα καὶ ἔξοδα)

Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ τὰ ἑξῆς:

1) ἀπὸ ὑπόλοιπον χρηματικὸν 31 Δεκεμβρίου 1899.	Δρ. 11,309.80
2) ἀπὸ ἀκίνητα κτήματα	» 67,449.99
3) ἀπὸ 56 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς	» 131,320.—
4) ἀπὸ 754 ὀμολογίας Ἐθνικοῦ Δανείου Ἐνοποιήσεως	» 71,837.75
5) ἀπὸ 38 ὀμολογίας Πατριωτικοῦ Δανείου	» 65.—
6) ἀπὸ 2 ἀποδείξεις Ἐθνικοῦ Δανείου Κεφαλαιοποιήσεως	» 640.—
7) ἀπὸ τὸ Κατάστημα τῆς Ἑταιρείας	» 259,863.80
8) ἀπὸ ὑπόλοιπον χρέους Π. Γιαννοπούλου	» 30,032.95
9) ἀπὸ προκαταβολὰς διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἑταιρείας	» 1,100.—
10) ἀπὸ ἀτόκου καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ	» 26,000.—
11) ἀπὸ ἐντόκου καταθέσεις παρὰ τῇ Βιομηχανικῇ Τραπεζῇ	» 20,532.—
12) ἀπὸ χρεώστας ἐκ Γραμματίων Λαχείου	» 4,243.60
	Δρ. 624,394.89
Ἀφαιρέσει τῶν ὀφειλομένων ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας εἰς διαφόρους πιστωτὰς	» 61,356.65
	Δρ. <u>563,038.24</u>

Ταμείον

Χρέωσις

ἌΟ Ταμίας τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1899 εἰσέπραξε	Δρ. 728,915.40
εἰς ἃς προστιθεμένου καὶ τοῦ ὑπολοίπου τῆς 31 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1898 ἐκ	» 15,858.—
ἀναδιβάζεται ἡ ὅλη χρέωσις αὐτοῦ εἰς	Δρ. 744,773.40

Πίστωσις

ἌΟ αὐτὸς Ταμίας ἐπλήρωσεν ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1899	Δρ. 733,463.60
ἌΩστε τὸ ὑπόλοιπον τῆς χρήσεως τοῦ ταμείου κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1899 ἀνήρχετο εἰς	Δρ. <u>11 309.80</u>

Τόσαι δὲ καὶ εὐρέθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατὰ τὴν ἐνυπόγραφον διαβεβαίωσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ ἔτους 1899.

Ἐν τῷ ταμείῳ φυλάσσονται

- 1) ἐν βιβλιάριον ἀτόκων καταθέσεων παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ.
- 2) ἐν ὄμοιον ἐντόκου καταθέσεως παρὰ τῇ Τραπεζῇ Βιομηχανικῆς Πίστεως.
- 3) δύο ἀποδείξεις τοῦ Ἐθνικοῦ Δανείου Κεφαλαιοποιήσεως.
- 4) τριάκοντα ὀκτῶ ὄμολογαὶ τοῦ Πατριωτικοῦ Δανείου.
- 5) ὀκτῶ χρηματαποδείξεις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 5976, 6121, 6972, 352, 2500, 2728, 2938 καὶ 4047 δηλοῦσαι τὴν κατάθεσιν παρὰ τοῖς ταμείοις αὐτῆς 46 μετοχῶν Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ 754 ὄμολογῶν Ἐθνικοῦ Δανείου Ἐνοποιήσεως 1898.

Συμπεραίνοντες ἐκφράζομεν πρὸς τὴν Συνέλευσιν τὴν ἐκ τῆς θεωρήσεως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἐταιρείας προκύπτουσαν ἀντίληψιν ἡμῶν, ὅτι ἡ Ἐταιρεία αὕτη ἐν μεγίστῃ τάξει καὶ ἀκριβεῖα λειτουργοῦσα ἐξυπηρετεῖ ὡς ἀριστα τὸν ὕψιστον αὐτῆς ἔθνικόν καὶ ἐπιστημονικόν σκοπόν, ὅστις ἐστὶν ἡ ἀποκάλυψις καὶ διάσωσις τῶν προγονικῶν ἡμῶν μνημείων, τῶν μαρτυρούντων πασιδήλως, ὅτι ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ὑπὸ πλείστας ἀπόψεις ἐξίκετο εἰς ἀπαράμιλλον ἀκμὴν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἄλλος ὑπερέτησε μέχρι σήμερον.

Ἐπὶ τούτοις δὲ συνιστῶμεν, ἵνα ἐκφρασθῶσιν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐνθερμοὶ μὲν εὐχαρισταὶ πρὸς τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν τῆς Ἐταιρείας, ἔπαινοι δὲ πρὸς τὰς διαφόρους ἐκτελεστικὰς ὑπηρεσίας τῆς χρηματικῆς διαχειρίσεως ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ ἐν γένει προσωπικοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Φεβρουαρίου 1900

Ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία
 Ι. ΖΩΓΡΑΦΟΣ
 Δ. ΑΝΕΖΗΣ
 Γ. ΚΛΟΝΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΚΟΛΩΝΟΝ

Μικρά ανασκαφή ἐγένετο ἐπὶ 15 ἡμέρας παρὰ τὴν βορείαν ὑπώρειαν τοῦ Κολωνοῦ (λόφου τοῦ Σκουζέ, Hügel der Demeter Euchloos ἐπὶ τῶν Karten v. Attica Bl. 1^a).

Ὅτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὠρύττετο τάφος πρὸς κατασκευὴν ὑδραγωγείου παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν διερχομένην κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος πρὸ τοῦ κτήματος τοῦ κ. Σκουζέ (ἴδε Karten v. Attica Bl. I unterirdischer Wassercanal) ἀνεκαλύφθησαν τάφοι, ἐν οἷς κατὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰ. Συναδινοῦ τινος ἀνευρέθησαν μελανόμορφα ληκύθια ὡς καὶ λευκαὶ λήκυθοι καὶ ἐν μικρὸν ἀγγεῖον ἐν μορφῇ Αἰθίοπος. Ὑπὸ τῆς μαρτυρίας ταύτης ὀδηγούμενος ἐπεχείρησα τὴν ανασκαφὴν τοῦ χώρου τούτου καὶ ἀπεκάλυψα τῷ ὄντι νεκροταφεῖον τοῦ τέλους τοῦ 5' πρὸς τὸν Ε' αἰῶνα, ἐν ᾧ κατὰ τὰς 15 περίπου ἡμέρας, καθ' ἃς εἰργάσθην, ἀνέσκαψα περὶ τοὺς πεντήκοντα τάφους.

Οἱ πλείστοι τῶν τάφων ἦσαν κεκαυμένοι (περὶ τοὺς εἴκοσιν), τῶν δὲ λοιπῶν δέκα πέντε ἦσαν ὀρθογώνιοι λάκκοι ἰσκαμμένοι ἀπλῶς ἐν τῷ βράχῳ, δύο ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ κεραμίδων, τρεῖς ἀπετελοῦντο ἐκ πωρίνης λάρνακος, δύο ἐκ μαρμαρίνης καὶ οἱ λοιποὶ ἦσαν τάφοι μικρῶν παιδίων τεθαμμένων ἐν ἀμφορεῦσιν ἢ ἐν διπλῇ πηλίνῃ λάρνακι. Οἱ τάφοι ἦσαν πενιχρότατοι, εὑρέθησαν δ' ἐν μὲν τοῖς κεκαυμένοις λευκά τινα ληκύθια (ἀπὸ 1 μέχρι 3 ἐν ἐκάστῳ τάφῳ), ἐν τοῖς λοιποῖς δὲ ληκύθια μελανόμορφα καὶ δύο ἐρυθρόμορφα μετὰ τῶν μελανομόρφων. Πλαγγὼν ἐν οὐδενὶ τάφῳ εὑρέθη. Ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ κεκαυμένου τάφου χώματι εὑρέθησαν πολλὰ τεμάχια μελανομόρφου ἐπινήτρου λίαν ἐπιμεμελημένης τέχνης ἔχοντος παράστασιν ὀπίζομένων Ἀμαζόνων. Ἐν μικρῷ δὲ λίαν ὑστερωτέρῳ, ὡς φαίνεται, τάφῳ εὑρέθησαν ζευγὸς χρυσῶν ἀπλῶν ἐνωτίων καὶ δακτύλιος ἔχων ἐν τῇ σφενδόνη ἀργυροῦν νόμισμα.

Τὸ νεκροταφεῖον ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς τάφρου τοῦ ὑδραγωγείου (βορειότερον ταύτης δοκιμάσας δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνεύρω τάφον τινὰ) εἰσχωρεῖ πρὸς Ν. εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κ. Σκουζέ, ὅπου

ἐκ τῶν ἐκεῖ εἰσέτι εὕρισκομένων μαρμαρίνων καλπῶν καὶ ἄλλων μαρμάρων φαίνεται, ὅτι ἔχουσιν ἀνασκαφῆ ἤδη ἄρκετοι τάφοι ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου· τὴν ἀνασκαφὴν ὁμως τῶν ἐν τῇ κτήματι τοῦ κ. Σκουζέ εὕρισκομένων εἰσέτι τάφων ἠναγκάσθη ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ διακόψω.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

Κατ' ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας ἔπαυσα σκάπτων ἐν ἰδιωτικοῖς κτήμασιν κατὰ τὸ 1899 καὶ ἐπεχείρησα ἀνασκαφὴν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως τῆς παλαιᾶς Ἐρετρίας.

Διὰ τῆς ἐντὸς τῆς πόλεως ἀνασκαφῆς, μολονότι ἦτο αὕτη λίαν περιωρισμένη, ὡς ἐκ τοῦ ὀλίγου χρήματος, ὅπερ ἠδυνάμην νὰ διαθέσω, ἠτύχησα ἐν τούτοις νὰ ἀνακαλύψω πιθανώτατα τὴν θέσιν τῆς ἀγορᾶς τῆς παλαιᾶς Ἐρετρίας· ἀνεκάλυψα δὴλα δὴ ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα κείμενον μέρος μὲν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Ἰω. Δημνίου, μέρος δ' ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Ἰ. Δουρῆ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, οὐτινος σῶζεται δυστυχῶς μόνον τὸ λίαν ἰσχυρὸν κρηπίδωμα ὠκοδομημένον ἐκ μεγάλων ἐγχωρίων τιτανολίθων καὶ ἔχον διεύθυνσιν ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ, καὶ ὄν μήκους μὲν 43 μέτρων πλάτους δὲ 25, ὅπερ καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἀνήκει εἰς τὴν ἀγορὰν Ἐρετρίας.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἀνέσκαψα ἐπὶ τοῦ παρόντος οὕτω μόνον ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ ἀναγνώρισω τὸ διάγραμμα αὐτοῦ, ἀνεκάλυψα δὲ κατὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν ἐργασίαν, ὅτι περὶ τὸ κρηπίδωμα στηριζόμεναι σχεδὸν ἐπ' αὐτοῦ ἴστανται ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν θέσει λίθιναι βάσεις, αἵτινες ἔφερον ἐνεπιγράφους στήλας, ὡς ἐκ τῆς εὐτυχοῦς συμπτώσεως τῆς εὐρέσεως τριῶν τοιούτων παρὰ ταῖς βάσεις, ἐξ ὧν εἶχον ἀποσπασθῆ, καταδείκνυται.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται περιέχουσι ψηφίσματα τῶν Ἐρετριέων,

δι' ὧν παρέχονται τιμαὶ εἰς Μακεδόνας, ἦσαν λοιπὸν προωρισμένοι νὰ ἴστανται ἐν τόπῳ ἐπιφανεῖ, ὅπως δύνανται νὰ γίνωνται γνωστοὶ εἰς πάντας καὶ εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους τὴν Ἐρετρίαν ξένους· ἐπειδὴ δ' ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς δὲν μνημονεύεται ἰδιαιτέρως τις τόπος, ἐν ᾧ αὐταὶ ἴσταντο, δυνατόν εἶνε νὰ ἴσταντο αὐταὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τὸ εὐρεθὲν οἰκοδόμημα νὰ ἀποτελῇ μέρος τῶν τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἐρετρίας κτισμάτων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν μιᾷ τῶν εὐρεθεισῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἐρετριέων τιμώμενον ὀρίζεται νὰ στηθῇ καὶ ἀνδριάς « ὅπῃ ἂν (οὗτος) βούληται τῶν ἐν Ἐρετρίᾳ ἢ τῆς πόλεως ἱερῶν », ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦτον ἦτο ἰδρυμένη καὶ ἡ ἐπιγραφή, τότε θὰ ἔχωμεν ἐν τῷ κτίσματι ναόν τινα, ἴσως τὸν τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, διότι πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ναοῦ τούτου ἐνεπιγράφους στήλας ὁμοιάζουσιν αἱ παρὰ τὸ κτίσμα εὐρεθείσαι. Εὐρέθη πρὸς τούτοις οὐχὶ κατὰ χώραν μὲν ἀλλ' ἐν τῷ κτίσματι καὶ τετάρτη ἐπιγραφή, ἐν ἣ περιλαμβάνεται κανονισμὸς τῆς τελέσεως τῶν ἀγῶνων τῶν Διονυσίων καὶ Δημητρείων ὑπὸ τῶν Εὐβοέων καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς πόλεσι Χαλκίδι, Ἐρετρίᾳ, Ἰστιαίᾳ, Καρύστῳ, ἐξ ἧς, ὡς καὶ ἐκ τῶν τριῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν, ὀρίζεται ἡ χρονολογία τοῦ οἰκοδομήματος περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος.

Ἡ ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἐπίχωσις δὲν εἶνε μεγάλη, μολοντοῦτο ἡ εὐρεσις κατὰ χώραν τῶν βάσεων τῶν στηλῶν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν παρέχει ἡμῖν πολλὰς ἐλπίδας, ὅτι καὶ ἄλλαι ἄξιοι λόγου ἀρχαιότητες θὰ εὐρεθῶσιν, ἂν τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ὡς καὶ ὁ περὶ αὐτὸ χῶρος ἀνασκαφῶσι τελειῶσι.

Ἀνεσκάφη πρὸς τούτοις ὁ παρὰ τὴν δυτικὴν πύλην Ἐρετρίας χῶρος ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους, καὶ ἐντὸς μὲν ἀνεκαλύφθησαν ἑκατέρωθεν τῆς πύλης δύο τετράγωνοι πύργοι, ὧν τὸ μὲν κατώτερον μέρος μέχρι ὕψ. 1,50 εἶνε ᾠκοδομημένον ἐκ λίθων κατὰ τὸν ὠραῖον πολυγωνικὸν τρόπον, ὅστις καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ Ἐρετρίας ἀπαντᾷ καὶ ὅστις ἐκεῖ ἀνάγεται εἰς τὸν Δ' αἰῶνα π. Χ., τὸ δ' ἀνώτερον μέρος εἶνε κατεσκευασμένον ἐξ ὠμῶν πλίνθων σφζομένων νῦν εἰς ὕψος 1,30. Ἐκτὸς τοῦ τείχους ἑκαθαρίσθη κατὰ τὸ 1899 ὀλοτελῶς οἰκοδόμημά τι πώρινον, οὔτινος ἡ ἀνασκαφή εἶχεν ἀρχίσῃ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Εἶνε τὸ οἰκοδόμημα

τοῦτο σχεδὸν τετράγωνον (μῆκ. 18,50, πᾶχ. τοίχων 3,75), ἀποτελεῖται δὲ ἢ μία τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ τείχους Ἐρετριᾶς μετὰ τῆς πύλης ἀκριβῶς ἐν τῇ μέσῳ. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο τέμνεται εἰς ἀπόστασιν 2 μέτρων περίπου ἀπὸ τοῦ τείχους ὑπὸ ὑπονόμου βαινούσης παραλλήλως πρὸς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως. Ἡ ὑπόνομος ἄρχεται ἀπὸ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ οἰκοδομήματος καὶ προχωρεῖ 10 περίπου μέτρα πέραν τοῦ νοτίου αὐτοῦ τοίχου, ἔχει δὴλα δὴ μῆκος 30 περίπ. μέτρ., εἶνε δὲ 2,20 ὑψηλὴ καὶ πλατεῖα 2,00· εἶνε ὠκοδομημένη ἐκ μεγάλων πῶρων τεθειμένων ἐπ' ἀλλήλων οὕτως, ὥστε ὁ ἀνώτερος νὰ προέχῃ πάντοτε τοῦ κατωτέρου, εἶνε δὲ τὰ ἄκρα τῶν οὕτω προεχόντων λίθων ἀποκεκομμένα εἰς τρόπον ὥστε ἢ ὑπόνομος νὰ παρουσιάσῃ ὄψιν καμαροειδῆ. Ἡ στέγη αὐτῆς εἶνε ὀριζοντία καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων πωρίνων πλακῶν, μόνον δὲ εἰς τὰ σημεῖα, ἔνθα ἐπὶ τῆς ὑπονόμου διέρχονται οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος, εἶνε πρὸς μεγαλειτέραν ἀσφάλειαν ἀληθῆς καμάρα κατεσκευασμένη. Τὸ ἔδαφος τῆς ὑπονόμου εἶνε ἐπίσης ἐστρωμένον διὰ πλακῶν.

Πρὸς κατασκευὴν τῆς ὑπονόμου καὶ τοῦ οἰκοδομήματος παρέλαβον ὕλικὰ ἐκ παλαιότερων κτισμάτων, ὡς φαίνεται ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἐνφοδομημένων εἰς τοὺς τοίχους, ὧν τινὰ φέρουσι καὶ γράμματα, ἐν δὲ καὶ ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν.

Ἐκ Ῥωμαϊκοῦ τάφου εὐρεθέντος ἐν τῇ ὑπὲρ τὸ οἰκοδόμημα ἐπιχώσει καταφαίνεται ὅτι τοῦτο ἦτο ἤδη κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους κεκαλυμμένον, ἐπειδὴ δὲ εἰς τῶν τοίχων αὐτοῦ τέμνει τάφον τοῦ Δ' αἰῶνος, ἔπεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα μετὰ τῆς ὑπονόμου θὰ ἐκτίσθησαν εἰς τοὺς μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα π.Χ. χρόνους. Ἄλλα σημεῖα ὀρίζοντα σαφέστερον τὴν χρονολογίαν τῶν κτισμάτων δὲν εὐρέθησαν. Περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν δὲν ἠδυνήθη ἐισέτι νὰ σχηματίσω ἀσφαλῆ ἰδέαν.

Τάφοι ἀνεσκάφησαν ὀλίγοι διὰ τὸν προμνημονευθέντα λόγον, τούτων οἱ πλεῖστοι ἦσαν καὶ πάλιν τοῦ τέλους τῆς 5' καὶ τῆς 6' ἑκατονταετηρίδος περιέχοντες, ὅπως συνήθως, μελανόμορφα ληκύθια· ἄξια μνείας ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν τάφων τούτων εἶνε μόνον τρεῖς λευκαὶ λήκυθοι μετὰ τῆς γνωστῆς ἐπιγραφῆς « Δίφιλος καλὸς ὁ Μελανώπου », ἧς ὁ τεχνίτης φαίνεται ὅτι εἰργά-

ζετο ἐν Ἐρετριᾷ. Ἀνευρέθησαν πρὸς τούτοις καὶ τινες γεωμετρικοὶ τάφοι κεκαυμένοι, ἐν οἷς μετὰ τῶν συνήθων γεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς τέχνης τῶν τοῦ Διπύλου ἀνευρέθησαν καὶ τρία χρυσᾶ διαδήματα ἔχοντα τὰ μὲν δύο παράστασις γεωμετρικῶν μόνον κοσμημάτων, τὸ δ' ἐν παραστάσει ἀνθρώπων καὶ ζῶων.

Δὲν παρημέλησα πρὸς τούτοις νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν μου καὶ εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ σπουδαιοτάτου Ἐρετρικοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, νομίζω δ' ὅτι εὐρίσκομαι ἤδη ἐπὶ τὰ ἔχνη του· εἰς τοῦτο μ' ἐβοήθησε καὶ ἡ τυχαία ἀνακάλυψις ἀνάγλυφου μαρμαρίνου, οὐτινος, καὶ τοι μὴ κατὰ χώραν εὐρεθέντος, εἶνε δυνατόν νὰ γνωσθῇ τὸ μέρος ἐξ οὗ ἐλήφθη. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶνε ἀναθηματικὸν καὶ παριστᾷ τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Λητώ καὶ τὴν Ἄρτεμιν, καθ' ὃν τρόπον αὐταὶ παρίστανται καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσεῖῳ ἐπιγραφῆς τῶν συνθηκῶν τῶν Ἐρετριέων πρὸς Χαιρεφάνη, καὶ προέρχεται βεβαίως ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος. Ἔχει δ' ὅμως καὶ καθ' ἑαυτὸ σπουδαιότητα τὸ ἀνευρεθὲν ἀνάγλυφον, διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ ἐπ' αὐτοῦ γεγλυμμένα μορφαὶ εἶνε ἀντίγραφα ἔργων τοῦ Πραξιτέλους καὶ δὴ τῶν ἐν Μεγάροις ἐσταμένων ἀγάλματων τῶν θεῶν τούτων, ἅτινα ἀτελῶς μόνον γνωρίζομεν ἐκ νομισμάτων Μεγαρικῶν, καὶ πρὸς ἃ ὁμοία καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου πεποιημένα δυνατόν εἶνε νὰ ὑπῆρχον καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Ἡ ἐντολὴ τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ ἔτος τὸ ἤδη λήγον γενομένη ἀνασκαφικὴ ἐργασία περιωρίσθη ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Μουνηχίας (Κουμουνδούρου) καὶ ἐπὶ μέρους τινὸς τοῦ λιμένος τῆς Ζέας (Πασᾶ-λιμάνι). Κατὰ συνεννόησιν μετὰ τοῦ αἰτησαμένου παρὰ τῆς Ἐταιρείας τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην κ. Ἦλ. Ἀγγελοπούλου προέβημεν πρῶτον ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἀνωτέρω λιμένων εἰς

ἐξακρίβωσιν τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀπὸ ἐτῶν ὑπὸ τῶν βροχῶν ἀναφανέντος τοίχου τῶν νεωσοίκων πρὸς τὸ ΒΔ. τοῦ λιμένος μέρος. Ὁ τοῖχος οὗτος, ὁμοιότατος τὴν κατασκευὴν πρὸς τοὺς προϋπάρχοντας ἐν Ζέᾳ, ἀπετέλει τὸ ὀπίσθιον μέρος ἐνὸς τῶν τμημάτων τῶν νεωσοίκων, οἷτινες ἐδείχθη καὶ ἐν τῇ προγενεστέρᾳ ἀνασκαφῇ τῆς Ζέας ὅτι ἦσαν εἰς τμήματα κεχωρισμένοι, τμήματα πλάτους ἑβδομήκοντά που μέτρων. Μεταξὺ τῶν τμημάτων τούτων καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν κατακλινῆ ἦσαν ἀνοίγματα πρὸς εὐκολον συγκοινωνίαν τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ πρὸς τοὺς ἐν τῇ θαλάσῃ. Τοιοῦτον ἐν πλακόστρωτον διετηρήθη ἐκεῖ δυνάμενον νὰ δεῖξη καὶ τὴν κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἕκτασιν τῆς ἀρχαίας παραλιακῆς γραμμῆς. Ἐντὸς τοῦ τμήματος τοῦ ἀναφανέντος, πλὴν τῶν ὑπαρχουσῶν βάσεων τῶν κίωνων τῆς στέγης καὶ ἀπὸ καιροῦ μακροῦ φαινομένων, ἐδείχθησαν καὶ ἄλλαι τινές. Καὶ αὗται πᾶσαι εἶνε πληρέστατα ὅμοιαι πρὸς τὰς ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τοῦ Πασᾶ-λιμανίου ἀνευρεθείσας ἄλλοτε. Καὶ ἐκεῖ ἦσαν τετραγωνικοὶ κίονες ἐκ δόμων λίθων τεθειμένων ἐπ' ἀλλήλων. Καὶ ἐπὶ τῶν πρὸ καιροῦ φαινομένων λειψάνων, τὸ μὲν ἕνεκα τῶν βροχῶν τὸ δὲ διὰ τὴν ἀποκομιδὴν χωμάτων, πρὸς τὸ βόρειον τῆς Μουνιχίας (Κουμουνδούρου), ἡ αὐτὴ διάθεσις παρετηρήθη, οἱ αὐτοὶ τοῖχοι, οἱ αὐτοὶ οἰκοδομικοὶ χρόνοι πρὸς τὰ ἐν τῇ Ζέᾳ (Πασᾶ-λιμάνι) λειψανα, αἱ αὗται διαστάσεις.

Μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην σκαφικὴν ἐργασίαν, ἐγένετο δοκιμή τις, συνεχιστικὴ τῆς ἄλλοτε γενομένης ἀνασκαφῆς τῶν νεωσοίκων, Καὶ ἐκεῖ, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν δηλαδὴ τῆς Ζέας, παρὰ τὴν συνοικίαν Τσίλλερ, ἀνευρέθη ὁ ὀπίσθιος τῶν νεωσοίκων τοῖχος μετὰ τῶν ἀντηρίδων αὐτοῦ κατὰ τὰς γνωστὰς ἀποστάσεις καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς οἰκοδομικῆς.

Καὶ ἐδόθη μὲν καὶ δευτέρα πίστωσις ἐκ δραχμῶν πεντακοσίων ἀπὸ χρόνου ἱκανοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς σκαφῆς, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐμῆς εἰς Ἄνδρον ἀποστολῆς, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς μὴ μέχρι τοῦδε καταβάσεως τοῦ κ. Ἀγγελοπούλου πρὸς συνεννόησιν, δὲν ἐγείνεν ἔτι χρήσις τῶν χρημάτων τούτων.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην τὴν μικρὰν. Εἰς δὲ τὸ Μουσεῖον εἰσήχθησαν ἱκανὰ ἀντικείμενα τινὰ μὲν ἐκ

κατασχέσεων προερχόμενα, ἄλλα δ' ἐκ δωρεῶν, ὧν κατάλογος πλήρης ὑποβληθήσεται τῇ Γενικῇ Ἐφορείᾳ τῶν ἀρχαιοτήτων.

Τῶν ἀνασκαφῶν εὐρήματα δυστυχῶς δὲν εἶχομεν, πλὴν λειψάνων τινῶν ἡλῶν χαλκῶν καὶ τινῶν ἐντελῶς κατιωμένων νομισμάτων καὶ τεμαχίου μαρμαρίνου ἐξ ὀφθαλμοῦ πλοίου ἀρχαίου. Οὐδὲν οὔτε ἐπιγραφικόν, οὔτε πλαστικόν κατασκευάσμα παρουσίασεν ἡ σκαφὴ αὕτη, διότι τὸ πλεῖστον τῶν χωμάτων, ἥτο πρὸ οὐ μακροῦ χρόνου ἐρριμμένον πρὸς κατασκευὴν τῆς ἀνωθεν διερχομένης λεωφόρου Φαλήρου.

Προήχθη ὁμως κατ' ἐμὲ διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης εἰς φῶς, πλὴν τοῦ ἄλλου ζητήματος τοῦ λιμενικοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ διαλάμπει ἔτι φαεινότερον ἢ μέχρι τοῦδε κρατοῦσα γνώμη περὶ τῆς διαίρεσεως καὶ τῆς ὀνομασίας τῶν λιμένων, ὅτι οὐχὶ ἐν πρόπυλον ζητητέον ἐν Πειραιεὶ, πρόπυλον δημόσιον, ἀλλὰ πολλά, εἰς ἃ ἀνήκουσιν οἱ μέχρι τοῦδε εὐρεθέντες Ὅροι τοιούτων προπύλων, οἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς ἓν καὶ μόνον πρόπυλον. Τοῦτο ἐν ἐκτάσει καὶ ἐν καιρῷ καταλλήλῳ εἶμαι ἔτοιμος νὰ ἀναπτύξω.

Ταῦτα εἶνε τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τὴν ἐν Πειραιεὶ τοῦ λήγοντος ἔτους.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΗΣ

Δι' ἀναφορᾶς μου ἀπὸ τοῦ 1898 παρεκάλεσα ὅπως ἀναλάβῃ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία τὴν δαπάνην μικρῶν ἀνασκαφῶν παρὰ τοὺς ἀρχαίους πολεμικοὺς λιμένας τοῦ Πειραιῶς, ἰδίως ἐντὸς τοῦ λιμενίσκου Φανάρι (Κουμουνοῦρου), ἐλπίζων ὅτι ὁ καθορισμὸς τῶν διαστάσεων, τῆς διευθύνσεως καὶ τοῦ τρόπου κατασκευῆς τῶν πέριξ τούτων ἀρχαίων τεχνικῶν ἔργων, ὧν ἴχνη εἶχον ἤδη ἀναφανῆ, ἤθελεν ἴσως συντελέσει εἰς ὀριστικὴν ἐπίλυσιν τοῦ σπουδαίου ἀρχαιολογικοῦ ζητήματος τῆς τοπογραφίας τῶν λιμένων τούτων.

Εὐτυχῶς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία πάνυ προθύμως ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν καὶ ἐψηφίσασα δαπάνην χάριν αὐτῶν, πεντακοσίων δραχμῶν, ἧτις ἐξηντλήθη εἰς ἐργασίας τοιαύτας γενομένας ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων κ.

Ἰ. Δραγάτη, ἐν Πασσαλιμάνι καὶ ἐν τῷ λιμένι Φανάρι, ἀπὸ τῆς 28 Δεκεμβρίου 1898 μέχρι τῆς 25 Ἰανουαρίου 1899.

Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται, καίπερ ἐπὶ μικρᾶς ἐκτάσεως γενόμεναι, οὐσιωδῶς, φρονῶ, διαφωτίζουν ἡμᾶς ἐπὶ πολλῶν λεπτομερειῶν σχετικῶν πρὸς τὸ τοπογραφικὸν ζήτημα τῶν λιμένων καὶ τὸ τῶν ἀρχαίων νεωσοίκων. Ἐν τῷ λιμενίσκῳ Φανάρι, ἐζήτησα νὰ καθορίσω τὰ τῆς διατάξεως τῶν λιμενικῶν ἔργων εἰς τὰ περίξ τοῦ λιμένος καὶ ἰδίως πρὸς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ μέρος, εὐτυχῶς δὲ ἐκεῖ ἀνευρέθη ὀλόκληρος σειρὰ νεωσοίκων, ὧν ὁ περιβάλλων τοῖχος, εὐθύγραμμος, κατὰ 60 μέτρα ἀπέχων τῆς σημερινῆς παραλιακῆς γραμμῆς, ἔχει μῆκος 62.30 μέτρων, συμπεριλαμβάνων οὕτω δέκα νεωσοίκους, τοῦ πλάτους ἐκάστου νεωσοίκου ὄντος 6,25 μέτρων περίπου, ὡς καὶ τοῦ τῶν ἄλλων γνωστῶν τοῦ αὐτοῦ λιμένος νεωσοίκων.

Πρὸς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς δεκάδος ταύτης τῶν νεωσοίκων εὐρέθη πλακόστρωσις δι' ἀκανονίστων πλακῶν ἐπὶ κεκλιμένης ἐπιφανείας, ἣτις δὲν ἀνεκαλύφθη ὀλόκληρος καὶ ἣτις, ὡς ὑποθέτω, θὰ ἦτο ἡ ἐπιτρέπουσα τὴν μετὰ τοῦ λιμένος συγκοινωνίαν ὁδός, ἡ διακόπτουσα τὴν σειρὰν τῶν νεωσοίκων. Εἰκάζω ὅτι ἦτο εἶδος κρηπιδωμάτων μετὰ συνεχοῦς πλακοστρώσεως, ἐφ' ὧν ἐνηργοῦντο αἱ ἐπιβιβάσεις καὶ ἀποβιβάσεις τῶν ναυτῶν καὶ αἱ φορτώσεις καὶ ἐκφορτώσεις τῶν πολεμικῶν μηχανημάτων καὶ τῶν ἄλλων προμηθειῶν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου.

Ἐν τῇ δημοσιευθείσῃ κατὰ τὸ ἔτος 1898 ὑπ' ἐμοῦ μελέτῃ «περὶ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων αὐτοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους», ἔγραφον ὅτι βεβαίως ἡ ὑπηρεσία τῶν φορτώσεων καὶ ἐπιβιβάσεων θὰ ἐγένετο τῇ βοθητικῇ καταλλήλων μηχανημάτων καὶ ὀργάνων ἐπὶ κρηπίδων ἢ κρηπιδωμάτων, προσέθετον δὲ ὅτι, ἂν ὁ λιμὴν Φανάρι, ἦτο πράγματι, ὡς οἱ πλείστοι τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων φρονοῦσιν, ὁ ἀρχαῖος λιμὴν τῆς Μουουχίας, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναμφισβητήτως ὑπῆρχον 82 νεώσοικοι καὶ ἐπομένως πλήρωμα τῶν τριήρων ἐκ 16,400 ἀνδρῶν, ἡ ἐπιβίβασις αὐτῶν καὶ ἡ ὅλη ὑπηρεσία τῆς φορτώσεως τροφίμων καὶ σκευῶν θ' ἀπῆτει ἀνάλογον μῆκος κρηπιδωμάτων. Ἐγράφον δὲ τοῦτο ἰσχυρίζόμενος ὅτι τὸ μῆκος τῆς παραλιακῆς γραμμῆς δὲν ἦτο ἐπαρκὲς ὅπως

περιλάβῃ τόσους νεωσοίκους μετὰ τοῦ ἀπαραιτήτου χάριν τῶν κρηπιδωμάτων χώρου.

Τὴν ἰδέαν ταύτην τινὲς τῶν ἀρχαιολόγων δὲν ἀπεδέχοντο, φρονούντες ὅτι ὀλόκληρος ἡ παραλιακὴ γραμμὴ κατελαμβάνετο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν νεωσοίκων μόνον.

Εἶνε ἐκ τούτου φανερὸν ὅτι ἡ γενομένη ἐν τῷ λιμενίσκῳ Φανάρει ἀνασκαφὴ διελεύκανε ἐπαρκῶς τὴν λεπτομέρειαν ταύτην.

Πλὴν ὁμως τούτων ἐκ τῆς ἄνω ἐργασίας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἐν τῷ λιμενίσκῳ Φανάρει καὶ ἐν Πασσαλιμάνι, πολὺς δυνάμεθα νὰ λάβωμεν καθαρῶς τεχνικὰς πληροφορίας καὶ διαφωτισθῶμεν περὶ τε τῆς μεθόδου δομῆσεως, ἥτις παρουσιάζεται διάφορος ἐν τοῖς ἀνακαλυφθεῖσιν ἔργοις τῶν δύο τούτων λιμένων καὶ περὶ τῆς διατάξεως τῶν νεωσοίκων καὶ τῶν ἄλλων λιμενικῶν ἔργων, καὶ περὶ τῆς μορφῆς καὶ ἐκτάσεως τῆς παραλιακῆς γραμμῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Αἱ μέχρι σήμερον κτηθεῖσαι ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἄλλοθεν πληροφορίαι μὲ ἐνίσχουσιν ἐν τῇ γνώμῃ, ἣν διετύπωσα καὶ καθ' ἣν ὁ λιμὴν τοῦ Φαναρίου εἶνε ὁ ἀρχαῖος Φαληρικὸς λιμὴν, ὁ τοῦ Πασσαλιμάνι ὁ ἀρχαῖος λιμὴν τῆς Μουνοχίας καὶ ὅτι ὁ Κάνθαρος καὶ ἡ Ζέα ἐπιτυχῶς ἐτοποθητήθησαν ἐν τῷ διαγράμματι τῆς μελέτης μου.

Ἀναμένω τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἀνασκαφῶν διὰ τῆς συμπληρωματικῆς πιστώσεως ἣν ὑπὲρ αὐτῶν διέθεσεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ὅπως λεπτομερέστερον καὶ διὰ σχεδίων περιγράψω τὰ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ φέρω εἰς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης μου πάντα τὰ ἐπιχειρήματα ὅσα δύνανται νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ τῶν πορισμάτων ἐκ τῶν νέων τούτων ἐργασιῶν.

Η. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ
Νομομηχανικός

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΠΛΑΤΑΙΑΙΣ

Ἐν τῇ ὑπὸ τῶν σωζομένων τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Πλαταιῶν περικλειομένη περιοχῇ δὲν διακρίνεται περιωρισμένη τις ἔκτασις σαφῶς ἐνδεδειγμένη εἴτε ἐκ τῶν νῦν σωζομένων ἐρείπιων εἴτε ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων ὡς ἡ μάλιστα ἀξία ἀνασκαφικῆς ἐξερευνησεως, ὥστε ἡ διὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐνεργηθεῖσαν ἀνασκαφὴν ὠρισμένη διςχιλιόδραχμος πίστωσις ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ διατεθῇ εἰς δοκιμαστικὰς σκαφὰς ἐν τόποις σημαντικῶς ὀπωσοῦν ἀφισταμένοις ἀπ' ἀλλήλων. Ὁδηγὸς ἐν ταῖς δοκιμαστικαῖς ταύταις σκαφαῖς ὑπῆρχεν, ὡς εἰκόσ, ὁ Πausanias (IX, 2-4), ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ καθίσταται λίαν σκοτεινὴ, ἐπειδὴ δὲν εἶνε γνωστόν, ἂν τὸ βορειοδυτικὸν μεταγενέστερον διατείχισμα τῆς πόλεως ὑπῆρχεν ἐπ' αὐτοῦ ἢ δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη (1), ὥστε ὅπως ἀδηλον εἶνε ἂν τὰ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενα ὡς κατὰ τὴν ἔσοδον μάλιστα τὴν ἐς Πλαταιαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κείμενα μνημεῖα πρέπει νὰ νοηθῶσι σχετικῶς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἔξω τείχους ἢ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν διατείχισμα (2). Προσέτι δὲ καὶ ἡ διεύθυνσις τῆς ἀπ' Ἐλευθερῶν ὁδοῦ καὶ τῆς ἐκ Μεγάρων, ἃς ἀκολουθεῖ ὁ Πausanias, δὲν δύναται οὐδ' αὐτὴ νὰ ὀρισθῇ μετὰ μεγάλ-

(1) Οὐδαμῶς ἀπίθανος φαίνεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὸ διατείχισμα τοῦτο ἠκοδομήθη κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κοστοδώκων (Paus. X, 34, 5). Πρὸλ. Heberdey, Arch. Epigr. Mitth. aus Oesterreich - Ungarn 1890 σελ. 186 ἐξ.

(2) Ἴδε τὸ ἐν American Journal of achæology τόμ. VI (1890) πίν. XXIII σχεδιαγράφημα τῶν Πλαταιῶν, ἐν ᾧ τὸ μὲν βορειοδυτικὸν διατείχισμα σημειοῦται διὰ τῶν γραμμάτων O — Z' — V, τὸ δὲ ἀνατολικὸν τείχος διὰ τῶν γραμμάτων X — A' — K'. Ἐν τοῖς προσηρημένοις εἰς τὴν περὶ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν μελέτην τοῦ G. B. Grundry (The battle of Plataea. London 1894) σχεδίοις τὸ βορειοδυτικὸν διατείχισμα ἀναγράφεται ὡς Lower cross wall ἢ Remains of wall of fourth period.

λης ἀκριβείας, διότι ἐν μὲν τῷ βορειοδυτικῷ διατειχίσματι οὐδεμιάς πύλης ἔχνη ὑπάρχουσι φανερά, ἐν δὲ τῷ πρὸς ἀνατολὰς τείχει διακρίνεται μόνον μία πύλη καὶ αὕτη δὲν εἶνε βέβαιον εἰς τίνα ὁδὸν ἀντιστοιχεῖ (1).

Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐξετελέσθησαν ὑπ' ἐμοῦ ἐν πέντε τόποις· α') ἐπὶ τῶν ἔξω τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τῆς πόλεως κρασπέδων τοῦ Κιθαιρῶνος ἐν τῷ ὑψώματι τῷ μεταξὺ τῶν δύο βραχιόνων τοῦ ρύακος τοῦ ἀναγεγραμμένου ἐν τῷ παρὰ Grundry (The battle of Plataea) σχεδίῳ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ὡς Stream O' 4 (2), β') ἐντὸς τῆς πόλεως μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους καὶ τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῆς μικρᾶς χαράδρας ἀντικρὺ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἐξερευνηθείσης βυζαντινῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀναγεγραμμένης ὑπ' ἀριθμὸν VIII ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ American Journ. of Arch. (3),

(1) Τῆς πύλης ταύτης τὰ ἔχνη εἶνε ἰκανῶς εὐδιάκριτα, φαίνεται δὲ ὅτι ἦτο δίπυλον. Κεῖται 120 μέτρα περίπου βορειότερον τῆς σημερινῆς ὁδοῦ ἀπὸ Κριεκούκι εἰς Κόκλα. Ὁ Leake ἐσημείωσε τὴν πύλην ταύτην ἐν τῷ τοπογραφικῷ σχεδίῳ τῶν Πλαταιῶν (Travels in northern Greece Vol II) ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Vischer (Erinnerungen und Eindr. aus Griech. σελ 544). Παραδόξως ὅμως δὲν εἶδον αὐτὴν οἱ Ἀμερικανοὶ οὐδ' ἐσημείωσαν ἐν τῷ ἄλλως καλῷ σχεδίῳ τοῦ American Journal of Archaeology VI (1890), καίτοι ἔσωθεν αὐτῆς ἔσκαφαν, ὡς ἤκουσα, μακρὰν τάφρον. Ὡσαύτως δὲν σημειοῦται οὐδὲ παρὰ τῷ Grundry.

(2) Ἐκ τῶν δύο βραχιόνων τοῦ ἐκ τοῦ Κιθαιρῶνος εἰς τὴν κοίτην τῆς Ὠερόης κατερχομένου ρύακος ὁ μὲν δυτικός (ὁ πρὸ τοῦ τείχους τῶν Πλαταιῶν ῥέων) λέγεται Μοῦλκι καὶ Ῥέμμα χάνι, ὁ δὲ ἀνατολικὸς Κοντίτο (ὄχι Kondati, ὡς γράφεται ἐν Amer. Journ. of Arch. VI σελ. 461) Ἀμφότεροι οἱ βραχίονες οὗτοι διατηροῦσιν ὕδωρ καὶ κατὰ τὸ θέρος, ὅπερ διοχετεύεται ἐν παλαιαῖς ὑδραγωγείοις, ἃν τὸ τοῦ Κοντίτου προμηθεύει νῦν ὕδωρ εἰς τὴν ὁμώνυμον κρήνην (wall with inscribed stones παρὰ Grundry), ἐν ἧ ὑπῆρχον ἐνωκοδομημένοι καὶ αἱ ἐν CIGS I ἀριθ. 1692 καὶ 1697 ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί. Ἐτερον ὑδραγωγεῖον ἤκουσα ὅτι εὗρεθῆ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ρύακος τοῦ Κοντίτου ἐπ' αὐτῆς τῆς σημερινῆς ἀπὸ Κόκλα εἰς Κριεκούκι ὁδοῦ. Ἴσως ἐξ ἐνός τῶν ρυάκων τούτων ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ ἡ ὑπὸ Παυσανίου (IX, 2,3) μνημονευομένη κρήνη ἐν δεξιᾷ τῆς ἐκ Μεγάρων ὁδοῦ. Ἡ ῥάχις τοῦ ὑψώματος, ἔνθα ἐγένετο ἡ ἀνασκαφή, λέγεται Μαλλισάρης, ὄνομα ὅπερ ἴσως ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὴν ἄλβανικὴν φυλὴν τῶν Μαλλισόρων, ἀφοῦ ὡς γνωστὸν ἄλβανικῆς καταγωγῆς εἶνε οἱ νῦν κάτοικοι τῆς Πλαταικῆς.

(3) Σαφέστερον φαίνεται ὁ τόπος παρὰ Grundry (ἐν. ἀν.). Ἀπὸ τῆς μικρᾶς ταύτης χαράδρας ἴσως ἤρχετο ἡ εἰς Θήβας ὁδὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

γ') ἔσωθεν τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος παρὰ τὰς μεσαιωνικὰς ἐκκλησίας τὰς ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἀναγεγραμμένας ὑπ' ἀριθμὸν I καὶ IV, δ') ἔξωθι τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος παρὰ τὴν πρὸς νότον πλευρὰν αὐτοῦ ὄχι μακρὰν τῆς ἐκκλησίας τῆς σημειουμένης ὑπ' ἀριθμὸν IV παρὰ τοῖς Ἀμερικανοῖς, ε') παρ' αὐτὸ τὸ βορειοδυτικὸν διατειχίσιμα.

Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν εἰρημένων πέντε τόπων ἐσκάφησαν ἐξ ὀρύγματα ἐν ὄλῳ τὰ μὲν τέσσαρα μᾶλλον πρὸς τὸ ὄρος παρὰ τὴν ὑποτιθεμένην διεύθυνσιν τῆς ἐκ Μεγάρων ὁδοῦ, ἥτις φαίνεται ὅτι αὐτόθι δὲν ἀπείχε πολὺ τῆς σημερινῆς αὐτοσχεδίου ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ Κόκλα εἰς Κρικεοῦκι (1), τὰ δὲ ἕτερα δύο βορειότερον ἀντικρὺ τῶν σωζομένων λειψάνων τῆς ἀρχαίας πύλης (ἴδε ἀνωτέρω), ἥτις πιθανῶς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἐξ Ἐλευθερῶν ὁδόν. Ἐπι τῆς θέσεως ταύτης εὐρέθησαν ἄλλοτε ὑπὸ τῶν χωρικῶν τάφοι λόγου ἄξιοι, ἀλλ' ὄχι καὶ τοιοῦτοι ὥστε νὰ ἐκκληθῶσιν ὡς τὰ μνήματα τῶν ἐν τῇ περιφῆμῳ μάχῃ πεσόντων. Ὑπ' ἐμοῦ οὐδεὶς τάφος εὐρέθη πλὴν λειψάνων τινῶν καταστραμμένων τάφων μεταγενεστέρων χρόνων καὶ ἐπίσης μεταγενεστέρως ἐπιτυμβίου στήλης ἐνφοδομημένης ἐν βυζαντινῷ τοιχαρίῳ. Καὶ ὄστρακα δὲ ἀρχαίων ἀγγείων οὐδαμοῦ φαίνονται, οὐδ' ἄλλα σημεῖα μεγάλων ταφῶν ἢ λείψανα κτερισμάτων. Τούτων ἕνεκα καίτοι τὰ ὑπ' ἐμοῦ σκαφέντα ὀρύγματα δὲν ἀρκοῦσιν ἵνα θεωρηθῇ ὁ τόπος οὗτος ὡς ἐπαρκῶς ἐξηρευνημένος, πιστεύω ὅτι οἱ τέφροι τῶν ἐν τῇ κατὰ τῶν Μήδων μάχῃ πεσόντων, οἵτινες κατὰ Πausανίαν ἐκείντο κατὰ τὴν ἔσοδον μάλιστα τὴν ἐς Πλάταιαν (2)

(1) Τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ ταύτης μοὶ ἐφάνησαν ὅτι ὀρίζουσιν ὁπωσδήποτε ἱκανοὶ τάφοι ἀνοιχθέντες ὑπὸ τρυβωρῶν ἐν χιλιόμετρον περίπου ἀνατολικώτερον τῆς θέσεως τῆς ἐμῆς ἀνασκαφῆς παρὰ τὰς καὶ παρὰ Grundry σημειουμένας ἀμπέλους, ὄχι πολὺ μακρὰν τῶν βραχυδῶν κρασπέδων τοῦ Κιθαιρῶνος. Οἱ πλείστοι τῶν τάφων τούτων εἶνε λελαξευμένοι ἐν τῷ βράχῳ, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶνε ὑπόπετρον. Ἐκ τῆς θέσεως τῶν τάφων τούτων πιστεύω ὅτι ἡ εἰς Μέγαρον ὁδὸς διήρχετο διὰ τοῦ βαθυτέρου παρὰ τὴν κρίνην τῆς Βεργουσιάνης μέρους τῆς χαράδρας, ὥστε δὲν ἦτο τοσοῦτον ἀνάντης, ὡς σημειοῦται παρὰ Grundry.

(2) Ἀλλ' ἔξω τοῦ τείχους ἀναμφιδόλως, ὡς δεικνύουσι τὰ κατόπι (IX, 2, 5) λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Πausανίου: ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει κτεξ. Ἄν ἡ ἀνωτέρω ὑπό-

πρέπει νὰ ἀναζητηθῶσιν ὄχι ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐξωθι τοῦ ἀνωτέρω εἰρημένου βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος· ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς μεγίστης καταστροφῆς τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀμφίβολον εἶνε ἂν ἔχει περιωθῆ τι.

Εὐτυχεστέρα ὁπωσδήποτε ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν εἰρημένων τόπων, ἥτοι μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους καὶ τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος. Αὐτόθι διεκρίνετο καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς χώρος τις τεχνητῶς ἰσοπεδωμένος, ὁ αὐτὸς πιθανώτατα, ὃν ἐσημείωσε καὶ ὁ Vischer (*Erinnerungen und Eindr. aus Griech.* σελ. 544-545) καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Leake εἰκάζων ὅτι αὐτόθι ἔκειτο ὁ ὑπὸ Πausανίου καὶ Ἡρόδοτου μνημονευόμενος ναὸς τῆς Ἥρας. Διὰ τοῦ μέσου περίπου τοῦ χώρου τούτου διέρχεται μεσαιωνικὸν ὕδραγωγεῖον κτιστὸν ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν διευθυνόμενον, παρέχον δὲ ἔτι καὶ ὄχι πρὸ μακροῦ χρόνου τὸ ὕδωρ εἰς μύλον τινὰ ἐξω τοῦ πρὸς βορρᾶν τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως ἰδρυμένον. Ἐσκάφησαν αὐτόθι ἐννέα ὀρύγματα κατὰ διαφόρους θέσεις, ἀλλὰ μόνον ἐν δύο ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν ἀρχαῖα κτίρια εἰς ὁπωσδήποτε καλὴν κατάστασιν διατετηρημένα, ἄλλως δ' ἀπανταχοῦ τὸ ἔδαφος ἐφαίνετο πολλάκις ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἀνεσκαμμένον καὶ τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος ὀλοσχερῶς ἠφανισμένα. Τὸ ἐν ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀρχαίων κτιρίων εἶνε ἡ πρὸς βορρᾶν πλευρὰ τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου τοῦ τεμένου, χρησιμεῖον ἐν ταύτῳ καὶ ὡς ἀνάλημμα διὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος κλίνει πρὸς βορρᾶν. Ὁ περιβόλος εἶνε ὀκδομημένος ἐκ πωρίνων πλινθίδων ὄχι πολὺ μεγάλων, σωζόμενος νῦν εἰς ὕψος 1 μ. περίπου, ἔχει δὲ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀντηρίδας ἀπεχούσας ἀπ' ἀλλήλων 2,65 μ. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἀπεκαλύφθη σωζόμενος εἰς μῆκος 12 μ., περαιτέρω δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἢ συνέχεια αὐτοῦ εἰς μῆκος 8 μ. εἶνε ἐκ μεγάλων ἀκανονίστων ἀσβεστολίθων λογάδην ἐκτισμένων, οἵτι-

θεσις εἶνε ἀληθής, τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος τῶν τειχῶν τῶν Πλαταιῶν θὰ ἦτο ἐπὶ Πausανίου ἐγκαταλελειμμένον καὶ καθρημένον μέχρις ἐδάφους, ἡ δὲ πόλις θὰ ἦτο περιωρισμένη ἐντὸς τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος, καὶ ἡ ἐξω τοῦ διατειχίσματος προέκτασις αὐτῆς εἶνε νεωτέρα τοῦ Πausανίου.

νες ἀποτελοῦσι βεβαίως ἐπισκευήν τινα τοῦ ἀρχικοῦ ἐκ πωρίνων λίθων περιβόλου. Μετὰ τὸ ἐξ ἀκανονίστων λίθων ἐκτισμένον μέρος τοῦτο ὁ περιβόλος εἶνε ὀλοσχερῶς κατεστραμμένος εἰς μῆκος ἐτέρων 8 μ., ἔπειτα δὲ ἔπεται συνέχεια ἀθλίως ᾠκοδομημένου βυζαντινοῦ τοίχου μετὰ ἀντηρίδων καμπτομένου ἡρέμα ΝΑ(1). Ὁ περιβόλος οὗτος λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐν χρήσει μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἐξ οὗ καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπισκευαὶ αὐτοῦ.

Ἐξω τοῦ διὰ πωρίνων πλινθίδων ᾠκοδομημένου μέρους αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν 1,50 μ. εὐρέθη τάφος ὀρυκτὸς παραλλήλως πρὸς αὐτὸν διευθυνόμενος, ἔχων μῆκος 2,50, πλάτος 0,85 καὶ βάθος 0,70. Ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ ἦτο τεθειμένη πρὸς ἀνατολάς, παρ' αὐτὴν δὲ εὐρέθησαν λείψανα ἐπιχάλκου τινὸς σκεύους (πιθανῶς πυξίδος ξυλίνης), ἦτοι κλεῖθρον, κρίκοι, ἀλυσίδες, κοχλῖαι κλπ., παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ μικρὸν σφαιροειδὲς ἀγγεῖον μετὰ μακροῦ λαιμοῦ ἐκ μέλανος πηλοῦ, οἷα τὰ ἐν τάφοις τῶν τελευταίων πρὸ Χριστοῦ αἰώνων εὐρισκόμενα καὶ ἐκατέρωθεν τοῦ κορμοῦ δύο σίδηρα ὀβελοειδῆ μετὰ λαβῆς ἔχοντα μῆκος περίπου 0,30 (2). Ὑπεράνω δὲ τῶν ἐπικαλυπτόντων τὸν τάφον λίθων εὐρέθη μικρὸς ἀμφορεὺς ἀγάνωτος μετὰ ὀξείας βάσεως, ἐν ᾧ ὑπῆρχον ὀστᾶ μικροῦ ζώου (ἴσως λαγοῦ) προσενεχθέντος τῷ νεκρῷ. Ὁ τάφος οὗτος ἦτο ἐπικεκαλυμμένος διὰ τριῶν μεγάλων πωρίνων πλινθίδων καὶ ἐνὸς μεγάλου ἀσβεστολίθου ἔχοντος σχῆμα πρισματοειδές, ἐξ ἁπαντος δὲ χρησιμεύσαντος τὸ πρῶτον ὡς ἐπίκρανον τοῦ ἐκ πωρίνων πλινθίδων περιβόλου, ὅστις οὕτω πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἐν ἐρεπίτοις ἤδη εὐρισκόμενος καὶ ἐγκαταλελειμμένος κατὰ τοὺς χρόνους, εἰς οὓς ἀνήκει ὁ τάφος. Ἐπειδὴ δὲ ὅλως

(1) Ἐξω τοῦ βυζαντινοῦ τούτου μέρους τοῦ τοίχου εἰς ἀπόστασιν 12 βημάτων περίπου ἀπ' αὐτοῦ εὐρέθη ἄλλοτε ὑπὸ χωρικῶν φρέαρ ἀρχαίου ὑδραγωγείου, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ἔρρεεν ἀφθονώτατον ὕδωρ.

(2) Τὰ σίδηρα ταῦτα εἶνε κατιωμένα, ὥστε δὲν δύναται νὰ διακριθῆ τί ἦσαν. Ἐίδη δὲν φαίνονται ὅτι ἦσαν, διότι δὲν εἶνε πλατέα. Τοῦ ἐνὸς ἡ αἰχμὴ καίπερ λίαν ἐφθαρμένη φαίνεται ὅτι ἦτο συνεστραμμένη δίκην φελλάγρας, ὥστε ἴσως εἶνε εἰδὸς τι ἐγγχειριδίου πρὸς τὸ φονικῶν τερον ἐξηρτυμένον διὰ τῆς ἰδιορρύθμου ταύτης κατασκευῆς

ἀπίθανον εἶνε ὅτι ἦτο ἐγκαταταλελειμμένον τὸ ὑπὸ τοῦ περιβόλου τούτου περικλειόμενον ἱερὸν ὑφισταμένης τῆς πόλεως, πρέπει νὰ θεωρηθῆ πιθανώτατον ὅτι ὁ τάφος ἀνήκει εἰς χρόνους, καθ' οὓς αἱ Πλαταιαὶ δὲν ὑφίσταντο ὡς πόλις, ἦτοι εἰς τοὺς ὀλίγον πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς δηλοῦσι τὰ κτερίσματα (1).

Ἐντὸς τοῦ εἰρημένου περιβόλου, ἀλλ' εἰς ἰκανὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν πρὸς νότον, παραπλευρῶς δὲ τοῦ προειρημένου μεταγενεστέρου ὑδραγωγείου εὐρέθησαν τὰ θεμέλια μεγάλου οἰκοδομήματος ἐκτισμένου διὰ μεγάλων πλινθίδων ἐπιχωρίου ἀσβεστολίθου καλῶς εἰργασμένων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν πρόσοψιν τοῦ τοίχου, ἐνῶ τὸ ὀπίσθεν μέρος αὐτοῦ εἶνε ἐκτισμένον διὰ μικρῶν λίθων μετὰ ἀμμοκονίας. Τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἀπεκαλύφθη ἡ βορειοδυτικὴ γωνία καὶ μέγα μέρος τοῦ δυτικοῦ τοίχου, οὐ δὲν εὐρέθη τὸ τέρμα. Τὰ εὐρεθέντα λείψανα δὲν σώζονται δυστυχῶς εἰς καλὴν κατάστασιν, ὥστε τοῦτο μόνον δύναται νὰ ῥηθῆ μετὰ βεβαιότητος, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα δὲν ἦτο ναὸς· πιθανῶς δὲ ἦτο καταγώγιόν τι (2) ἢ καὶ στοὰ ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον ἐκτεινομένη μετὰ προσόψεως πρὸς δυσμᾶς. Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομίας τὸ οἰκοδόμημα φαίνεται ἀνήκον εἰς τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους, παλαιότερον ὃν πιθανώτατα τῶν χρόνων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων.

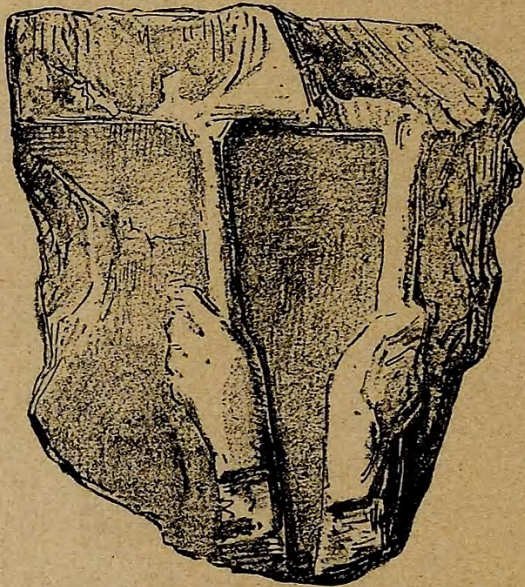
Πλὴν τοῦ οἰκοδομήματος τούτου οὐδενὸς ἄλλου οἰκοδομήματος ἐξηκριβώθη ἢ ὑπαρξίς ἐντὸς τοῦ περιβόλου. Μόνον δύο τοιχάρια τὸ μὲν ἐκ μικρῶν ἀκατεργάστων λίθων ἐκτισμένον καὶ ἴσως προϊστορικόν, τὸ δὲ ἐκ μικρῶν λίθων λογάδην συνηρμοσμένων εὐρεθέντα ἐν τοῖς ὀρύγμασι φαίνονται ἀνήκοντα εἰς παλαιούς χρόνους (3), ἀλλὰ τοσοῦτον εἶνε κατεστραμμένα καὶ ὑπὸ μεταγενεστέρων ἐποικοδημήσεων παραμεμορφωμένα, ὥστε εἰς οὐδὲν εἶνε χρήσιμα. Μεταγενέστεροι ὅμως ἄθλιοι τοῖχοι εὐρέθησαν πολλαχοῦ ἰκανοί.

(1) Εἰς πολὺ νεωτέρους χρόνους μοὶ φαίνεται ὅτι τὰ κτερίσματα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναχθῆ.

(2) Πρὸβλ. Καδβαδία, Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ σελ. 162 ἔξ.

(3) Τὸ δεύτερον κεῖται ὀλίγον τι ἔξωθεν τοῦ περιβόλου πρὸς βορρᾶν.

Ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ εὐρεθέντος περιβόλου περιβαλλόμενος χώρος εἶνε ἱερόν, ἀποδεικνύουσι, νομίζω, δύο ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ τοῖς θεοῖς ἀναγεγραμμέναι, προσέτι δὲ καὶ τὸ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενον τεμάχιον ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου, ἐν ᾧ φαίνονται δύο προσώπων χεῖρες κρατοῦσαι σκῆπτρα. Ἡ μία τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ μεγάλου μαρμάρου ἐνφοδομημένου ἐν μεταγενεστέρῃ κλίμακι· ἡ δὲ ἑτέρα ἐπι-

γραφὴ καὶ τὸ τεμάχιον τοῦ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου τὸναντίον εἶνε μικρότατα τὸ μέγεθος καὶ εἰς οὐδεμίαν κοινὴν χρεῖαν χρήσιμα, ὥστε διὰ τὴν μεγάλην διαφορὰν τοῦ μεγέθους αὐτῶν νομίζω ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι πάντα ταῦτα μετεκομίσθησαν ἐξ ἄλλου τόπου ἐνταῦθα. Ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ εὐρέθη προσέτι καὶ μικρὸν θραῦσμα τοῦ κιονοκράνου δωρικοῦ κίονος μαρμαρίνου ἱκανῶς μεγάλου (1) καὶ τεμάχιον λεοντοκεφαλῆς ὑδρορ-

(1) Τὸ σωζόμενον μέρος εἶνε ἐκ τοῦ ἐχίνου (ἔχοντος ὕψος 0,10) μετὰ μέρους τῶν δακτυλίων τοῦ ὑποτραχηλίου καὶ μικροῦ μέρους τοῦ ἄβακος.

ρόης ἐκ λευκοῦ χονδροκόκκου μαρμάρου καλῆς ἐργασίας, καὶ πιθανῶς εἰς τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα ἀνηκούσης μετὰ τοῦ κίονος. Ἐτερον εὐρημα ἀξιολογώτερον τῶν προειρημένων καὶ πιθανῶς ἀνήκον εἰς τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα, ὅπερ ἐξ αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἦτο ναός, εἶνε μικρὰ μαρμαρίνη κεφαλὴ ὕψους ἐν ὄλῳ 0,11 (τοῦ λαιμοῦ μόνον 0,023), ἣτις ἀναμφιβόλως εἶνε ἀπεσπασμένη ἐξ ἀναγλύφου τινὸς ἐκτύπου, πιθανώτατα δὲ ἐκ μετόπης, ὡς δηλοῖ τὸ τεθραυσμένον ὀπίσθιον μέρὸς τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ ἡμελημένη ἐξεργασία τοῦ μὴ θεατοῦ ὑπεράνω τοῦ ἀριστεροῦ ὡτὸς μέρους αὐτῆς καὶ τοῦ λίαν παχέος καὶ δυσμόρφου τραχήλου. Ἡ κεφαλὴ αὕτη παριστᾷ πρόσωπον νεανικὸν γυναικεῖον μετὰ πυκνῆς κόμης, εἶνε δὲ κατὰ τι ἐστραμμένη πρὸς ἀριστερὰ καὶ ἀτενίζει ὀλίγον τι πρὸς τὰ ἄνω. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε πεποιημένοι ἀύλακωτοί, τὰ ὄτα κεκλιμένα καὶ κατωτέρω τῆς φυσικῆς αὐτῶν θέσεως, ἐν δὲ τοῖς χεῖλεσιν ὑπάρχει ἔτι τὸ ἀρχαϊκὸν μειδιάμα. Ὡς ἐκ τῆς τέχνης ἡ κεφαλὴ αὕτη φαίνεται ἀνήκουσα εἰς τοὺς ὀλίγον πρὸ τοῦ Φειδίου χρόνους, διὰ δὲ τὴν τεχνοτροπίαν φαίνεται μοι ἔργον ἀξιολογώτατον καὶ ἄξιον ἐκτενεστέρας μελέτης. (Εὐρετ. Γλυπτῶν τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 1849). Εὐρέθησαν προσέτι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ δύο μικρὰ τεμάχια δωρικῶν πωρίνων κίωνων μετὰ ἐπιχρίσματος, ἅτινα δύνανται νὰ ἀνήκωσιν εἰς ἄλλα κτίρια ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ τεμένους ὑπάρχοντα (Εὐρετήριον τοῦ ἐν Θήβαις μουσείου, ἀριθ. 1086 — 1087). Δυστυχῶς ἐξ οὐδενὸς τῶν προειρημένων εὐρημάτων δύναται νὰ ὀρισθῇ τίνες ἦσαν οἱ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ λατρευόμενοι θεοί(1), βέβαιον ὅμως φαίνεται ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πausανίου μνημονευομένων, καὶ ὅτι διετέλεσε τιμώμενον ἐπὶ μακρὸν χρόνον, διότι ἡ μὲν προειρη-

(1) Κατ' ἀβεβαίαν, ἀλλ' ὅχι ἀπίθανον εἰκασίαν δύναται νὰ ῥηθῇ ὅτι οἱ θεοὶ οὗτοι ἦσαν ἱατῆρες, ἐπειδὴ αὐτοὶ εὐρέθησαν ἰκανὰ τὸν ἀριθμὸν μικρὰ χαλκᾶ ἐργαλεῖα, ἅτινα φαίνονται χειρουργικά, ἦτοι τρία ὅμοια πρὸς ὠτογλυφίδας (ὅσο-ξέσαι, μῆκος αὐτῶν 0,11 — 0,13), ἐν αἰχμηρὸν μῆκος 0,12 καὶ ἐν πτυοειδὲς 0,083, προσέτι δὲ καὶ ὅσπερ ἐν περόνῃ μῆκος 0,056. Τυχαιὸν φαίνεται ὅτι εἶνε αὐτοὶ τὸ εὐρημα τεμαχίου μαρμαρίνου ἀγαλματίου (μέγεθος τοῦ σωζομένου μέρους ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ μέχρι τῶν γονάτων 0,14), ὅπερ φαίνεται ὅτι εἶνε ἀντίτυπον τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης τοῦ Πράξιτελου. (Εὐρετήρ. τοῦ ἐν Θήβαις μουσείου ἀριθ. 1101).

μένη κεφαλή ἀνήκει εἰς τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα, ἡ μικρὰ ἀναθημα-
τικὴ ἐπιγραφή καὶ τὸ ἀνάγλυφον εἰς τὸν Δ', ἡ δὲ μεγάλη ἐπι-
γραφή εἰς τοὺς ὑστέρους μακεδονικοὺς χρόνους. Εὐρέθησαν προσέτι
αὐτόθι καὶ δύο σφονδύλια προϊστορικὰ λίθινα ἐκ τῶν γνωστῶν
καὶ ἱππάριον πῆλινον μυκηναϊκῆς τέχνης καὶ ὄστρακα γεωμε-
τρικῶν ἀγγείων, ἀλλὰ ταῦτα πάντα δύνανται καὶ νὰ μὴ ἔχωσι
σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ ἱερόν.

Ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος περικλειο-
μένου μέρους τῆς πόλεως, ἐσκάφησαν ἐπτὰ ὀρύγματα, τρία μὲν
παρὰ τὴν κατὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ὑπ' ἀριθ. IV ἐν ἐρείπιοις σω-
ζομένην βυζαντινὴν ἐκκλησίαν, ἕτερα δύο εἰς ἀπόστασιν 70—100
βημάτων ἀπ' αὐτῆς πρὸς βορρᾶν, ἕκτον μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς
ὑπ' ἀριθ. I κατὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἐκκλησίας, καὶ τὸ τελευ-
ταῖον βορειανατολικῶς τῆς ὑπ' ἀριθ. IV ἐκκλησίας παρὰ τὰς ση-
μερινὰς μάνδρας πρὸς καταυλισμὸν βοῶν, ἐνθα ἐφάνιντο ἐρείπια
παλαιοῦ κτιρίου θολωτοῦ, ὅπερ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο μικρὰ δεξα-
μενὴ. Καθ' ἅπαν τοῦτο τὸ μέρος τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια ἀπεδείχθησαν
ὅτι εἶνε τελείως καὶ ὀλοσχερῶς ἠφανισμένα ὑπὸ ἀθλίων μεταγενε-
στέρων ἐποικοδομήσεων, δι' ὧν πλειστάκις ἀνεστατῶθη τὸ ἔδαφος,
ἡ δ' ἀνασκαφὴ ἀπανταχοῦ ἀπεκάλυπτε θλιβεράν εἰκόνα ἐρημώ-
σεως ὁμοίαν περίπου πρὸς ἣν ἄλλοτε εἶδον ἐν Κορίνθῳ. (Πρα-
κτικὰ τῆς Ἀρχ. Ἐτ. 1892 σελ. 120 καὶ 123 — 124). Οὐδὲν
ἶχνος καλοῦ ἀρχαίου κτιρίου ἐφάνη οὐδαμοῦ, ἀλλὰ τὰ πολλὰ
βάθρα ἀνδριάντων καὶ ἐπίκρανα καὶ ἄλλοι ἐξ ἀρχαίων κτισμάτων
εἰλημμένοι λίθοι ἐνφοκοδομημένοι ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῶν ἐκκλησιῶν
καὶ ἱκανὰ τεμάχια ἐπιγραφῶν τῶν καλῶν χρόνων καὶ ὄστρακα
μελανομόρφων καὶ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων μαρτυροῦσιν ὅτι αὐτόθι
που ἀναμφιβόλως ὑπῆρχεν ἐπίσημός τις τόπος τῆς ἀρχαίας πόλεως,
ἴσως ἡ ἀγορὰ (1). Αὐτόθι εὐρέθη καὶ μεγάλη τις ἐπιγραφή χαλκῆ
μεταγενεστέρων χρόνων, προσεχῶς ἐκδοθησομένη μετὰ τῶν ἄλ-

(1) Χαρακτηριστικὸν τοῦ μεγέθους τῆς καταστροφῆς εἶνε ὅτι αὐτόθι, ὡς καὶ
ἐν τῷ ἀνωτέρω περιγραφέντι ἱερῷ, σχεδὸν ἅπαντα τὰ εὐρεθέντα τεμάχια ἐπι-
γραφῶν καὶ γλυπτῶν συνελέχθησαν ἐπὶ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἔδαφους,
ὀλίγιστα δὲ εἶνε τὰ βαθύτερον ἐν τοῖς σκαφεῖσιν ὀρύγμασιν εὐρεθέντα.

λων (Ἔθν. Μουσ. Εὐρετ. χαλκ. ἀριθ. 12, 159). Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους δὲ χρόνους τὸ μέρος τοῦτο ἦτο τὸ πυκνότερον κατωκημένον, καίτοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ πόλις ἐξετάθη καὶ ἔξω τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν ἱερόν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις τὸ βορειοδυτικὸν τοῦτο μέρος τῆς ἀρχαίας πόλεως ἦτο συνφιμισμένον, διότι αὐτόθι εὐρέθησαν ὑπ' ἐμοῦ καὶ ὄστρακα πηλίνων ἀγγείων προμυκηναϊκά, μυκηναϊκά, γεωμετρικὰ καὶ παλαιὰ κορινθιακά, κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου μυκηναϊκοῦ καὶ λεπίδες τινὲς ὄψιδιανοῦ λίθου ἐκ τῶν γνωστῶν (1). Ὅπως ἐσφαλμένη ὁμως μοι φαίνεται ἡ γνώμη τῶν νεωτέρων ὅτι αὐτόθι ὑπῆρχεν ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας πόλεως, διότι κατὰ μὲν τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα καὶ ἀκολούθως τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως δὲν ἐχωρίζετο διὰ τείχους ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς μέρους αὐτῆς, τῆς δὲ τοῦ Ε' αἰῶνος πόλεως ἡ περιοχὴ εἶνε ὅλως ἄγνωστος, ἀλλὰ πιθανώτατα μεγαλυτέρα κατὰ τι τοῦ βορειοδυτικοῦ τούτου μέρους, ὡς θὰ ῥηθῆ κατωτέρω. Μόλις ἐν τοῖς ἐσχάτοις ῥωμαϊκοῖς χρόνοις προφανῶς διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς φρουρήσεως τοῦ παλαιοῦ τείχους ἐκτίσθη τὸ βορειοδυτικὸν διατειχίσμα ἐγκαταλειφθέντος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου. Ὅτι δὲ ὁ μέγας ἐξώτερος περιβόλος ἐγκατελείφθη μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος εἶνε φανερόν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς τούτου, διότι ἅπαν τὸ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος μέρος αὐτοῦ εἶνε ἐκτισμένον διὰ λίθων καθηρημένων ἐξ ἄλλου τείχους, ὁμοιοτάτων δὲ πρὸς τοὺς κατὰ χώραν κειμένους λίθους τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου ὥστε τὸ διατειχίσμα ὠκοδομήθη προφανῶς διὰ λίθων καθαιρεθέντων ἐκ τοῦ ἀχρήστου πλέον καταστάντος ἐξωτερικοῦ περιβόλου (2).

(1) Ἐπομένως ἐσφαλμένη φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Vischer (Erinnerungen und Bindr. aus Griech. σελ. 545 ἐξ.) ὅτι ἐν τῷ νοτιοτάτῳ μέρει τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως ἔκειτο ὁ ἀρχαιότατος συνοικισμὸς τῶν Πλαταιῶν.

(2) Πολλοὶ ἐκ τῶν λίθων ἀριθμηθέντες, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν καθάρεισιν συναρμόζονται κάλλιστα καὶ ἐν τῷ διατειχίσματι, ὥστε ὁ μὴ προσέχων δύναται νὰ ἐκλάβῃ τὸ διατειχίσμα ὡς ἀρχαῖον, ὡς καὶ ἐξέλαβον αὐτὸ πολλοί. Οἱ πλείονες ὁμως τῶν λίθων δὲν συναρμόζονται, πληροῦνται δὲ τὰ κενὰ διὰ μικρῶν λίθων, πλακῶν καὶ κεράμων. Πλησίον τῆς Μεγάλης Βρύσης ὑπάρχουσιν ἐνωκοδο-

Οὔτε αὐτόθι λοιπὸν ὑπῆρχεν ἀκρόπολις, οὔτε ἐν τῷ πετρώδει καὶ λίαν ἀνωμάλῳ νοτίῳ μέρει τῆς πόλεως, ὅπερ ἦτο περιτετε-
χισμένον ἀναμφιβόλως τούτου μόνου ἔνεκα, ἵνα ἐν πολιορκίᾳ χρη-
σιμεύῃ εἰς νομὴν τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ποιμνίων ἐγκαταλειπό-
μενον ἐν ἀνάγκῃ· διὸ ἐρείπια μὲν ἦ ἄλλα ἴχνη οἰκῆσεως οὐδαμοῦ
φαίνονται ἐν αὐτῷ, οἱ δὲ πύργοι τοῦ χωρίζοντος αὐτὸ ἀπὸ τοῦ
λοιποῦ μέρους τῆς πόλεως διατειχίσματος εἶνε ἔστραμμένοι πρὸς
νότον, ἐνῶ τὸ ἐναντίον ἐμελλε νὰ ὑπάρχῃ, ἂν αὐτόθι ὑπῆρχεν
ἀκρόπολις. Ὅ,τι λοιπὸν ὁ Θουκυδίδης (B', 15) λέγει περὶ τῶν
ἀρχαιοτάτων Ἀθηνῶν ὅτι ἡ ἀκρόπολις πόλις ἦν, τοῦτο
ὑφίστατο ἐν Πλαταιαῖς μέχρι τέλους, διότι τὸ ἐν ἀρχῇ συνοικισθὲν
μέρος αὐτῆς δὲν ἦτο φύσει ὄχυρότερον τοῦ ὑπολοιποῦ.

Ἡ ἐτέρα ἐξωθι τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος σκαφή ἀπέ-
βλεπε τὴν ἐξερεύνησιν μικροῦ τινος πολυγωνικοῦ τοίχου ἔχοντος
διεύθυνσιν περίπου ἐκ Ν. πρὸς Β. καταφανοῦς δὲ ὑπάρχοντος
καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἀντικρὺ τοῦ πέμπτου ἀπὸ τῆς Μεγάλης
Βρύσης πύργου τοῦ διατειχίσματος, 180 περίπου μέτρα πρὸς
δυσμᾶς τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἀνακαλυφθέντος ἀρχαίου ναοῦ,
οὗ τὰ ἐρείπια περιγράφονται ἐν *American journal of Ar-
chaeol.* VII (1891) σελ. 390 ἐξ. (1). Ὁ τοίχος οὗτος ἐξηρευ-
νήθη εἰς μῆκος 14 μ., ἔσωθεν δ' αὐτοῦ ἀνεσκάφη τὸ ἔδαφος μέ-
χρι 10 μ. Ἰχνη τῆς καταστρεπτικῆς ἐπηρείας τῶν μεταγενε-
στέρων δὲν φαίνονται αὐτόθι πολλά, ἀλλὰ καὶ ἡ σώζουσα τὰς
ἀρχαιότητας ἐπίχωσις εἶνε δυστυχῶς μικροτάτη, ἔχουσα πᾶχος
τὸ πλεῖστον 1 μ., τὸ πλεῖστον δὲ περιοριζομένη μόλις εἰς πᾶχος
σπιθαμῆς, καὶ αὕτη δὲ φαίνεται ἀνακεκμημένη κατὰ τους τελευ-
ταίους π. Χ. αἰῶνας· προσέτι δὲ καὶ μεταγενέστερον τοιχάριον εὐ-
ρέθη ἐν Τούτων ἔνεκα οὐδ' αὐτόθι ἐγένετο σπουδαία τις ἀνακά-
λυψις. Ὁ πολυγωνικὸς τοίχος φαίνεται ὅτι εἶνε περιβόλος τις, διὸ
ἔχει καὶ δύο μικρὰς ἀντηρίδας ἔσωθεν, ἧτοι ἐν τῇ πρὸς δυσμᾶς

μημένοι λίθοι τινὲς καθρημένοι ἐκ τινος στρογγύλου πύργου. Τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ
διατειχίσματος πληροῦται διὰ μικρῶν λίθων χαλαρῶς δι' ὀλιγοστῆς ἀμμοκονίας
συνδεδεμένων. Προβλ. *American Journ. of Arch.* VI σελ. 454.

(1) Ἴδε τὸ ἐν *American Journ. of Arch.* VI πιν. XXIII σχέδιον τῶν
Πλαταιῶν, ἐνθα σημειοῦνται Votive Cuttings.

πλευρᾷ αὐτοῦ, ἀνήκει δὲ ἴσως εἰς τὸ ἱερόν, οὐ ὁ ναὸς ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν. Τὸ πάχος αὐτοῦ εἶνε 0,53, σῶζεται δὲ εἰς ὕψος μέχρις 1 μ. Τοιχάρια τινα ἐντὸς αὐτοῦ ἀποκαλυφθέντα, καίπερ τὰ πλείστα εἰς ἀρχαίους χρόνους ἀνήκοντα, εἶνε ὄλως ἀσήμαντα. Λόγου ἀξία ὑπῆρξεν αὐτόθι ἡ εὔρεσις ἑνδεκα μικρῶν τεμαχίων κεραμίδων, πιθανώτατα ἐπιτεγίων, ἐχουσῶν πάχος 0,02, αἵτινες φέρουσι μεγάλας σφραγίδας (διαμέτρου 0,07-0,10) μετὰ ἐκτύπων παραστάσεων ἀρχαϊκῆς τέχνης τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, τινὲς δὲ κατὰ τι νεωτέρας. Τούτων ἕνεκα πιστεύω ὅτι καὶ ὁ πολυγωνικὸς τοῖχος εἶνε κτίσμα τῆς παλαιᾶς πόλεως, τῆς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καταστραφείσης, ὁ δὲ τρόπος τῆς οἰκοδομίας αὐτοῦ ἀρμόζει εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους κάλλιστα· εὑρέθησαν ὁμῶς καὶ νεωτέρων χρόνων ἔργα αὐτόθι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πολυγωνικὸς τοῖχος κεῖται εἰς ὀλίγων μόνον βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος, ὥστε ἐὰν ὑποτεθῆ ὅτι τὸ τεῖχος τῆς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καταστραφείσης πόλεως διήρχето πλησίον, ὅπως τὸ εἰρημένον διατειχίσμα, ὄλως ἀπίθανον εἶνε ὅτι τὸ μέρος τοῦτο θὰ κατελείπετο ἔξω, πιστεύω ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς παλαιότερας πόλεως δὲν συνέπιπτε πρὸς τὴν τῆς μεταγενεστέρας τῆς ὑπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος περικλειομένης, ἀλλ' ὅτι ἢ ἦτο μικροτέρα ἐκείνης, ὅπερ ἀπίθανον, ἢ περιελάμβανε καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ἔνθα ὁ πολυγωνικὸς τοῖχος καὶ ὁ ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν ἀνακαλυφθεὶς ἀρχαῖος ναός.

Ἐκ τῶν εὑρεθεισῶν κεραμίδων ἀξιολογώτερα τὴν τέχνην εἶνε ἡ φέρουσα σφραγίδα μετὰ νεανικῆς μορφῆς ὄλως γυμνῆς κινουμένης μεθ' ὀρμῆς πρὸς δεξιάν, ἣτις μοὶ φαίνεται ἀθλητῆς ἀκοντίζων, φέρων κόμην ἀναδεδεμένην εἰς κρωβύλον (1). Κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς σφραγίδος σῶζονται τὰ ἐξῆς γράμματα ΝΟΙ (ἦτοι -ΙΟΝ). Ἐκ τῶν λοιπῶν τὰ ἀξιολογώτερα φέρουσι τὰς ἐξῆς παραστάσεις. Δύο τεμάχια φέρουσι σφραγίδα μετὰ Γοργονείου ἀρχαϊκωτάτου τερατωδῶς μέγα ἔχοντος τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀδόντας καὶ προεκβεβλημένην τὴν γλῶσσαν. Ἐν ἄλλῳ τεμαχίῳ ὑπάρ-

(1) Τῶν ἰδόντων τις εἶπεν ὅτι εἶνε μάλλον γυνὴ κροταλίζουσα, ἀληθῶς δὲ πράγμα τι, ὅπερ κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς κρό-

χει μορφή πωγωνοφόρος ὀκλάζουσα, ὁμοιάζουσα πρὸς Σειληνόν, πρὸ αὐτοῦ δὲ μέγας κάρθαρος. Ἐν ἄλλῃ τεμαχίῳ σώζεται σκέλος ἡφανισμένης μορφῆς, ἣτις ἦτο σάτυρος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς οὐρᾶς. Ἄλλου τεμαχίου ἡ σφραγίς φέρει περίξ λιάν δυσδιαγνώστου παραστάσεως τὰ γράμματα I J — I Φ (ἦτοι φιλι-). Ἐν ἄλλῃ σφραγίδι σώζεται τὸ ὀπίσθιον σφιγγός, ἐν ἄλλῃ δὲ τὸ ὀπίσθιον δορκάδος. Πλὴν τῶν κεραμίδων τούτων μνείας ἄξια διὰ τὸ περιέργον μόνον εἶνε δύο μικρὰ ἀγγεῖα ληκυθοειδῆ ἀπλῶς διὰ μέλανος χρώματος ὑποκυανίζοντος βεβαμμένα καὶ ἐκ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος ὡς φαίνεται προερχόμενα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον σίδηρα βελονοειδῆ μήκους 0,05, ἄδηλον πρὸς τίνα σκοπὸν ἐμβεβλημένα (Εὐρετήριο τοῦ ἐν Θήβαις μουσείου ἀριθ. 1110 — 1110 α).

Ἄντικρὺ τῆς θέσεως τοῦ πολυγωνικοῦ τούτου τοίχου πρὸ τινων ἐτῶν χωρικοὶ σκάψαντες κατὰ τὰ θεμέλια τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος (1) ἀνεῦρον ὀκτῶ σπονδύλους κίωνων δωρικοῦ ρύθμου, ὧν ὁ μεγαλύτερος ἔχει διάμετρον 1,05, ὁ δὲ μικρότερος 0,90. Οἱ σπόνδυλοι οὗτοι εἶνε πεποιημένοι ἐκ λίθου ψαμμίτου καλλίστης ποιότητος (2), ἐλάχιστα καὶ σχεδὸν εἰπεῖν οὐδαμῶς βεβλαμμένοι ὑπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἐπιπρηϊῶν, ἀνήκουσι δὲ ἀναμφιβόλως εἰς οἰκοδόμημα ἐπίσημον κατεσκευασμένον πιθανώτατα κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα, ὡς δηλοῖ ἡ καλλίστη αὐτῶν ἐργασία. Ἡ τυχαία αὕτη ἀνακάλυψις μὲ ἔπεισε νὰ ἀνασκάψω καὶ αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ βορειοδυτικοῦ διατειχίσματος, ἐλπίζων ὅτι καὶ ἄλλοι ἐξ ἀρχαίων κτιρίων εἰλημμένοι λίθοι καὶ ἐπιγραφαὶ καὶ γλυπτὰ ἔμελλον νὰ εὐρεθῶσιν ἐνφοδομημένα ἐν αὐτῶ.

Ἄνεσκαψα λοιπὸν τὰ θεμέλια τοῦ διατειχίσματος εἰς τρία μέρη, ἀλλ' εἰς μικρὰν ἔκτασιν, καὶ ἀληθῶς ἀπεδείχθη ὅτι πλεῖ-

ταλα· ἀλλὰ δυσκολεύομαι νὰ πιστεύσω ὅτι κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ παράστασις κροταλιστρίας ὀλογύμου.

(1) Τὰ ἐρείπια τῶν Πλαταιῶν, καίτοι ἄπαν τὸ ἔδαφος αὐτῶν ἀνήκει τῷ δημοσίῳ, ὑφίστανται συχνὰς βλάβας διὰ τοιούτων σκαφῶν τῶν χωρικῶν, δυστυχῶς δὲ μέχρι τοῦδε δὲν κατωρθώθη νὰ προφυλαχθῶσιν ἀποτελεσματικῶς ὑπὸ τῆς δημοσίας δυνάμεως.

(2) Ἐκ ψαμμίτου λίθου συνίστανται οἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων βραχιόνων τῆς Ωερῆς γήλοροι, ὡς εἶδον κατὰ τὴν ἔξω τῆς πόλεως ἀνασκαφῆν.

στοι λίθοι ἐξ ἀρχαιοτέρων κτισμάτων ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς καὶ τινες σπόνδυλοι ὅμοιοι, ὡς ἐφαίνοντο, πρὸς τοὺς ὑπὸ τῶν χωρικῶν εὐρεθέντας. Ἐπιγραφαὶ ὅμως καὶ γλυπτὰ δὲν εὐρέθησαν, ἀλλὰ μόνον μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐξήχθη αὐτόθεν βάσις τις μετὰ ἐπιγραφῆς ἀναφερομένης εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανόν, ἣτις παρεδόθη εἰς τὸ ἐν Θήβαις μουσεῖον (ἀριθ. 1143). Οὐδὲν ἤττον νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἀνασκαφὴ τῶν θεμελιῶν τούτων καθ' ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἔκτασιν ἐν τῷ μέλλοντι.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπὸ χωρικῶν λαθραίως ἀνασκαπτόντων εὐρέθη ἔξω τοῦ βορείου μέρους τοῦ τείχους τοῦ Πλαταιῶν πολυτελὲς μαρμαρινὴ σαρκοφάγος κατὰ τὸ τρίτον περίπου τοῦ ἀρχικοῦ μεγέθους αὐτῆς σωζομένη, ἣτις συντριβεῖσα ὑπὸ τῶν εὐρόντων καὶ κατασθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας εἰσῆχθη τέλος εἰς τὸ ἐν Θήβαις μουσεῖον (ἀριθ. 1144 — 1144ι). Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Κορομάντζου παρίσταται ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς ὁ φόνος τῶν Νιοβιδῶν(1). Ὑπὸ τῶν αὐτῶν χωρικῶν εὐρέθησαν καὶ δύο πώρινοι τρίποδες μετὰ γάστρας, ὧν ὁ εἰς σχεδὸν ἀκεραῖος ἔχων τοὺς πόδας ἔχει ὕψος 0,40 καὶ διάμετρον 0,35, φέρει δὲ ποικίλην διακόσμησιν δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν, ἣτις μοι φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς προμυκηναϊκοὺς χρόνους. (Εὔρετ. μουσείου Θηβῶν ἀριθ. 1160). Ὁ ἕτερος τρίπους μεγαλύτερος ὧν δὲν φέρει διακόσμησιν τοιαύτην (ἀριθ. 1161). Ὁ τόπος τῆς εὐρέσεως τῶν τριπόδων μοι εἶνε ἄγνωστος, πιστεύω ὅμως ὅτι προέρχονται καὶ αὐτοὶ ἐκ νεκροταφείου, ὡς οἱ κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιοι ἀλλὰ μικρότατοι πῆλινιοι τρίποδες οἱ εὐρεθέντες ἐν τῇ παναρχαίᾳ νεκροπόλει τῆς Ἐλευσίνας (Ἐφημ. Ἀρχ. 1898 σελ. 108).

Ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς ἐμῆς ἀνασκαφῆς τὰ πλεῖστα, ὡς καὶ πολλαὶ πρότερον εὐρημῆναι ἐπιγραφαὶ ἐν τοῖς ἐρειπίοις διεσπαρμέναι, μετεκομίσθησαν εἰς τὸ ἐν Θήβαις μουσεῖον, κατεγράφησαν δὲ πάντα ἐν τῷ εὐρετηρίῳ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Ἐπ. Κορομάντζου ὑπ' ἀριθ. 1065 — 1115. Ἐκ τούτων ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶνε α') ἐννέα μεγάλοι λίθοι ἀνήκοντες εἰς τρία στοργύλα

(1) Φωτογραφία τῆς παραστάσεως ταύτης ὑπάρχει ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας.

βάθρα καὶ τὰ ὑπόβαθρα αὐτῶν, ἐν οἷς εἶνε κεχαραγμένα αἱ ἐν τῷ CIGS. I ἀριθ. 1672 — 1674 ἐπιγραφαί, β') οἱ φέροντες τὰς ἐν CIGS. I ἀριθ. 1692, 1697, 3549 καὶ 3558 λίθοι, γ') πᾶσαι αἱ ὑπ' ἐμοῦ εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαί, πλὴν τῆς χαλκῆς (σελ. 50) καὶ τῆς μικρᾶς ἐν τῷ ἱερῷ τῶν θεῶν εὑρεθείσης ἀναθηματικῆς (σελ. 48), δ') τὰ ἀνωτέρω (σελ. 48) μνημονευθέντα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν θεῶν ἀρχιτεκτονικά τεμάχια καὶ μικρὸν κορινθιακὸν κιονόκρανον καλῆς τέχνης εὑρεθὲν κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, ε') δείγματα ὀστράκων πηλίνων ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων προϊστορικῶν χρόνων (σελ. 50·51).

Εἰς δὲ τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον κατετέθησαν τὰ ἐξῆς, α') ἡ ἐν σελ. 49 μνημονευομένη μαρμαρίνη κεφαλὴ καὶ τὸ τεμάχιον τοῦ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου μετὰ τῶν δύο σκηπτροφῶρων χειρῶν (Εὔρετ. γλυπτῶν ἀριθ. 1849—1850), β') ἡ χαλκῆ ἐπιγραφή καὶ ἡ μικρὰ ἀναθηματικὴ αἱ μὴ κατατεθεῖσαι ἐν τῷ ἐν Θήβαις μουσεῖῳ, γ') τὰ ἀνωτέρω σελ. 53 μνημονευόμενα ἕνδεκα τεμάχια κεραμίδων, δ') ἑτέρας νεωτέρων χρόνων κεραμίδος τεμάχιον μετὰ σφραγίδος ἐνεπιγράφου, ε') τὰ τεμάχια τοῦ ἐν τῷ σελ. 46 τάφῳ εὑρεθέντος χαλκοτεύκτου σκεύους, ς') τὰ ἐν σελ. 49 ὑποσημ. μνημονευόμενα χειρουργικὰ ἐργαλεῖα, ζ') μικρότατον ἀγγεῖον ὑάλινον ὕψους 0,019. (Εὔρετήρ. χαλκοθήκης καὶ ἀγγείων ἀριθ. 12,224 — 12,227). Προσέτι δὲ καὶ περὶ τὰ 50 χαλκᾶ νομίσματα, τὰ πλεῖστα ἐφθαρμένα.

- ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

ΑΙ ΕΝ ΘΕΡΜΩ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ἐν Θέρμῳ εἰργάσθη ἐφέτος κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούλιον, Αὐγουστον καὶ Σεπτέμβριον, συγκεντρώσας τὴν προσοχὴν μου πᾶσαν εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ περὶ τὸν ναὸν χώρου καὶ μικροῦ τινος μόνον πρὸς νότον αὐτοῦ μέρους.

Καθῆρεσα κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ παράλληλον πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ στυλοβάτην χαμηλὸν ἀνάλημμα, τοποθετήσας κατὰ τὴν αὐτὴν πάλιν τάξιν τοὺς λίθους, ἐξ ὧν συνέκειτο. Οἱ λίθοι εἶνε πάντες ἀρχιτεκτονικὰ μέλη στοᾶς, ἥτοι σπόνδυλοι, τρίγλυφα καὶ ἐπιστύλια, πάντα συντετριμμένα, χρησιμοποιηθέντα ἤδη ἐν ἀρχαίοις χρόνοις πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ τειχίου τούτου. Ἐν ἑκ τῶν τεμαχίων τῶν ἐπιστυλίων, λίθου ἐπιχωρίου, ἔφερον ἐπιγραφὴν ἠκρωτηριασμένην, ἐξ ἧς συνάγεται ὅτι πάντα τὰ ἐν λόγῳ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη προέρχονται ἐκ στοᾶς κτισθείσης κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος καὶ καταστραφείσης πιθανῶς μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν μνημείων τοῦ Θέρμου κατὰ τὴν πρῶτην ἢ δευτέραν τοῦ Φιλίππου Β' εἰσβολὴν (218 ἢ 206 πρὸ Χριστοῦ). Οἱ σπόνδυλοι εἶνε πῶρινοι δῶριοι, σῶζοντες ἔτι πολυλαχοῦ τὸ λευκὸν ἐπίχρισμα. Ἡ στοὰ ἠγείρετο πιθανῶς ἐγγὺς καὶ ὑπεράνω τοῦ ναοῦ, διότι ἐν τῇ πλησμονῇ τοῦ ὑπάρχοντος λιθίνου ὕλικου δύσκολον εἶνε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι μακρόθεν πως ἐκ τοῦ τεμένους μετεφέρθησαν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ αὐτῆς μέλη, ἵνα κτισθῇ τὸ ἐν λόγῳ ἀνάλημμα. Ἀλλὰ βέβαια αὐτῆς ἵχνη εἰσέτι δὲν εὔρον.

Τούναντίον ἐβεβαιώθη ὅτι πάντα τὰ ὀπίσθεν τοῦ ἀναλήμματος τοιχώματα εἶνε νεώτατα, κτισθέντα κατὰ τὴν ἀνέγερσιν νεοτριβείου εἰς τὸν χώρον τούτου καὶ δὴ παρ' αὐτὸν τὸν ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ στυλοβάτην. Τὸ ὕδωρ κατέπιπτεν εἰς αὐτὸ ἐκ τῆς αὐλακος, δι' ἧς καὶ σήμερον διέρχεται ὑπεράνω τοῦ ναοῦ τὸ ποτιστικὸν τῶν ἀγρῶν ὕδωρ ἐκ τῆς μεγάλης τοῦ Κεφαλοδρύσου πηγῆς.

Ἐπὶ τοὺς λίθους τοῦ ἀναλήμματος, οὓς ὡς προεῖπον μετεκί-

νησα, ἔρευνῶν τὸ ὑπ' αὐτοὺς ἔδαφος εὗρον ἰκανὰ τεμάχια πηλίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἐκ τῆς ἐπενδύσεως τοῦ ξυλίνου ναοῦ καὶ τέσσαρας μῆτρας πηλίνων μορφῶν αὐτοῦ.

Αὐτὸς δὲ ὁ ἀνατολικὸς τοῦ ναοῦ στυλοβάτης ἀπεδείχθη ὡν κτίσμα τῶν μετὰ τὴν ἐπὶ Φιλίππου Ε' καταστροφῆν χρόνων, ὅτε οἱ Αἰτωλοὶ ἠνώρθωσαν ἢ ἐπεσκεύασαν, ὡς φαίνεται, τινὰ τῶν πυρποληθέντων καὶ ἄλλως ἀνατραπέντων μνημείων. Τοῦτο εἰκαζον καὶ πρότερον, διότι μεταξύ τῶν πλακῶν τοῦ στυλοβάτου κατὰ τε τὴν νοτιᾶν πλευρὰν καὶ τὴν βορείαν εἶχον παρατηρήσῃ δύο, προερχομένας προδήλως ἐκ μνημείων οὐχὶ παλαιότερων τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Ἀλλὰ νῦν μεταξύ τῶν συντριμμάτων τῶν λίθων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην στρῶσιν τοῦ ἀνατολικοῦ στυλοβάτου εὗρον ἓν φέρον ἐπιγραφὴν ἠκρωτηριασμένην τοῦ αὐτοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος.

Παρὰ δὲ τὸν δυτικὸν στυλοβάτην ἀπεκάλυψα πλῆθος ἰκανὸν μεγάλων πίθων, πλήρων χωμάτων, ἀνθράκων καὶ ὄστων κεκαυμένων. Καὶ τὸ ἀμέσως δὲ ἐπικείμενον ἐπὶ τῶν πίθων στρῶμα γῆς ἀποτελεῖται εἰς πάχος ἑκατοστῶν τινων τοῦ μέτρου ἐκ τέφρας καὶ ἀπειραρίθμων κεκαυμένων ὄστων. Τὸ στρῶμα τοῦτο εἶνε ἐξ-ακολούθησις τοῦ κατὰ τὴν σκαφῆν τοῦ παρελθόντος ἔτους παρατηρηθέντος ἀμέσως ὑπὸ τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ στρώματος τέφρας ὁμοίως καὶ κεκαυμένων ὄστων. Τοιοῦτοτρόπως καθίσταται νῦν ἔτι μᾶλλον πρόδηλον, ὅτι ὁ ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ βωμοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ χῶματα μετὰ τέφρας καὶ ὄστων, ἢ κατὰ τὴν κτίσιν αὐτοῦ ἢ καὶ πρότερον ἤδη εἶχον ἐξαπλωθῆ ἐπὶ ἐκτάσεως μεγαλητέρας ἐκείνης, ἣν ὁ ναὸς νῦν κατέχει. Τὰ ὄστᾶ εἶνε πάντα ζώων κατοικιδίων, ἢ ἀγρίων καὶ πτηνῶν, οὐχὶ δὲ ἀνθρώπων. Ἐν τῷ αὐτῷ στρώματι εὐρέθησαν καὶ ξίφη σιδηρᾶ καὶ χαλκᾶ, δακτύλιοι χαλκοῖ καὶ τεμάχια γεωμετρικῶν ἀγγείων, ἀλλ' ἐλάχιστα ταῦτα καὶ τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ διακρίνηται ἐξ αὐτῶν τὸ σχῆμα τῶν εἰς ἃ ἀνήκον ἀγγείων. Εἷς ἐκ τῶν πίθων φέρει ἔκτυπα σχήματα ὡς κλάδων δένδρων. Ἦσαν ἄρα οὗτοι ἐξ ὑπαρχῆς ὀστεοδόχοι κάλπεις. Τὸ δὲ κέντρον τοῦ βωμοῦ ἦτο κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ἀνατολικοῦ στυλοβάτου, διακρινόμενον ἐκ τοῦ μεγάλου ἐνταῦθα πάχους τῆς τέφρας καὶ τῆς πεπυρακτωμένης γῆς. Ἐν αὐτῷ πέ-

ρυσιν εὖρον καὶ τὰ χαλκᾶ ἀγαλμάτια καὶ ζωῖδια, προσόμοια πρὸς τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς παρεμφερῆ στρώματα εὐρέθητα.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ στυλοβάτου τοῦ ναοῦ σκάπτων, εἰς ἔδαφος ἐνταῦθα κατὰ πέντε μέτρα ὑψηλότερον αὐτοῦ, διαρρεόμενον ὑπὸ τῆς μνησθείσης αὐλακος, εὔρηκα τὰ ἴχνη τετραπλεύρου οἰκοδομήματος, οὗ οἱ τρεῖς τοῖχοι καὶ ἡ διπλῆ εἴσοδος σώζονται καλῶς. Οἱ τοῖχοι εἶνε ἀρχαῖοι ἑλληνικοί, ὅμοιοι π.χ. μὲ τούτους τοίχους τοῦ ἑλλειψοειδοῦς πρὸς βορρᾶν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ προχειρῶς ὀνομάζω βουλευτήριον. Τὸ τετράπλευρον τοῦτο οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος μέτρων 17,50 καὶ πλάτος 6,70. Οἱ τοῖχοι ἔχουσι πάχος 0,80 μ. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ οὐδεὶς ἐγκάρσιος ἢ παράλληλος τοίχος ὑπῆρχεν, εὐρέθησαν ὅμως διεσκορπισμένοι πολλοὶ πώρινοι σπόνδυλοι δώριοι καὶ τρίγλυφα πώρινα, ἔτι δὲ δύο κλίβανοι κεραμέως. Ὁ ἀνατολικὸς καὶ βόρειος τοίχος σώζονται εἰς ὕψος μ. 1,40. Ἐπ' αὐτῶν ἀκριβῶς εὐρέθησαν ἀρχαῖοι τάφοι. Ἐπὶ δὲ τοῦ δαπέδου τοῦ οἰκοδομήματος μέγα πλῆθος κεράμων τῆς ὀροφῆς, πηλίνων σιμῶν καὶ γείσων καὶ τεμάχια τινὰ μετοπῶν πηλίνων ὁμοίως ζωγραφιστῶν. Αἱ μετόπαι αὗται — ἢ πλάκες ζωφόρου — εἶνε λεπτότεραι τῶν τοῦ ναοῦ. Ἐπὶ τῶν παραστάσεων τῶν μορφῶν, αἵτινες δὲν ἐκαθαρίσθησαν ἔτι καλῶς ἀπὸ τοῦ στερεοποιηθέντος ρύπου (πουρί), ἀναγινώσκονται αἱ ἐπιγραφαὶ ἀρχαῖοις γράμμασι $\Psi A P S T E M$ (Χάριτες) καὶ $E \chi P S M$ (Εἰρις, Ἴρις). Σημειῶ ὅτι τὸ I δὲν εἶνε τοιοῦτον: S , ἀλλὰ ὀφιοειδῆς γραμμῆ. Γεῖσα καὶ σιμαὶ φέρουσι κυμάτια ζωηροῖς χρώμασι (ἐρυθρῷ καὶ μέλανι), πλεῖστα δὲ ἄλλα τεμάχια πῆλινα ἐπεנדύσεως φέρουσι ζωηροῖς χρώμασι ποικίλα σχήματα γεωμετρικά. Καὶ οἱ καλυπτῆρες κέραμοι φέρουσι χρῶμα ἐπὶ τοῦ λεπτοῦ ἐπιστρώματος, ὅπερ ἐπίκειται εἰς τὸ σῶμα τοῦ κεράμου. Αἱ ὑδρορροαὶ τῶν σιμῶν εἶνε σωλῆνες ἀπλοῖ. Ὅμοίως εὐρέθησαν ἱκανὰ τεμάχια πηλίνων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων καὶ τὸ ἥμισυ Γοργονεῖου ἀρχαῖοῦ. Ἐτι δὲ ἐπιγραφή οὐχὶ κατὰ χώραν ἐπὶ λίθου Ἀπολλωνοῦ Λυσειοῦ. Ὁ δυτικὸς τοῦ οἰκοδομήματος τοίχος εἶνε κατεστραμμένος, διότι ἐπ' αὐτοῦ διέρχεται ἡ αὐλαξ τοῦ ποτιστικοῦ νεροῦ. Ἡ εἴσοδος ἦτο ἐκ νότου. Οἱ τοῖχοι ἔχουσι πρόσωπον καὶ ἔξωθεν τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπου ὅμως εἰσέτι δὲν

ἠρεύνησα. Ἄδηλον ἔτι πόθεν προέρχονται καὶ οἱ ἐν αὐτῇ εὐρεθέντες σπόνδυλοι κίωνων καὶ τὰ τρίγλυφα. Ἄλλὰ τὸ οἰκοδόμημα βεβαίως ἀνήκει εἰς τὰ ξύλινα τοῦ Θέρμου, τὰ φέροντα πηλίνους ἐπενδύσεις, ὧν ἡ ἡλικία δὲν δύναται νὰ εἶνε νεωτέρα τοῦ ἔκτου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Ὑποθέτω ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ἐπὶ Φιλίππου πάντως, οὔτε ἀνωκοδομήθη αὐτ' ἐπεσκεύασθη τὸ κτίριον τοῦτο, τὸ ὅποιον ἴσως εἶνε σηκὸς ναοῦ, ἀλλ' εἰς χρόνους ὑστέρους ἐπὶ τοῦ ἐπιχωσθέντος δαπέδου αὐτοῦ κεραμεῖς ἔκτισαν τοὺς κλιθάνους αὐτῶν ἐκ τῶν συντριμμάτων τῶν κεράμων τῆς ὀροφῆς. Ὅτε δὲ καὶ τὸ στῶμα τοῦτο ἐπεχώσθη, τάφοι τῶν προχριστιανικῶν ἔτι χρόνων κατέλαβον τὸν χώρον. Οἱ τάφοι οὗτοι εἶνε ἐστραμμένοι καὶ πρὸς νότον καὶ πρὸς βορρᾶν, ἐντὸς δὲ ἐνὸς μόνου εὐρέθη ἐνώτιον χαλκοῦν. Ὑποπεύω μάλιστα μήπως καὶ οἱ σωζόμενοι τοῖχοι δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς πρὸ τοῦ δευτέρου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ χρόνους, ἀν καὶ εἶνε βεβαίως ἑλληνικαί, διότι σχεδὸν εἰς τὸ θεμέλιον αὐτῶν εὐρίσκονται ἐντετειχισμένοι κέραμοι τῆς ὀροφῆς. Ἐντελῶς δὲ ὅμοιοι εἶνε κατὰ τὴν κατασκευὴν καὶ οἱ νεώτεροι τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος τοῖχοι, διότι εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν ἐγγὺς τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τοῦ τεμένους εὐρήκα ἐντετειχισμένην ἐνεπίγραφον πλάκα, περιέχουσαν ψήφισμα προξενείας οὐχὶ πολὺ παλαιότερον τῆς ἐπὶ Φιλίππου Ε' καταστροφῆς. Μόνον ἡ διπλῆ εἴσοδος τοῦ ἐν λόγῳ οἰκοδομήματος φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς πρὸ τῆς καταστροφῆς ταύτης χρόνους, διότι σύγκειται ἐκ λίθων πωρίνων, ἐπιμελῶς ἐργασμένων καὶ ἦτο πάντως προωρισμένη δι' οἰκοδόμημα πολὺ σεμνότερον ἢ τὸ νῦν σωζόμενον.

Πολὺν χρόνον εἰργάσθη πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων καὶ πρὸς σχετικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀνασκαφέντος παρὰ τὸν ναὸν χώρου, πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν κυρίου πυλῶνος τοῦ τεμένους καὶ μέρους τινὸς τοῦ περιβόλου. Ἡ δαπανηρὰ αὕτη ἐργασία εἶνε ἀναγκαιοτάτη καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἀνασκαφῇ καὶ ἐν Θέρμῳ ἰδίως. Τὰ ὀρύγματα τάντα ἀνάγκη ἦτο νὰ πληρωθῶσι καὶ τὸ ἔδαφος ἰσοπεδωθῇ, διότι τοῦ ναοῦ ἰδίως τὰ τοιχώματα ἕνεκα τοῦ διαβεβρωμένου ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ὑλικοῦ καὶ τῆς ἐλλείψεως πάσης θεμελιώσεως θὰ

ἐκινδύνευον ἄλλως τάχιστα νὰ ἐκλείψωσιν. Τάφροι δὲ ἀνάγκη ὁμοίως ἦτο νὰ διορυχθῶσι πρὸς ἐκροὴν τῶν ἀφθόνων ἐνταῦθα ὀμβρίων ὑδάτων ἐπὶ ἐδάφους ἐλώδους καὶ ξηρότοιχοι κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν νὰ κτισθῶσι πρὸς περίφραξιν τῶν μνημείων, ὑποκειμένων δυστυχῶς εἰς φθορὰς καὶ βλάβας παντοίας ἐξ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, ἀκάρπῳ βεβαίως ἀρχαιολογικῶς, ἀλλὰ χρησιμωτάτῃ καὶ ἀπαραιτήτῳ πρὸς διάσωσιν τῶν ἀποκαλυπτομένων μνημείων, ἐνησχόλησα ἐπὶ ἐβδομάδας εἰκοσάδα ἐργατῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς μεγάλης στοᾶς χώρῳ καὶ πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς κεῖται ἡ τελευταία ἐκ τῶν ἐξεδρῶν, αἰτίνες μετὰ πολλῶν βάθρων ἀγαλμάτων παρετείνοντο ἔμπροσθεν τῆς στοᾶς ἰδίως. Ἐπὶ τῆς ἐξέδρας ταύτης ἠγείρετο τὸ ἡρειπωμένον παρεκκλήσιον τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ περὶ αὐτὴν ὑπῆρχε νεώτερον νεκροταφεῖον. Ἀκριβῶς παρὰ τὴν ἐξέδραν ταύτην, στηριζομένην ἤδη εἰς τὸν βράχον τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους Μέγα-Λάκκου, καὶ δὴ παρὰ τὴν βορείαν αὐτῆς πλευρὰν εὐρήκα μέγα πλῆθος βάσεων στηλῶν καὶ στήλας ἱκανὰς λιθίνας περιεχούσας πάσας ψηφίσματα προξενίας, πλὴν ἐνὸς βάθρου περιέχοντος ὀκτάστιχον ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα. Τεμάχιά τινα τῶν στηλῶν εἶνε ἔτι ἐνεσφηνωμένα εἰς τὰς βάσεις, συγκατούμενα διὰ τῆς ἀρχῆθεν μολυβδώσεως. Μία τῶν στηλῶν ἔχει ὕψος δύο μέτρων καὶ πλάτος 0,75 περιέχουσα πάμπολλα ψηφίσματα, ὧν ἱκανὰ κατέστησαν ἐξίτηλα. Τὰ ψηφίσματα πασῶν τῶν στηλῶν εἶνε τοῦ τρίτου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δευτέρου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, μνημονεύονται δ' ἐν αὐτοῖς γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοὶ τῶν Αἰτωλῶν στρατηγοί. Τοῦ Σκόπα ἀναφέρεται τρίτη στρατηγία, τοῦ Δωριμάχου τετάρτη.

Ἐκ τῶν τυχαίως ἐν τοῖς χώμασιν εὐρεθεισῶν ἐπιγραφῶν μνημονεύω μίαν γεγραμμένην ἐπὶ τεμαχίου τοῦ λαίμου πίθου· τὰ γράμματα εἶνε ἀρχαῖκὰ κορινθιακά: ... ΨΑΜΞΟΔΧ...

Δυστυχῶς τὰ ὀλίγα ταῦτα γράμματα, ἀναγινωσκόμενα ἴσως οὕτως: ... ἐδῆες ἀφ. . ., δέν με βοηθοῦσιν εἰς ἱκανοποιητικὴν τινα εἰκασίαν περὶ τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐγγὺς καὶ ὀλίγον νοτιώτερον τῆς μνημονευθείσης ἐξέδρας ἀπεκάλυψα δεξαμενὴν, ἣτις ἀνήκει βεβαίως εἰς τὴν κρήνην τοῦ

τεμένους. Ὑδωρ ἀνέβλυζε πάντοτε ἐνταῦθα, ἀνεπήδα δὲ τοῦτο ἀφθονώτερον καθόσον προσεπάθουν διὰ βαθείας τάφρου νὰ διοχετεύσω αὐτὸ ἀπωτέρω, ὅπως δυνηθῶ νὰ ἐρευνήσω τὸν χῶρον τοῦτον. Ἀρχῆθεν ἀνέβλυζε τοῦτο ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς, ὡς καὶ νῦν πλέον, ἀφ' ὅτου ἐκαθάρισα αὐτήν. Μῆκος ἔχουσα ἕξ μέτρων καὶ πλάτος τεσσάρων περίπου, βάθος δὲ σωζόμενον ἐνὸς μέχρι δύο μέτρων, ἀποτελεῖται ἐξ ὀγκολίθων ὀδοντωτῶς πρὸς ἀλλήλους προσηρμοσμένων. Ἴνα ἀναβλύζη τὸ ὕδωρ ἐλευθέρως, ἡ κατωτάτη στρώσις τῶν ὀγκολίθων δὲν κατάκειται καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῶν λίθων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' οὗτοι στηρίζονται ἐπὶ μικροτέρων λίθων κατὰ διαστήματα, ὥστε ἐκ τῶν μεταξὺ κενῶν ἐλευθέρως νὰ εἰσρέη εἰς τὴν δεξαμενὴν τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν πόρων τῆς πηγῆς. Ἡ νοτιὰ πλευρὰ τῆς δεξαμενῆς εἶνε κατεστραμμένη ἐν μέρει. Ἴσως ἀνερχόμενον τὸ ὕδωρ εἰς ὕψος ἐξέρρεεν ἔπειτα ἔξωθεν διὰ κρουνῶν. Ἀλλ' ὁ περίξ χῶρος κατέχεται ἔτι ὑπὸ μεγάλων σωρῶν ἄμμου, λίθων καὶ χωμάτων καὶ δὲν ἐπιτρέπει βεβαίαν εἰκασίαν. Τόσον μόνον εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ χῶρος οὗτος εἶνε πλακώστρωτος καὶ ἡ πλακώστρωσις αὕτη ἐκτείνεται νοτιώτερον, ὅπου ἐν αὐτῇ πλακοστρώτῳ εὐρίσκεται εἰδὸς τι *Impatiens*. Ἀλλ' ὁπῆν πρὸς ἐκροὴν ὕδατος οὐδαμοῦ ἐν αὐτῇ εὐρῆκα. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ σκαφή ἐν γένει ὀλίγιστον μόνον προὐχώρησε, διότι τὸ ἔδαφος κατακλύζεται εἰσέτι ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς πηγῆς. Ἐγγὺς ὅμως τῆς πλακοστρώτου « αὐλῆς » ὑποθέτω ὅτι κείνται κτίρια τοῦ τρίτου αἰῶνος, ὡς δύναμαι νὰ εἰκάσω ἐκ τῶν πολλῶν μεγάλων λαξευτῶν λίθων, οἵτινες φαίνονται ἐνταῦθα ἐν τῷ ἀδιεξίτητῳ βορβόρῳ. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ χῶρῳ ἡ ἐργασία παρέσχε πολλὰς δυσκολίας, διότι ὀλίγον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν εὐρίσκω ἀφθονον τὸ ὑπόγειον ὕδωρ.

Ταῦτα εἶνε τὰ οὐσιωδέστατα ἐξαγόμενα τῆς ἐν Θέρμῳ ἀνασκαφῆς. Συμπλήρωμα δὲ τῆς κατὰ τὴν ἐφετεινὴν περίοδον ἐκτελεσθείσης ἐνταῦθα ἐργασίας ἀποτελεῖ ἡ προκαταρκτικὴ ἐρευνα, ἣν ἐπεχείρησα προχείρως ὅλως διόλου ἐν τῷ πρώτῳ νομιζομένῳ Θέρμῳ, ἥτοι ἐν τῇ μεγάλῃ ἀκροπόλει τοῦ Βλοχοῦ, ἐγγὺς τοῦ Ἀγρινίου καὶ εἰς τὰ πρόβουνα τοῦ Παναϊτωλικοῦ ὄρους. Ἦδη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Πολυβίου, περιγράφοντος μετὰ πάσης

τῆς ἀπαιτουμένης τοπογραφικῆς ἀκριβείας τὴν ἐπὶ τὸν Θέρμον ἐν ἔτει 218 πρὸ Χριστοῦ πορείαν τοῦ Φιλίππου Ε', ἐπέισθη ὅτι ἡ ἀκρόπολις αὕτη, ἡ περιφανεστάτη καὶ μεγίστη πασῶν τῶν αἰτωλικῶν πόλεων, ἦτο ἡ πόλις τῶν Θεστιέων. Διότι ἄλλα μὲν ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως δὲν ὑπάρχουσι κατὰ τὴν βορείαν ὄχθη τῆς Τριχωνίδος λίμνης, πλὴν μικροτέρων τινῶν ὄχυρωμάτων, ἡ δὲ Παραβόλα, ἣτις σώζει ἔτι σπουδαία ἐρείπια ὄχυρᾶς ἀρχαίας πόλεως παρ' αὐτὴν σχεδὸν τὴν λίμνην, φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἦτο χωρίον ὄχυρόν κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν περαιτέρω στενὴν πεδιάδα ἢ πόλις τις ἀξία λόγου. Ἐνῶ ὁ περίβολος τοῦ Βλοχοῦ ἀποτελούμενος ἐκ τειχῶν τριῶν μέτρων πλάτους ἔχει περιμέτρον τεσσάρων περίπου χιλιομέτρων. Καὶ ἡ πόλις Ἄκραι, ἣν ὑπέθεσεν ὁ Φερδινάνδος Νόακ ἐνταῦθα κειμένην, οὐδένα λόγον ἔχει ἐν τῇ βορείᾳ τῆς Τριχωνίδος ὄχθῃ, διότι ταύτην ἀπαντᾷ ὁ Φίλιππος Ε' ἐπαναστρέφων ἐκ Θέρμου πρὸς μεσημβρίαν τῆς λίμνης, καθὰ σαφέστατα ἐξάγεται ἐκ τοῦ Πολυβίου. Πρόχειρος σκαφὴ παρὰ τὸ ἐκκλησιδίων τοῦ χωρίου Βλοχοῦ « Παναγία » ἔφερεν εἰς φῶς ἐπιγραφὴν τῆς ἀκμῆς προφανῶς τῆς αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας, ἐξ ἧς ἀριδῆλως συνάγεται ὅτι ἡ ἀμφισβητούμενη τέως πόλις ἦτο· ἡ τῶν Θεστιέων. Ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ χωρίου, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ὑψηλῆς πυραμιδοειδοῦς κορυφῆς, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις τῆς πόλεως, σώζουσα ἔτι καὶ τὸν προσόμοιον πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς Τίρυνθος καὶ τῆς Τρωάδος πυλῶνα, εὐρῆκα τάφους τῶν χρόνων πιθανῶς τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Ἀποτελοῦνται ἐξ ἰσχυρῶν τοίχων, ἡ δὲ ὀροφὴ ἀποτελεῖται ἐκ λίθων ἐπιμήκων. Καὶ ψηφιδωτὸν μικρὸν ἐγγὺς ἀπεκάλυψα καὶ παρὰ τὸ ἐκκλησιδίων τῆς Παναγίας μεγάλη μάρμαρα ὁμοιάζοντα πολὺ πρὸς τὸ Πεντελῆσιον. Σημειωτέον ὅτι ἐν Θέρμῳ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μαρμάρου σύντριμμα εὔρον. Τὴν ἀκριβεστέραν ἔρευναν ἐν τῇ πόλει τῶν Θεστιέων ἀνέβαλα εἰς τὴν προσεχῆ περίοδον τῶν ἐν Θέρμῳ ἀνασκαφῶν.

Ἐρευνῶν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Αἰτωλίας προχείρως τὰ σωζόμενα ἐρείπια εὔρον ἐν τῷ ναῷ τῆς Λαφρίας Ἀρτέμιδος, ὡς ὑποθέτω, ἐν Καλυδῶνι, τεμάχιον κεράμου ζωγραφιστῆς οὐχὶ διαφόρου τῶν ἐν Θέρμῳ ἀνακαλυπτομένων. Ἴσως ἡ χρῆσις τοῦ πηλίνου δια-

κόσμου ἢ καὶ ἡ ἐπένδυσις ξυλίνων ναῶν διὰ πηλίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἦτο συνήθης καὶ ἀλλαγῶ τῆς Αἰτωλίας. Καὶ ἐν τῇ πόλει Τριχωνίῳ εὐρῆκα ἀρχαίαν νεκρόπολιν μετὰ τινων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ μέρος ἀπεκαλύφθη ἰσχυροῦ πύργου τοῦ περιβόλου αὐτῆς, ἔτι δὲ οἰκοδόμημα οὐ οἰστροπῆρες τῆς ὀροφῆς κέραμοι εἶνε ἐντελῶς ὁμοιοὶ πρὸς τοὺς τοῦ ἐν Θέρμῳ ναοῦ.

Καὶ πάλιν δὲ ἐν τῇ περιχώρῳ τῆς πόλεως τῶν Θεοσιέων, ὥρας τινὰς βορείως αὐτῆς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ποταμίου Ἑρμίτσας καὶ ὀλίγον πέραν τῆς θέσεως « Φοῦρνος τῆς γρηᾶς », ἀνεγνώσα ἀκριβέστερον ἐπιγραφὴν τινα ἐπὶ βράχου, ἣτις κατὰ τι ἑλληνικὸν δημοσίευμα παριστάνεται ὡς ὀροθέσιον διορίζον τὴν χώραν τῶν Θεοσιέων δῆθεν καὶ τὴν τῶν Εὐρυτάνων. Ἄλλ' ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἣν καὶ ὁ Bazin ἐν *Mémoires scientifiques* τόμῳ δευτέρῳ *Essai sur l'Aetolie* ἀτελῶς ἐδημοσίευσεν, οὐδὲ τῶν Θεοσιέων οὐδὲ τῶν Εὐρυτάνων μνημονεύει, ἀλλ' ἔχει ὡς ἑξῆς :

ΤΕΡΜΩ Μ
ΕΙΤΕΑΙΩ Μ
ΕΟΙΤΑΝΩ[Μ
ΔΑΕΣΤΗΡΕΩ[Μ
ΕΥΑΡΧΟΣ : ΕΟΙ[ΤΑΜ

ἦτοι: Τέρμων Εἰτεαίων, Ἑοιτάνων, Δαεστηρέων. Εὐάρχος Ἑοιτάν.

Τῶν ἐν Θέρμῳ πηλίνων εὐρημάτων τὰ κυριώτατα μετηνέχθησαν ἤδη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἔθνικόν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον. Ἄλλὰ πλῆθος μέγα αὐτῶν μένει ἔτι κατατεθειμένων ἐντὸς τοῦ οἰκίσκου τοῦ ἐφόρου, ἐν δωματίῳ καὶ ἐν τῷ ὑπογείῳ καταλλήλως τοποθετημένων, ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ μικρότεροι ἐνεπίγραφοι στήλαι ἢ τὰ τεμάχια αὐτῶν. Ταῦτα πάντα θὰ κατατεθῶσιν ἐν τῷ μουσεῖῳ, ὅπερ κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἀπόφασιν θὰ ἀνεγερθῇ ἐν τῷ χώρῳ τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὴν προσεχῆ ἐπανάληψιν αὐτῶν. Πρὸς περιφρούρησιν τῶν μνημείων τοῦ Θέρμου ἐγκατεστάθη καὶ τακτικὸς φύλαξ, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου

ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη ἔτους ἐκτίσθη κατάλληλον φυλακεῖον.

Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συγκοινωνίας, ἣτις ἕνεκα τῶν ἐν τῷ τεμένει ἀνασκαφῶν σπουδαίως παρεκωλύθη — ἡ τρίβος διήρχετο ἄλλοτε παρὰ τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τῆς μεγάλης στοᾶς — ἠναγκάσθη νὰ ἀνοίξω νέαν ὁδὸν διὰ τοῦ βράχου τοῦ Μέγα-Λάκκου, δι' ἧς συγκοινωνοῦσιν οἱ Κεφαλοβρυσῖται πρὸς τοὺς ἀμπελῶνας αὐτῶν τοὺς νοτίως τοῦ τεμένου. Καὶ αὕτη ἡ ἐργασία ἀπήτησε δαπάνην τινὰ καὶ θ' ἀπαιτήση προσεχῶς καὶ ἄλλην ἔτι, διότι μόνον ἂν παντελῶς διακοπῇ ἡ διὰ τοῦ τεμένου συγκοινωνία, θὰ ἐξασφλισθῶσι τὰ ἐν αὐτῷ μνημεῖα ἀπὸ τῆς ἀναποφεύκτου ὑπὸ τῶν διερχομένων κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων φθορᾶς. Καὶ ἡ διὰ σωλήνων διοχέτευσις τῶν ἀφθόνων τῆς πηγῆς ὑδάτων ἐπιβάλλεται ὁμοίως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, τοῦτο μὲν ἵνα δυνηθῇ νὰ χωρήσῃ εὐκολώτερον ἡ ἐργασία ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν κατακλυζομένῳ ἐδάφει, τοῦτο δὲ ἵνα ἐκλείψῃ ἡ μόνη ἀφορμὴ τῆς εἰς τὸ τέμενος εἰσαγωγῆς τῶν ποιμνίων τῶν αἰγῶν, ἅτινα εἰς τὴν πηγὴν ταύτην ποτίζονται.

Ἡ ἐν Θέρμῳ ἐργασία, ἣν ἐσχεδιάσα μεσοῦντος Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1897, ἤρχισα δὲ τελευτῶντος τοῦ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἔκτοτε κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας τοῦ 1898 καὶ ἐφέτος πάλιν μέχρι μέσων Σεπτεμβρίου ἐξηκολούθησα, προὐχώρησε βεβαίως ἱκανῶς. Ἄλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπολειπομένην δὲν εἶνε ἴσως οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου. Ἡ στοὰ κυρίως δὲν ἠρευνήθη εἰσέτι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς, οὐδὲ τὸ μακρότατον ἐκεῖνο παραλληλόγραμμον κτίριον, τὸ «παλαιοπάζαρο» λεγόμενον, ὅπερ πιθανώτατα ἦτο ἡ σκευοθήκη, ἐξ ἧς ὁ Φίλιππος διήρπασε δεκαπεντάκις χιλίας πανοπλίας. Ὡς βέβαιον πρέπει νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἐν τῷ τεμένει εὐρίσκετο καὶ τὸ βουλευτήριον καὶ τὰ λοιπὰ τῆς συμπολιτείας ἀρχεῖα, ἔτι δὲ ναοὶ ἄλλοι καὶ εἰς τοῦλάχιστον σύγχρονος τῶν μεγάλων ἐν Θέρμῳ κτισμάτων, τὰ ὅποια μετὰ θετικότητος δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἀνηγέρθησαν εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ 277 πρὸ Χριστοῦ χρόνους μέχρι τοῦ λεγομένου συμμαχικοῦ πολέμου. Καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν πλὴν τῶν ἐπὶ τῆς χαλκῆς στήλης τοῦ ναοῦ καὶ μιᾶς παρὰ τὴν στοᾶν δὲν εὔρον ἔτι ἄλλας ἢ ψηφίσματα προξενίας πάντα ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ. Ἴσως ἄλλου περιε-

χομένου ἐπιγραφὰι ἦσαν παρὰ τὰ μήπω ἀνακαλυφθέντα ἀρχεῖα καὶ τὸν ναὸν τοῦ τρίτου αἰῶνος, τοῦ ὁποίου τὰ ἔχνη ἀνέκαθεν νομίζω ὅτι μοὶ ὑποδηλοῦσιν οἱ μεγάλοι παρὰ τὴν ἀγίαν Τριάδα πῶρινοι δῶριτοι σπόνδυλοι. Ἐπειδὴ δὲ κυρίως μέχρι σήμερον ἀνὰ πᾶν βῆμα ἢ σκαπάνη ἔφερεν εἰς φῶς ἀξιόλογόν τι εὔρημα, διακαίολογείται ἡ ἐλπίς τῆς εὐρέσεως καὶ ἄλλων ὁμοίων ἐν τῷ μὴ ἐρευνηθέντι ἔτι χώρῳ τοῦ τεμένου, ὅστις ἐν μέρει τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ὑποτεθῆ καὶ σπουδαιότερος τοῦ τέως ἀνασκαφέντος, ἂν ἐν αὐτῷ πράγματι ἔτι κρύπτονται ὅσα προεῖπον μνημεῖα. Ἀλλὰ καὶ ὀλίγον ἔξω τοῦ τεμένου ὑπάρχει ἰκανὸς χώρος, ἐν ᾧ πληθὺς συντριμμάτων κεράμων ὑποδεικνύει τὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν ἀρχαίων κτιρίων.

Ἐπὶ ταῦτα πάντα θὰ χωρήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ σκαφή, ἥτις ὡς ἀπαραίτητος ἐξακολούθησις τῆς ἀρξαμένης οὐδεμιᾶς προσθέτου δικαιολογίας χρήζει.

Ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας τὴν 21 Δεκεμβρίου 1899.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΡΗΝΕΙΑ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

(Ἔρα Πρακτικά 1898 σελ. 100-104)

Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ συναρμογὴ τῶν πέρυσιν ἐν Ῥηνεῖα εὐρεθέντων κτερισμάτων τῶν ἐκ Δήλου κατὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ 426/5 π. Χ. ἐκεῖ διαπεραιωθεισῶν παλαιῶν ταφῶν μετὰ μικρὸν εὐθύς κατέδειξεν ὅτι ταῦτα ἀνήρχοντο μόνον μέχρι τῶν χρόνων τῆς γεωμετρικῆς τῶν ἀγγείων διακοσμῆσεως. Τὰ ὅσα λοιπὸν καὶ κτερίσματα τὰ ἐκ τῶν παλαιότερων τάφων τῆς Δήλου, τῶν προελληνικῶν χρόνων, ἐξορυχθέντα ἔδει νὰ ἀναζητηθῶσιν ἐν ἄλλῃ τῆς ἀκτῆς τῆς Ῥηνεῖας τόπῳ, ἀποτεθέντα ἐν αὐτῷ χωρὶς ἢ διὰ τὴν διαφορὰν τοῦ φύλου, ἐκληφθέντα ὡς Καρικὰ, ἢ καὶ ἀπλῶς διὰ τὴν εὐκολίαν, ὑποτιθεμένου ὅτι οἱ τάφοι, ἐξ ὧν μετεφέροντο, ἔκειντο ἐν ἄλλῃ τῆς Δήλου τόπῳ· ἐκτὸς ἂν δὲν εὐρέθησαν κατὰ τὴν κάθαρσιν οἱ πανάρχαιοι ἐκεῖνοι τάφοι—πρᾶγμα ἄλλως φυ-

σιχώτατον· καθ' ὅσον οἱ τὴν νῆσον καθαίροντες δὲν ἐνήργησαν βεβαίως συστηματικὴν ἀναζήτησιν τάφων, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνώρουξαν ἐκείνους, οὓς τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα ἢ ἄλλα ἔχνη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς σφζόμενα ἐμήνυον, καὶ ὅσους ἄλλους μετ' αὐτῶν κειμένους ἢ ἄλλως πῶς ἐκ τύχης τινὸς ἀνεύρον· οἱ δὲ προελληνικοὶ τάφοι καὶ οὐδὲν σημεῖον καταφανές δι' οὕτω μακροῦ μακροῦ χρόνου πιθανώτατα διέσφζον καὶ ἐν ἄλλῃ τῆς νήσου τόπῳ ἴσως ἔκειντο. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος καὶ περὶ τοῦ τίνος, εἰ μὴ τοὺς προελληνικοὺς, ἐξέλαβον οἱ σύγχρονοι τοῦ Θουκυδίδου ὡς Καρικοὺς τάφους, οὐ τοῦ παρόντος ὁ λόγος· ἔλθωμεν εἰς τὰ τῆς ἀνασκαφῆς.

Τὴν ἀναζήτησιν τῶν περιεχομένων τῶν προελληνικῶν τῆς Δήλου τάφων (ἐν ἣ περιπτώσει καὶ οὗτοι ἀνευρεθέντες ἐξωρύχθησαν κατὰ τὴν κάθαρσιν) προεθέμην ὡς κύριον σκοπὸν ἐπαναλαμβάνων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὰς ἐν Ῥηνείᾳ σκαφικὰς ἐρεύνας μου (1). Καὶ πρὸς εὐρεσιν τούτων ἀνώρουξα πολλὰ ὀρύγματα ἐν τόποις τῆς ἀκτῆς, οἵτινες ἐφάνησάν μοι κατάλληλοι πρὸς ἐκφόρτωσιν καὶ ἐναπόθεσιν αὐτῶν, ἰδίᾳ δ' ἐν τοῖς ἐγγύς τοῦ χώρου τῶν πέρουσιν εὐρεθέντων ὄστων καὶ κτερισμάτων κατὰ τὸν πρὸ τοῦ ἐκκλησιδίου τῆς ἀγ. Κυριακῆς ὄρμισκον. Καὶ δὲν εὐρέθησαν μὲν οὐδαμοῦ τὰ ζητούμενα· δὲν πρέπει δ' ὅμως νὰ συναγάγωμεν ἐκ τούτου ὡς βέβαιον συμπέρασμα τὸ ὅτι δὲν ἐξωρύχθησαν κατὰ τὴν κάθαρσιν καὶ οἱ προελληνικοὶ τάφοι· πολλάκις τὰ ἐπιτηδες ἐν μόχθῳ ζητούμενα εὐρίσκονται μετὰ ταῦτα ἀκόπως ἐκ τύχης ἐκεῖ, ὅπου δὲν προσδοκῶνται· ἔπειτα δὲ καὶ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι ἐξήντησα ἤδη πάντας τοὺς ἐπιτηδεῖους τόπους τῆς Ῥηνείας.

Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ὑπῆρξε καὶ ἄλλως ἄκαρπος, ἐξερευνηθέντων δι' αὐτῆς πολλῶν μερῶν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ῥηνείας Δηλιακοῦ ἐρειπιῶνος καὶ ἀποκαλυφθεισῶν οὐκ ὀλίγων αὐτοῦ ταφῶν. Δυστυχῶς ὅ,τι καὶ πέρουσι παρετήρησα καὶ ἐσημείωσα, τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνω καὶ νῦν· οἱ παλαιότεροι ἐνταῦθα γενόμενοι τάφοι ἔνεκα τῆς μικρᾶς τοῦ ἐδάφους ἐπιχώσεώς εἰσιν οἱ πλείους

(1) Αὗται ἤρξαντο τῇ 8ῃ Ἰουνίου καὶ διεκόπησαν τῇ 19ῃ Ὀκτωβρίου, γενομένων καὶ μικρῶν τινῶν διαλειμμάτων ἄλλοτ' ἐξ ἄλλων ἀναποδράστων αἰτίων προελθόντων.

κατεστραμμένοι ὑπὸ τῶν νεωτέρων ταφῶν καὶ οἰκοδομημάτων. Ἐλαχίστους εὗρον τάφους τῶν πρώτων μετὰ τὴν κάθαρσιν χρόνων ἀθίκτους, καὶ τούτους πάντας πτωχοὺς· ἐν ᾧ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις καὶ περὶ αὐτοὺς ἐν τῷ χώματι εὗρηται πλεῖστα λείψανα τῶν παλαιωτέρων.

Κτερίσματα συνέλεξα ἄξια διατηρήσεως οὐ πάνυ πολλά, ἐν οἷς χρυσᾶ: τέσσαρα ζεύγη ἐνωτίων ζωδιομόρφων, τρία ἄλλα ἐνώτια μόνα εὐρεθέντα ἐν τῷ χώματι, τρεῖς δακτυλίους ἀτέχνους, εἴκοσι καὶ δύο τριπλᾶ φύλλα, ἄλλα ὀκτῶ ὅμοια καὶ ἐν ἀπλοῦν ἀπὸ στεφάνων, τινὰ τούτων ἐφθαρμένα, πάντα σχεδὸν ταῦτα κοσμήματα τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων· ἔτι δ' εἰδώλια πήλινα καὶ ἀγγεῖα ποικίλα καὶ ἄλλα τινὰ πράγματα.

Συνελέγησαν πρὸς τούτοις ὀκτῶ κάλπαι περιέχουσαι ὅσα κεκαυμένων νεκρῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὧν αἱ μὲν ἑπτὰ μολύβδινα ἀπλαῖ τῶν συνήθων ἐνταῦθα, ἡ δ' ὀγδόη μαρμαρῖνη κυλινδρική ἐνηρμοσμένη ὑποβάθρῳ τετραγωνικῷ καὶ κεκαλυμμένη πώματι, ἐφ' οὗ γέγραπται τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ (Ἄνφικλειίδης Ἀναψυκτίδου χαῖρε). Ἔτι δ' ἄγαλμα ἐπιτύμβιον τῆς Ῥωμαίας Πλωτίας μεγέθους ὑπὲρ τὸ φυσικὸν ἀκέφαλον μετὰ τοῦ ἐπιγεγραμμένου βᾶθρου αὐτοῦ καὶ ἐτέρου μαρμάρου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπιτύμβιου μνημείου προερχομένου φέροντος ὀκτώστιχον ἐπίγραμμα· καὶ τέλος τριάκοντα καὶ δύο στήλαι καὶ ἄλλα μάρμαρα ἐπιτύμβια ἢ μέρη τοιούτων φέροντα ἐπιγραφὰς καὶ γλυφάς, τὰ πλεῖστα ὡσαύτως τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δὲ ἀποκαλυφθέντων λειψάνων τῶν ποιικλωτάτων μνημείων καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων τῆς μοναδικῆς ταύτης πόλεως τῶν Εἰλειθιωῶν καὶ τοῦ Πλούτωνος, τοῦ ὅλως ἰδιοτρόπου τούτου προαστείου τῆς Δήλου, οὐ ἡ ἐξερευνησις προβαίνουσα πολλὰ τὰ καινὰ καὶ ἀξιόλογα προῦρισται νὰ ἀγάγη εἰς φῶς, ἄξιον ἰδίας ἐνταῦθα μνείας νομίζω πρὸς τινι πέρυσιν ἀποκαλυφθέντι ὑπογείῳ νεκρικῷ κευθμῶνι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, εἰς ὃν διὰ κλίμακός τις κατελθὼν ἔχει ἐκατέρωθεν διαδρόμου ἐνφοδομημέας, ἐκ δεξιῶν μὲν δέκα καὶ τέσσαρας ἀπλᾶς, ἐξ ἀριστερῶν δὲ δέκα καὶ ἕξ διπλᾶς θήκας νεκρῶν, καὶ κρηπίδωμά τι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἄχθεν εἰς φῶς, ὅπερ διὰ μεγάλων

ὀρθογωνίων τοῦ τόπου λίθων ἰσοδομικῶς ὑποδομημένον φαίνεται ὄν λείψανον μείζονος ἐπιτυμβίου μνημείου τῶν παλαιότερων ἐνταῦθα.

Ἐκτὸς δὲ τῶν σκαφικῶν τούτων ἔρευνῶν μέρος τῆς ἐργασίας οὐ μικρὸν κατηναλώθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ἐξερεύνησιν καὶ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ χώρου τοῦ περιέχοντος τὰ πέρυσιν εὑρεθέντα ἐκ Δήλου κτερίσματα καὶ ὄστᾶ. Ὅλος ὁ διὰ τοῦ ἀναλήμματος περιωρισμένος χώρος, τούτου τὰ σφζόμενα μέρη καὶ ζώνη τις περὶ αὐτὸ ἀρκούντως εὐρεῖα ἀπηλλάγησαν ἐντελῶς τοῦ ἐπικειμένου χώματος, ὅπερ μετὰ τὴν ἐπανειλημμένην κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβῆ ἐξέτασιν μετενεχθὲν ἐρίφθη ὅλον εἰς τὴν παρακειμένην θάλασσαν. Συνελέγησαν δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κτερίσματα, ἰδίως τεμάχια ἀγγείων πηλίνων, ἄφθονα(1). ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ὄστων τὰ σφζόμενα πλήρη καὶ τὰ μείζω τεμάχια, ἅτινα καὶ μετηνέχθησαν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἀνθρωπολογικὸν μουσεῖον.

Ἡ δ' ἐργασία τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς συναρμογῆς τῶν εὐρημάτων, ἰδίᾳ τῶν ἀγγείων καὶ ἄλλων κτερισμάτων τῶν ἐκ Δήλου ἐξενεχθειῶν ταφῶν, χαλαρωθεῖσα μικρὸν κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον ἔνεκα τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ἀνασκαφῆς, ἐγένετο αὖθις συντονωτέρα μετὰ τὴν διακοπὴν αὐτῆς. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα πάμπολλα ὄντα καὶ πάσας σχεδὸν, τὰς μὲν μᾶλλον, τὰς δ' ἥττον, τὰς περιόδους καὶ τεχνοτροπίας τῆς Ἑλληνικῆς ἀγγειοπλαστικῆς τέχνης ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ἐρυθρομόρφων ἐκπροσωποῦντα, ὁσημέραι ἀπαρτίζονται πληρέστερα, μάλιστα μετὰ τὴν προσθήκην τῶν νέων τεμαχίων, ἅτινα πολλαχῶς συμπληροῦσι τὰ κενὰ αὐτῶν.

Ἐν Μυκόνῳ τῇ 26ῃ Δεκεμβρίου 1899.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΠ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τὴν κάθαρσιν τῆς νήσου, ὅ,τι πολῦτιμον καὶ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐξορυχθεῖσι τάφοις εὑρέθη, ἀφηρέθη ὑπὸ τῶν ἐνεργούντων αὐτὴν πλὴν ὀλίγων μικρῶν πραγμάτων διαλαθόντων αὐτούς· καθ' ὅσον ἐκ τῶν τάφων χρυσᾶ μὲν κοσμήματα εὑρομεν μόνον ῥόδακα ἐξάφυλλον, μικρὸν διπλοῦν πέλεκυν, πόρπην κωνοειδῆ καὶ δύο μικρὰ τεμάχια ταινιῶν ἀπλῶν καὶ ἀργυρᾶ δ' ὀλίγα καὶ πάντα μικρά, δακτυλίους μάλιστα· καὶ χαλκᾶ δ' ὡσαύτως σχετικῶς ὀλίγα, ἐν οἷς φιάλας εὐαρίθμους καταλειφθείσας ὡς ἀχρήστους βεβαίως διὰ τὴν λεπτότητα καὶ κατώσιν.

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΣΤΟΑΣ ΤΟΥ ΑΤΤΑΛΟΥ

("Όρα πίν. I καὶ II)

Καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἡ ἀνασκαφὴ τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου ἐξηκολούθησε τακτικῶς, ἀρξαμένη μὲν τῇ 3ῃ Φεβρουαρίου, λήξασα δὲ τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου.

Πρὸς τοῖς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφείσι μέρεσι (ὄρα Πρακτικ. τοῦ ἔτους 1898, σελ. 65 καὶ ἐξ.) ἀνεσκάφησαν πρῶτον καὶ ἐκαθαρίσθησαν 10 ὅλα δωμάτια, κείμενα ὑπὸ ἐπίχωσιν 4-5 μέτρων. Τὰ δωμάτια ταῦτα προστιθέμενα εἰς τὰ πέρυσιν ἀνασκαφέντα, 4ον, 5ον, καὶ 6ον, συμπληροῦσι μετὰ τῶν ἐν πρώτοις χρόνοις ἀνασκαφέντων τριῶν μὲν πρὸς νότον 1ου, 2ου, καὶ 3ου, τεσσάρων δὲ πρὸς βορρᾶν 18ου, 19ου, 20ου καὶ 21ου, τὰ 21 δωμάτια ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο ἡ στοά.

Ἐξηρευνήθη εἶτα ἀνασκαφὴν εἰς ἰκανὸν βᾶθος ὀλόκληρον τὸ πρόστων πλὴν μικροῦ αὐτοῦ μέρους πρὸς βορρᾶν, τοῦ ὑπὸ τοῦ φυλακείου κατεχομένου. Ἐκ τῆς ἐξερευνήσεως δὲ ταύτης προέκυψαν δύο σπουδαιόταται ἀνακαλύψεις· ἀνευρέθησαν πρῶτον τὰ θεμέλια 16 βάσεων τῆς ἐξ 22 κίωνων ἀποτελουμένης ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας τῆς στοᾶς (Πιν. II, ἀριθ. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19), πέντε δὲ τὰ ὑπ' ἀριθ. 1, 2, 12, 21, 22 θεμέλια κίωνων διεκρίνοντο καὶ πρὸ τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 μάλιστα κίονος ἐσώθη καὶ ἡ μετὰ διπλῆς σπείρας καὶ σκοτίας βάσις (Πιν. I. 1, 2, 3, 4, 5,) τοῦ δὲ ὑπ' ἀριθ. 20 κίονος ἐσημειώθη ἡ θέσις μόνον, διότι οὗτος καλύπτεται ὑπὸ τὸν μεσημβρινὸν τοῖχον τοῦ τρίτου μεσαιωνικοῦ πύργου (Πιν. II, ζ η). Εἶτα δὲ προῆλθον εἰς φῶς κατὰ τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς στοᾶς μέρος τὰ θεμέλια τῆς ἐξέδρας τῆς ἀντιστοίχου τῇ πρὸς νότον κειμένη (Πιν. II. Β').

Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἀνευρέσεως τῶν θεμελίων τῶν κίωνων τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας τῆς στοᾶς διορθοῦνται τινὰ ἐσφαλμένως εἰκοτολογηθέντα ἐν τῇ ἀναπαραστάσει τοῦ μνημείου· καὶ δὴ ἀπεδείχθη πρῶτον, ὅτι τὸ πρόστων εἶχε δύο μόνον κιονοστοιχίας, οὐχὶ δὲ τρεῖς, δεύτερον δέ, ὅτι τὰ μεταξῶνια διαστήματα τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας εἶνε ἀραιότερα τῶν μεταξωνίων δια-

στημάτων τῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς στοᾶς δωρίου κιονοστοιχίας, ἔχοντα ἀκριβῶς τὸ διπλάσιον μῆκος ἐκείνων, κατ' ἀκολουθίαν δὲ οἱ κίονες τῆς δευτέρας κιονοστοιχίας ἦσαν μόνον 22· τρίτον ἐξακριβωθέντος διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύο εἰρημένων κιονοστοιχιῶν ἄλλη τρίτη κιονοστοιχία, ἀποκλείεται ἡ παραδοχὴ μαρμαρίνων δοκῶν κατὰ πλάτος τῆς στοᾶς, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο τὸ πάτωμα τοῦ δευτέρου ὀρόφου, διότι οὐ μόνον ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ ἐσωτερικοῦ τοίχου τῆς στοᾶς, ἐφ' οὗ αἱ θύραι αἰ φέρουσαι εἰς τὰ δωμάτια, εἰς τὴν δευτέραν ἐσωτερικὴν κιονοστοιχίαν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν ἐξωτερικὴν εἶνε μεγάλη, ἔχουσα συνάμα μῆκος 13,277 Γ. Μ., ἀλλὰ καὶ ἕχνη τοιούτων μαρμαρίνων δοκῶν, ἂν καὶ ἀνεσκάφη ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ χώρος, ἐφ' οὗ ἡ στοὰ ἦτο ἰδρυμένη, δὲν εὐρέθησαν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ σπουδαῖα πορίσματα, τὰ ὅποια ἀρῦόμεθα ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τῶν θεμελίων τῶν κίωνων τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας, ἐκ δὲ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν θεμελίων τῆς ἐξέδρας (Πιν. II. Β) καὶ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ βορείου τοίχου τοῦ 18^{ου} δωματίου, τοῦ κλιμακῆδόν ἀνιόντος ἀποδεικνύεται ἀναμφηρίστως ὅτι ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου ἐξετείνεται ἀρχικῶς μέχρι τοῦ 18^{ου} δωματίου αὐτῆς συμπεριλαμβανομένου, τὰ δὲ τελευταῖα τρία δωμάτια 19^{ου}, 20^{ου}, 21^{ου} μετὰ τοῦ πρὸ αὐτῶν προστώου καὶ τῆς σωζομένης ἀκόμη ὀλοκλήρου σχεδὸν ἐξέδρας ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου βορείου τῆς στοᾶς τοίχου (Πιν. II. Γ), εἶνε προσθήκη γενομένη κατόπιν, ὅμως δὲ οὐχὶ καὶ πολὺ βραδύτερον τῶν χρόνων τῆς ἰδρύσεως τῆς στοᾶς (159-138 π.Χ.), διότι ἡ οἰκοδομία εἶνε σχεδὸν ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τῆς λοιπῆς ἀρχικῆς στοᾶς, τῆς ἐκτεινομένης μέχρι τοῦ 18^{ου} δωματίου.

Ἄπαν τὸ ἀνασκαφὴν καὶ ἐξερευνηθὲν πρόστων ἐπιχώσαντες ἀνηγάγομεν εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην τοῦ σωζομένου στυλοβάτου τῆς ἐξωτερικῆς κιονοστοιχίας, ἀφήσαντες κενὸν μόνον διάστημα περὶ τὰ θεμέλια τῶν κίωνων τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας, ἵνα ὧσιν ὄρατά, διότι πάντα σχεδὸν τὰ θεμέλια ταῦτα κεῖνται εἰς ἰκανὸν βάθος ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ προστώου, μάλιστα δὲ τὰ βορειότερα, ἀφικνούμενα ἐνιαχοῦ εἰς βάθος 4-5 μέτρων (1).

(1) Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ἡ στοὰ ἀνιδρύθη ἦτο λίαν ἐπικλινές κατὰ τὴν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν διεύθυνσιν, διὰ τοῦτο τὰ θεμέλια τῶν κίωνων τῶν στυλο-

Ἄλλ' ἵνα ἐξασφαλίσωμεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς καταπτώσεως τῶν χωμάτων περιεβάλομεν διὰ τοίχων.

Μετὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ προστώου καὶ τὴν περιτείχισιν τῶν θεμελίων τῶν κιόνων τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας, οἰκοδομήσαντες ἐν καταλλήλῳ τῆς στοᾶς τόπῳ (Πιν. II, ο-π.) βάθρον στερεόν, ἐκ μεγάλων λίθων(1), ἐστήσαμεν ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἀπὸ τοῦ 1862 ἀνευρεθέντα ἐνεπίγραφα τεμάχια τοῦ ἐπιστυλίου, τὰ φέροντα τὰ ὀνόματα τοῦ ἰδρύσαντος τὴν στοᾶν Ἀττάλου τοῦ Βου, τοῦ ὁμωνύμου πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς Ἀπολλωνίδος, ἀφοῦ συνεκολλήσαμεν αὐτὰ πρῶτον καὶ συνεπληρώσαμεν τὰ ἐλλείποντα μέρη ἐκ γύψου διὰ τοῦ δεξιωτάτου τεχνίτου Παναγιώτου Καλούδη, ἐργασθέντος ὑπὸ τὰς ὁδηγίας μας λίαν ἐντέχνως καὶ μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου ἕνα περίπου μῆνα.

Ἄλλ' ἵνα ἐξασφαλίσωμεν τὰ ἐκ γύψου συμπληρωθέντα τοῦ ἐπιστυλίου μέρη ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῶν χειμερινῶν βροχῶν ἐχρίσαμεν αὐτὰ διὰ λινελαίου μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ δι' ἐλαιοχρώματος καταλλήλου, ἐν ᾧ ἐγένετο ποιά τις ἀπομίμησις τοῦ μαρμαρίνου χρώματος, ἀλλ' ὑπὸ τόνον διάφορον, ἵνα εὐκόλως διακρίνωνται τὰ ἐκ γύψου συμπληρωθέντα αὐτοῦ μέρη. Ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ παραστήσωμεν τὸ συμπληρωθὲν ἐπιστύλιον κατὰ τὴν ἀρχικὴν μορφήν του, ἐπεχειρήσαμεν νὰ ἐπιθέσωμεν ὑπὲρ αὐτὸ τὰ τρίγλυφα μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν γείσων, ὧν πλεῖστα διεσώθησαν

βατῶν καὶ τῶν τοίχων εὐρῆνται εἰς μείζον βάθος κατὰ τὸ βόρειον ἢ τὸ νότιον μέρος· μετὰ τὴν ἀναγωγὴν δὲ πρῶτον πάντων τῶν θεμελίων εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν στυλοβάτην στάθμην, ἐγένετο ἡ τεχνιτὴ ἐπίχρως τῶν κενῶν μερῶν καὶ συνετελέσθη οὕτω ἡ ἰσοπέδωσις τοῦ ἐδάφους· ὅμως δὲ πρὸς τοῦτο ἀφηρέθησαν καὶ οὐκ ὀλίγα χῶματα ἀπὸ τοῦ νοτίου τῆς στοᾶς μέρους, τεκμήριον δὲ καὶ τὸ σωζόμενον ἐτι ἀνάλημμα τοίχου πρὸς νότον τοῦ μεσαιωνικοῦ πύργου (Πιν. II, Η-Η), ἐφ' οὗ εἶχεν ἐποικοδομηθῆ τὸ ἐκκλησιδίων τῆς Παναγίας Πυργιωτίσσης, τὸ καθαιρεθὲν τῷ 1860, πρβλ. Φιλιστ. τομ. 1, σελ. 41 Α. Mommsen, Athenae christianae σελ. 92, ἀριθ. 110.

(1) Τὸ βάθρον τοῦτο ἔχει μῆκος 14,75· ὕψος 1,25 καὶ πλάτος 0,88 Γ. Μ. Καὶ τὸ μὲν μῆκος καὶ πλάτος αὐτοῦ ἐλάβομεν ἐξ αὐτῶν τῶν ἐνεπιγράφων τεμαχίων τῶν ἐπιστυλίων ἐπ' ἀκριβὲς καταμετρηθέντων, τὸ δὲ ὕψος ὠρίσαμεν τοιοῦτο, ὥστε μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου, ἔχοντος ὀλιχὸν ὕψος 0,45 περίπου, τὰ γράμματα ἐγκεχαραγμένα ὄντα κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ, νὰ συμπίπτωσι πρὸς τὴν γραμμὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἰσταμένου θεατοῦ.

ἄλλ' ἐπειδὴ ταῦτα δὲν εἶχον ἐπ' ἀκριβῆς τὸ αὐτὸ μῆκος, ἄλλα μὲν ὄντα ὀλίγον βραχύτερα, ἄλλα δὲ ὀλίγον μακρότερα τῶν τεμαχίων τοῦ ἐνεπιγράφου ἐπιστυλίου, ἠρκέσθημεν νὰ ἐπιθέσωμεν αὐτὰ ἐφ' ἐνὸς μόνον ἐπιστυλίου, τοῦ καὶ σωτέρου διατηρηθέντος, ὅπως δώσωμεν τοῦλάχιστον ἰδέαν τινὰ, ἔστω καὶ ἀμυδράν, τοῦ ἀρχικοῦ αὐτοῦ σχήματος,

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἰδρύσεως τῆς στοᾶς, χρόνους βεβαίως παρακμῆς, δὲν ἐτηρεῖτο πλέον ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἢ ἀκριβεία ἐκείνη ἢ παρατηρουμένη εἰς τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τῶν ἐνδόξων χρόνων, καθ' οὓς πάντα τὰ ὁμοειδῆ μέλη μνημείου τινὸς κατεσκευάζοντο τὰς αὐτὰς ἔχοντα διαστάσεις(1), ἐν ᾧ ἐνταῦθα φαίνεται, ὅτι ἕκαστον τρίγλυφον καὶ ἕκαστον γείσον ἀνῆκεν εἰς ἴδιον ἐπιστύλιον· ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ περιέργος διαφορὰ κατὰ τὰς διαστάσεις τῶν ἐπιστυλίων, τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν ἔχουσι μῆκος 2,42, ἄλλα δὲ 2,43, καὶ ἄλλα 2,44, ὥστε καὶ τὰ ἐνεπίγραφα ἐπιστύλια μας εἶχον ἴδια ἕκαστον τρίγλυφα καὶ ἴδια γείσα, καταστραφέντα δυστυχῶς, τὰ δὲ διασωθέντα, ἀνήκοντα εἰς ἄλλα τεμάχια τοῦ ἐπιστυλίου δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰ ἐν λόγῳ ἡμέτερα. Τῆς ἀρχιτεκτονικῆς δὲ ταύτης ἀνακριβείας ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τεκμήρια, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γείνη ἄλλοτε ἀλλαχοῦ ὁ προσήκων λόγος.

Τὴν ἐπὶ καταλλήλου βάρους τοποθέτησιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν τιμιωτάτων τούτων λειψάνων τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου ἐθεωρήσαμεν τοσοῦτῃ μᾶλλον ἀναγκαίαν, καθόσον ταῦτα ἀποτελοῦσι τὰ μόνα ἀψευδῆ μαρτύρια, δι' ὧν ὠρίσθησαν μὲν ἐξ ἐνὸς ἀναμφιλέκτως ὁ ἰδρυτῆς καὶ ὁ χρόνος τοῦ οἰκοδομήματος, ἔληξαν δ' ἀπ' ἐτέρου ἕσσει αἱ ἀνωφελεῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ γελοῖαι εἰκοτολογίαι τῶν ἀρχαιολογούντων.

Τὰ εὐρήματα τοῦ λήξαντος ἔτους δὲν εἶνε δυστυχῶς οὔτε πολλὰ οὔτε σημαντικά· συνίστανται δὲ ταῦτα·

Α^{ον} ἐκ τεμαχίων καὶ συντριμμάτων γλυπτῶν τινων, ὧν τὸ κυριώτερον μεγάλη κεφαλὴ Ἀθηναῶς κρανοφόρου, φερύσης ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπὶ τοῦ κρᾶνους κεφαλὴν κριοῦ ἀπαρράλλακτως ὥσπερ

(1) Ἀπαντῶσιν ἐνίοτε καὶ ἐν τοῖς ἀρχιτεκτονικοῖς ἔργοις τῶν καλῶν χρόνων ἀνακριβεῖαι τινες περὶ τὰς διαστάσεις, ἀλλ' ἐλάχιστα.

ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκείνῃ κεφαλῇ Ἀθηνᾶς, τῇ ἐσφαλμένως προσαρμοσθεῖσῃ τῷ ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Cassel ἀποκειμένῳ κορμῷ τῆς Λημνίας Ἀθηνᾶς (πρὸβλ. Wölkel in Welckers Zeitsch. für Kunst σελ. 256 κ. ἐξ., Müller-Wieseler DAK πιν. XX ἀριθ. 210, Clarac Musée de sculpture pl. 462 F. ἀριθ. 867A., Furtwängler Meisterwerke der griech. Plastik σελ. 7.

Βον ἐξ ἀποσπασμάτων ἐπιγραφῶν μεταγενεστέρων χρόνων, καὶ Γον ἐκ τεμαχίων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἀνηκόντων κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν στοᾶν τῶν τελευταίων δὲ τούτων τινὰ τυγχάνουσι σπουδαιότατα, ἅτε συμπληροῦντα μέλη ἀρχιτεκτονικὰ τῆς στοᾶς ἐλλείποντα τέως, διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ γείνη ἡ ἀναπαράστασις τοῦ μνημείου ὀρθότερα. Πάντα ταῦτα τὰ εὐρήματα ἐτακτοποιήθησαν καὶ ἀνεγράφησαν εἰς ἴδιον ἐπὶ τούτῳ κατάλογον, θέλουσι δὲ δημοσιευθῆ ἐν οἰκείῳ τόπῳ ὁμοῦ μετὰ τῶν πέρυσι καὶ ἐν προτέροις χρόνοις ἀνευρεθέντων.

Πρὸς τελειότεραν κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων παραθέτομεν ἐν τέλει δύο ὀριζοντιογραφίας τῆς στοᾶς μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐξηγήσεων· ἡ πρώτη τούτων παριστῶσα τὴν κατάστασιν τῆς στοᾶς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς ἐλήφθη ἐκ τῆς ἐξαιρέτου πραγματείας τοῦ Bohn, ἣν ἐξέδωκε τῷ 1882 περὶ τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου, μετὰ δύο χαλκογραφικῶν πινάκων ἐν τῷ Zeitschrift für Bauwesen, ἡ δὲ δευτέρα ἐμφαίνουσα τὴν παροῦσαν τῆς στοᾶς κατάστασιν μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1898 καὶ 1899, ἐξεπονήθη κατὰ τὰς ὁδηγίας μας ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου ἀρχιτέκτονος τῆς ἡμετέρας ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας κ. Ἀλεξάνδρου Λυκάκη.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο ἐν λόγῳ ὀριζοντιογραφιῶν ἀντιλαμβάνεται ἕκαστος εὐκόλως τὴν πρόοδον τῆς κατὰ τὰ ἔτη 1898 καὶ 1899 ἀνασκαφικῆς ἐργασίας καὶ πείθεται, ὅτι δὲν ὑπολείπεται πλέον πολὺ μέρος νὰ ἀνασκαφῆ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου ἔργου, τοῦ ὁποίου ἀποπερατουμένου ἀποκαλύπτεται τέλειον τὸ μῆκιστον τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ συντελεῖται οὕτως ἐν τῶν σπουδαιότερων ἀνασκαφικῶν ἔργων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, πρὸ τεσσαρακονταετίας ἀρξάμενον.

Τόσα εἶχομεν νὰ εἴπωμεν συλλήθδην ἐφέτος περὶ τῆς ἀνασκα-

φῆς τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου, ἐπιφυλασσόμεθα δὲ μετὰ τὴν τελείαν ἀποπεράτωσιν αὐτῆς, ἥτις, ὡς ἐλπίζομεν, δὲν θὰ βραδύνη, νὰ δημοσιεύσωμεν εἰδικὴν πραγματείαν μεθ' ὄλων τῶν ἀναγκαίων τοπογραφικῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων, πρὸς δὲ μετὰ ἀναπαραστάσεως πλήρους τῆς στοᾶς (1). Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ἐργασίαν μας ταύτην θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν ὀλικὴν τῆς στοᾶς ἀποκάλυψιν, θέλομεν προσπαθήσῃ νὰ πραγματευθῶμεν τὰ περὶ αὐτῆς πληρέστερον τῶν πρὸ ἡμῶν γραψάντων (2).

Ἐν Ἀθήναις τῆ 22 Δεκεμβρίου 1899.

Κ. Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ

(1) Ἀγγέλλομεν εὐχαρίστως τοῖς φιλαρχαίοις ὅτι τὴν ἀναπαράστασιν ταύτην ἡμῖν χαριζόμενος, ἀνέλαθε πᾶν προθύμως νὰ ἐκτελέσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων τῆς στοᾶς ἀνασκαφῶν ὁ διάσημος ἐν Βερολίνῳ φίλος μας ἀρχιτέκτων κ. Friederich Adler.

(2) Περὶ τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου πλὴν τῶν δημοσιευθέντων ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Στεφάνου Κουμανούδη ἐν ταῖς γενικαῖς συνελεύσεσι τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1860, σελ. 8-11, 1861, σελ. 14-18, 1862, σελ. 7-10, 1869, σελ. 7-9, 1875, σελ. 22-23· καὶ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς αὐτῆς· 1871, σελ. 11-12, 1874, σελ. 18-23, 1890, σελ. 8-11, πρὸς δὲ ἐν Φιλιστ. τόμ. Α' σελ. 40, καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Πέτρου Περόβανου Φιλιστ. Τόμ. 1, σελ. 264 κ. ἕξ., ἐπραγματεύθησαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως μὲν τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἐπιχειρηθεισῶν τῶν πρῶτον τῷ 1859 ἀνασκαφῶν ὁ Raoul-Rochette, Top. d'Athènes ἐν Journ. d. Sav. 1852 σελ. 53 καὶ ὁ Götting ἐν Berichte d. Königl. Saecht, Gesellschaft 1853 σελ. 69 (=Gesammelte Schrift. II, 133), μετὰ δὲ τὴν ἐναρξιν αὐτῶν ὁ Δανός, Ussing König. Attalos Shoa i Athen Kopenhagen 1873, μάλιστα δὲ ὁ διαπρεπὴς ἀρχιτέκτων Friederich Adler ἐν τῷ 34ῳ προγράμματι Zum Winckelmannsfeste der archäologischen Gesellschafts zu Berlin «die Shoa des Königs Attalos zu Athen» μετὰ τεσσάρων πινάκων καὶ δύο ξυλογραφιῶν, Berlin 1874· ἐν ἔτει δὲ 1875 ἐκτενέστερον εἰς φύλλον «die Stoa des Königs Attalos II zu Athen μετὰ 7 πινάκων καὶ τριῶν ξυλογραφιῶν· ὁ Adler διὰ τῶν δύο αὐτοῦ σοφῶν πραγματειῶν ἔθετο τὴν πρώτην ἐπιστημονικὴν βᾶσιν διὰ πᾶσαν μέλλουσαν τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου ἔρευναν, ἃν δὲ ἡστόχησε περὶ τινὰ, ταῦτα εἶνε ἐλάχιστα κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ ὅλον ἔργον· ἄλλως δὲ πᾶς δίκαιος καὶ ἴσος ἐπικριτὴς ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του πλὴν ἄλλων καὶ τοῦτο ὅτι, ὅτε ὁ Adler ἐξέδωκε τὰς ἐν λόγῳ πραγματείας του, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου ἐκαλύπτετο ἀκόμη ὑπὸ τὴν γῆν.

Μετὰ τὸν Adler τελευταῖος ἔγραψε περὶ τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου τῷ 1882 ὁ R. Bohn ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ πραγματεῖα του «Die Stoa des Königs Attalos des zweiten zu Athen, δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ Zeitschrift für Bauwesen· οὗτος ἔχων ὑπ' ὄψιν του οὐ μόνον τὰς πραγματείας τοῦ Adler, ἀλλὰ καὶ μνημεῖα τῆς Περγάμου, παρεμφερῆ πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις στοᾶν τοῦ Ἀττάλου, τὰ ὅποια εἶχεν ἔρευνήσει ἐπὶ τόπου καὶ μελετήσει ἐπισταμένως κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1879/80 (Πρβλ. Bohn αὐτόθι σελ. 2), κατώρθωσε νὰ διδῇ τινὰ ὀρθότερον.

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙΣ

Ἐν τῶν σπουδαιοτέρων ἀρχαιολογικῶν καὶ τοπογραφικῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὁμολογουμένως καὶ αἱ Θερμοπύλαι, αἵτινες συνέδεσαν ἐς αἰεὶ τὸ ἴδιον ὄνομα πρὸς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸν πατριωτισμόν.

Πολλὰ μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν καὶ ἐλέχθησαν περὶ τῆς τοπογραφίας καὶ ἰδίως περὶ τοῦ Κολωνοῦ, ἐφ' οὗ τὸ ὕστατον μαχόμενοι ἔπεσαν οἱ περὶ τὸν ἀνδρεῖον Λεωνίδα Λακεδαιμόνιοι. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἐγένετο συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ὑπὸ εἰδικῶν ἀρχαιολόγων ἀνδρῶν, πλὴν τῶν τυχαίως ὄλως γενομένων ταχυσκάπτων κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1897 μετὰ τὸν ἀτυχῆ Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον, ὅτε τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἰδρύθη ἐν τοῖς περὶ Θερμοπύλας μέρεσι, καθ' ἃς εὐρέθησαν τάφοι τινές καὶ ἄλλα ἔργα ἀρχαίας τέχνης(1), διὰ τοῦτο ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀπεφάσισε τὴν μελέτην αὐτῶν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀνασκαφῶν πρὸς εὐρεσιν τοῦ τάφου τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα πεσόντων, ὡς ἀναγράφει ἡ πρὸς με ὑπ' ἀριθ. 546 ἀπὸ 10 Ἰουλίου 1899 ἐντολὴ αὐτῆς.

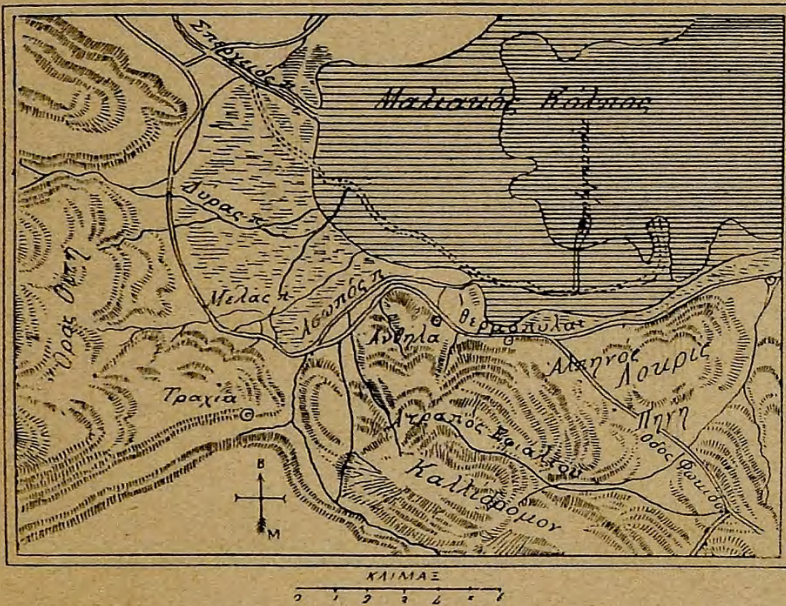
Τὰ περὶ Θερμοπυλῶν ἀσαφῶς ἔχουσι, πολλὰ δ' εἰς τοῦτο συνετέλεσαν αἷτια καὶ ἰδιαίτατα ἡ μακραίων ἱστορία τοῦ ἐνδόξου τούτου ἑλληνικοῦ τόπου καὶ αἱ ἐπὶ 2379 ἔτη φυσικαὶ τοῦ ἐδάφους μεταβολαί, οἷον ἀλλαγὴ τῆς κοίτης καὶ τοῦ στομίου τοῦ Σπερχεῖοῦ καὶ τῶν ἄλλων ποταμίων: τοῦ Δύρα, (Γοργοποτάμου), Μέλανος, (Μαυρονέρι), Ἄσωποῦ, (Καρβουναριᾶς) καὶ Φοίνικος (Ρεῦμα τοῦ Μύλου) καὶ προσκλύσεις αὐτῶν, αἵτινες τὰ πρόην Στενὰ μετέβαλον εἰς εὐρυτάτην πεδιάδα, μήκους ἐπέκεινα τῶν 10 χιλιομέτρων, ὡς ἀναγράφει ὁ μικρὸν μόνον ἀνασκάψας αὐτόθι, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1883, ἐμὸς γαμβρὸς Σχλιέμαν(2).

(1) Ἰδὲ Α. Ν. Σκιᾶ. Ἀρχαῖοι τάφοι ἐν Θερμοπύλαις. Ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσῶ. Ἀθῆναι 1898.

(2) Ἰδ. H. Schliemann Untersuchungen der Thermopylen ἐν τῇ Zeitschrift für Ethnologie Berlin 1884 σ. 85-88. Περὶ Θερμοπυλῶν ἔγραψεν

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀπεστάλην ὅπως μελετήσω τοπογραφικῶς τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἐνεργήσω δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς ἐν Θερμοπύλαις, πρὸς εὐρεσιν κυρίως τοῦ τάφου τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων Λακεδαιμονίων.

Ἵνα σχηματίσω πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἰδέαν τινὰ σαφεστέραν τῆς τοπογραφίας τῶν Θερμοπυλῶν καὶ δυνηθῶ ἴσως νὰ ἀνεύρω λόφον τινὰ ἐφ' οὗ νὰ στρέψω τὰ βλέμματά μου πρὸς εὐρεσιν

τοῦ τάφου, ἢ κενοταφίου, ἢ καὶ τοῦ λέοντος αὐτοῦ τοῦ Λεωνίδα, ἢ τῶν στηλῶν τοῦ Πολυανδρίου, διέδραμον πεζῇ, ἐταστικῶς τὰ πάντα ἐξετάζων, ἐπὶ διήμερον τὸ ἀπὸ τοῦ 20 χιλιομέτρου τῆς δημοσίας ὁδοῦ Λαμίας-Μώλου, μέχρι τοῦ 12 διάστημα, ἥτοι ἀπὸ τοῦ μέρους ἔνθα ἄρχεται τὸ νῦν καλούμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ Στενὸν παρὰ τὴν Κρικέλαν, (ὅπου ἐπὶ βράχου λέγεται ὅτι ἦτο ποτὲ ἐσφηνωμένος μέγας σιδηροῦς κρίκος, εἰς ὃν προσέ-

ὀλίγα τινὰ καὶ ὁ ἐταῖρος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Σχολῆς Amedée Hauvette ἐν τοῖς Archives des Missions τοῦ 1892 Β'. σ. 149 καὶ ἐν τῷ Hérodote, historien des Guerres Médiques, Paris 1894.

δενον τὰ πλοῖα (1) μέχρι τοῦ Δ. πέρατος τῶν ἀρχαίων Στενῶν.

Ὡς γνωστόν, αἱ Θερμοπύλαι, αἵτινες καὶ Στενά, κατὰ τὸν Στράβωνα ἐκαλοῦντο (Θ'. Κεφάλ. Δ', 8 127) καὶ Πύλαι κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς συγγραφεῖς (2) καὶ τοὺς ἐπιχωρίους πλὴν τοῦ Ἰσοκράτους (3), ἦσαν στενά σχηματιζόμενα μεταξὺ τῆς θαλάσσης ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν ἀποτόμως εἰσχωρουσῶν προεκβολῶν τοῦ Ὄρους Οἴτης. Ἀλλὰ τὸν ἄριστον ὀρισμὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἀναγράφει ὁ Στράβων λέγων ἐν βιβλίῳ Θ' 428 (4) α. . . τούτου δὴ (τοῦ Ὄρους) τὸ μὲν πρὸς Θερμοπύλας νενευκὸς μέρος Οἴτη καλεῖται σταδίων διακοσίων τὸ μῆκος, τραχὺ καὶ ὑψηλόν, ὑψηλότατον δὲ κατὰ τὰς Θερμοπύλας· κορυφοῦται γὰρ ἐνταῦθα καὶ τελευτᾷ πρὸς ὄξεϊς καὶ ἀποτόμους μέχρι τῆς θαλάττης κρημνοῦς, ὀλίγην δ' ἀπολείπει πάροδον τοῖς ἀπὸ τῆς παραλίας ἐμβάλλουσιν εἰς τοὺς Λοκροὺς ἐκ τῆς Θεσσαλίας. Τὴν μὲν οὖν πάροδον Πύλας καλοῦσι καὶ Στενά καὶ Θερμοπύλας· ἐστὶ γὰρ καὶ θερμὰ πλυσίον ὕδατα τιμώμενα ὡς ἱερὰ (5) τὸ δ' ὑπερκείμενον ὄρος Καλλιῆδρομον».

(1) Ἐπιτόπως τὸν βράχον ἐξετάσαντες οὐδεμίαν ὀπήν τεχνητὴν εὔρομεν ἐν ἧ ἦν ἐσφηνωμένος ὁ κρῖκος, ἡ δὲ ὡς τοιαύτη ὑποδεικνυομένη τυγχάνει φυσική.

(2) Ἀριστοφ. Λυσιστράτη 1131 — Αἰσχίνης 2, 103, 3, 128. — Δημοσθένης 4, 17-19, 834. — Πλουτάρχου Ἁγίς 17, Ἀλέξανδρος 11. — Ἀρριανῶ 1, 7, 5. — Αἰλιανοῦ, Ποικιλ. Ἱστορία 3, 25. — Παιουσανίας 9, 15, 22, -10, 21, 2. — Στράβων 1, 10-9, 435. κτλ. ὁ δὲ Τίτος Λίβιος 32, 4, -36-15 καλεῖ Py-lae Thessaliae.

(3) Καλοῦνται καὶ ἔσοδοι καὶ δίοδοι καὶ πάροδοι ἀδιαφόρως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων (Ἡρόδοτος Ζ'. 176-201. — Ἀππιανός, Συριακά, βιβλίον 17 — Στράβων, ἐνθ' ἀνωτέρω.

(4) Πρὸς. καὶ βιβλίον Α'. 10 καὶ Μελέτιον ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ αὐτοῦ ἔκδ. Βενετίας 1807. Τόμ. Β'. σελ. 324-325.

(5) Ἀμφότεραι αἱ Θέρμαι καὶ σήμερον ἔτι σωζόμεναι ἀκριβῶς κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους εἰς 150 μέτρων ἀπόστασιν πρὸς Δ. τῶν σημερινῶν καταστημάτων τῶν Λουτρῶν, ἔχουσι τὸ ὕδωρ ἐν μὲν ταῖς Πηγαῖς περιφρασσαμέναις ὑπὸ τοιχείου τινὸς νεωτέρου διαυγές, ἀλλ' ἐν ταῖς αὐλαξὶ δι' ὧν διαρρέει εἰς τὰ νῦν Λουτρά, καὶ τοῖς πρὸς Α. δύο μύλοις, φαίνεται κυανοπράσινον, ὡς ἐπὶ Παιουσανίου λέγοντος ἐν Μεσσηνιακοῖς [Κεφ. 35]:

«Γλυκώτατον μὲν οἶδα ὕδωρ θεασάμενος τὸ ἐν Θερμοπύλαις, οὔτε που πᾶν, ἀλλ' ὅσον κάτεισιν εἰς τὴν κολυμβήθραν ἦντινα ὀνομάζουσιν οἱ ἐπιχώριοι «χύτρους γυναικείους». Αὐτόθι ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἐκεῖνος ἔδρυσεν θερα-

Τὰ στενὰ ταῦτα, ἅτινα ἦσαν στενώτατα κατὰ τὸν Φοῖνικα ποταμόν, πρὸς Δ., καθ' Ἡρόδοτον, καὶ κατὰ τὸν Κολωνὸν ἐπὶ εἰσόδῳ πρὸς Α. περικλείοντα μικρὰν τινα πεδιάδα, ὑπὸ τείχους κατωχυρωμένην, διήλαινε μὲν ἀμαξιτὸς ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν(1) ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον στενή, ὥστε μόλις ἠδύνατο νὰ διέλθῃ μία μόνη ἄμαξα (Ἡροδ. VII 176). Κατὰ τὰ δύο δὲ ἄκρα αὐτῆς συνεκλείετο οὕτως ἡ ἀμαξιτὸς ἐκ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπορρώγων προεκβολῶν τοῦ Καλλιδρόμου, ὥστε ἐσχηματίζοντο, τρόπον τινά, δύο Πύλαι· ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ κατὰ πληθυντικὸν ἐκφορὰ τῆς λέξεως Πύλαι, ὡς ἐκ τῶν θερμῶν ὑδάτων Θερμοπύλαι(2), Στενά, ἔσοδοι, δίοδοι, πάροδοι. Οὕτω δὲ φυσικῶς δυσδιάβατα ὄντα τὸ πάλαι τὰ στενὰ ταῦτα κατωχυρώθησαν ὑπὸ τῶν Φωκέων καὶ διὰ τείχους κατὰ τὸ πρὸς τὴν ἐντὸς τοῦ Στενοῦ Ἀνθήλην.

Ἦτο δὲ ἡ Ἀνθήλη πόλις παρὰ τὸν Φοῖνικα ποταμόν τὸν πηγάζοντα ἐκ τῶν πρὸς τὴν Φθιώτιδα θερμῶν σιδηρούχων πηγῶν καὶ δεχόμενον καὶ ἄλλα ἐκ τῶν ὀρέων καταρρέοντα ὕδατα καὶ ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἀσωπὸν. Ἀπὸ ταύτης, πρὸ τῆς ὁποίας ἐκτείνεται ἡ ὁμώνυμος πεδιάς, ἄρχονται τὰ Στενά καὶ λήγουσιν ἐντεῦθεν τῆς Ἀλπηνοῦ πόλεως παρὰ τὸν Μελάμπυγον καλούμενον λίθον, πρὸς τὴν Λοκρίδα. Τοπογράφοι τινὲς ὁμῶς τοποθετοῦσιν αὐτὸν παρὰ τὸν ρύακα τῶν θερμῶν Πηγῶν, ἐκεῖ ὅπου τὴν σήμερον ὁ ὑδρόμυλος τοῦ Τσάλη, ὅστις ἐκτίσθη κατὰ τὴν ὑπερπευτήριον, οὗ τὰ ἔγνη διατηροῦνται εἰσέτι. Αἱ θερμαὶ αὗται θειοῦχοι οὔσαι καταλιμπάνουσι λευκὰ ἰζήματα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε σύμπας ὁ ἀπὸ τούτων μέχρι καὶ πέραν τῶν μύλων χῶρος, εἶνε κατάλευκος ἐκ τῶν ἰζημάτων, μεταβαλόντων τὸ ἔδαφος εἰς πῶρον λίθον, ἐξ οὗ οἷτε ἀρχαῖοι καὶ οἱ σήμερον παροικοῦντες ἀποκόπτουσι πλάκας διαφόρων μεγεθῶν. Καὶ οἱ ἀνευρεθέντες δὲ τάφοι ἐν Θερμοπύλαις ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τοιούτων παριῶν πλακῶν.

Σημειούσθω δ' ὅτι κατὰ τὸν Φοῖνικα ποταμόν παρὰ τὸν ἀμυντικὸν Στρατῶνα πρὸς Δ. τὰ ὕδατα καταλιμπάνουσιν ἐρυθρὸν ἰζήμα καὶ τὰ περὶ αὐτοῖς μέρη εἶνε ἐρυθρὰ ὡς ἐκ τοῦ σιδήρου ὃν περιέχει τὸ ὕδωρ.

(1) Ἀπὸ δὲ τοῦ Φοῖνικος ποταμοῦ πεντεκαίδεκα στάδια ἔστι ἐς Θερμοπύλας, Ἡρόδοτος αὐτόθι.

(2) Ὡς ἐκ τῶν ἀναβλυζόντων θερμῶν θειούχων καὶ σιδηρούχων ὑδάτων (40°) περὶ αὐτῶν ἰδὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Τσαμοπούλου Στρατ. ἰατροῦ ἐν «Γαληνῶ» 12 1884 σελ. 47 γραφέντα. Πρβλ. καὶ συγγραμμάτιον Ζυγομαλά, πρῶην Νομάρχου «Ὁδηγὸς περὶ Λουτρῶν».

θυρον ἐπιγραφὴν τῆ 1848, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου παρατηροῦντο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐρείπια ἑλληνικοῦ τείχους, ὡς ἀναγράφει ὁ ἄγγλος Leake(1), ἀλλ' ἡ τοποθεσία αὕτη ἀντίκειται πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Ἡροδότου (Ζ', 216).

Ἐνταῦθα, ἥτοι κατὰ τὸ πρὸς τὴν Λοκρίδα πέρασ τοῦ Στενοῦ, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπεξετείνετο ἡ θάλασσα τοῦ Μελιακοῦ κόλπου, ὑπέγκειται ταπεινὸς φαϊόχρους λόφος δεξιᾷ τῆ ἐκ Λαμίας εἰς Μῶλον μεταβαίνοντι, ἥτοι πρὸς Μ. τῆς δημοσίας ὁδοῦ· πλησιέστερον πρὸς τὸ ὄρος ὑψοῦται ἄλλος ὑψηλότερος τοῦ πρώτου, οὐ μόνον 100 μέτρα ἀπέχει, γήλοφος τραχὺς καὶ ἀτόμος, χωριζόμενος τοῦ τε ὄρους καὶ τοῦ πρώτου διὰ χαράδρας, δι' ἧς ἀτραπός, παρ' ἣν πηγὴ γλυκέος ὕδατος, ἄγει ἐπὶ τὰ Καλύβια Δρακοσπηλιάς.

Τούτων ὁ μὲν ταπεινὸς (ὑψ. 10 μέτρων) καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου Κολωνὸς ἐπὶ εἰσόδῳ (Ζ', 225) εἰς ὃν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατιόντες, ὑπεχώρησαν, κατὰ τὴν ἐσχάτην ἀπέλπιδά στιγμὴν τῆς ἐν Θερμοπύλαις διημέρου μάχης, οἱ περὶ τὸν πεσόντα ἤδη κατὰ τὸ πρὸς τὴν Φθιώτιδα πέρασ τοῦ Στενοῦ, ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Σπερχειοῦ, πέραν τοῦ αὐχένος, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἀτρόμητον τῆς Σπάρτης βασιλέα τὸν Λεωνίδα ἐκεῖνον, ὁ δ' ἕτερος δὲν κατονομάζεται ἄτε μὴ μνημονευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Οὐ μακρὰν δὲ τοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ Κολωνοῦ εἰς ἀπόστασιν 600 μέτρων καὶ ἐκτὸς τῶν Στενῶν πρὸς Α. κείται ἕτερος Κολωνὸς ὁ Μελάμπυγος λίθος, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενος (Ζ' 216) εἰς ὃν καταλήγει καὶ ἡ τοῖς ἐγχωρίοις μόνῃ γνωστὴ ἔτι καὶ σήμερον διὰ τοῦ Καλλιδρόμου (τὰ Σαρῶματα νῦν) στενὴ ἀτραπός, ἡ Ἀνόπαια, ἣτις, κατ' ἐμέ, πεισθέντα ἀκραδάντως ἐκ τῆς ἐπὶ τόπου μελέτης, δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι εἶνε ἡ μεταξὺ τοῦ Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ καὶ τοῦ 17^{ου} χιλιομέτρου τῆς νῦν δημοσίας ὁδοῦ (60^{ου} χιλιομέτρου ἐξ Ἀταλάντης) παρὰ τὰ Καλύβια τῆς Δρακοσπηλιάς.

Ἡ ἀτραπὸς αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Δ. πέρατος τῶν Στενῶν,

(1) Travels in Northern Greece τόμ. 6' εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου προσήρ-
τηται γενικὸς τοπογραφικὸς χάρτης τῶν Θερμοπυλῶν καὶ εἰδικὸς τῶν Στενῶν.

ἀπὸ τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ τοῦ διὰ τῆς διασφάγος ρέοντος, διερχομένη διὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ χωρίου Χαλκωμάτας καὶ τῆς νῦν Νέας Δαμάστας, εἶτα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Καλλιδρόμου ὄρους Λιθίτσας καὶ Ζαστάνου (Ἀνοπαίας), διὰ τῶν ἐρειπίων τῆς Παλαιᾶς Δρακοσπηλιᾶς, διὰ τῆς νῦν κώμης Δρακοσπηλιᾶς καταλήγει εἰς τὴν ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἰς Λοκρίδα ἄγουσαν ὀλίγον τι ἀνατολικώτερον τοῦ Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ(1) παρὰ τὸν Μελάμπυγον λίθον καὶ τὰς ἔδρας τῶν Κερκώπων(2) κατὰ τὸ 17^{ον} χιλιόμετρον τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο ἡ πόλις Ἀλτηνὸς καθ' Ἡρόδοτον. Ἡ ἀτραπὸς αὕτη εἶνε εἰσέτι καὶ τὴν σήμερον βατὴ καὶ γνωστὴ τοῖς ποιμέσι.

Περὶ τῆς ἀτραποῦ ταύτης οἱ ἄγγλοι τοπογράφοι Leake καὶ Gordon ἀφίστανται τὰς γνώμας, διότι ὁ μὲν πρῶτος τοποθετεῖ αὐτὴν οὐ μακρὰν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ῥοδουντίας, ὁ δὲ δεύτερος ὀλίγη χαμηλώτερον(3).

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας δὲ ἰδρῦθη ἐπὶ τοῦ Μελαμπύγου λίθου τὸ ὑπὸ τῶν περιηγητῶν ἀναφερόμενον Δερβένι (=Φυλακειῶν) πρὸς κατόπτεισιν τῶν πέριξ καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἀνοπαίας ἀτραποῦ κατερχομένων(4). Ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ, προχωμάτων ἀνεγειρομένων καὶ ἐσκαπτομένων ταχυσκάπτων ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Μηχανικοῦ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1897, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων μετεβλήθη ὅλως τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ λόφου, ἀνευρέθησαν τέσσαρες τάφοι ἀγνώστου ἐποχῆς, ἅτε οὐδενὸς εὐρεθέντος κτερίσματος. Ἔτεροι πέντε τάφοι καὶ τινες πίθοι μετὰ τέφρας εὐρέθησαν ὑποκάτω τοῦ ὑψώματος τούτου, παρὰ τοὺς ἀνατολι-

(1) Περὶ Θερμοπυλῶν ἐφέτος ὠμίλησαν ἐν μὲν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐταιρείᾳ δις ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Κρέμος, ἐν δὲ τῷ Παρνασσῷ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ κ. Βλάσης, οὗτος μὲν ὑπὸ στρατηγηκὴν ἔσοψιν, ἐκεῖνος δὲ ὑπὸ κυρίως φιλολογικὴν καὶ τοπογραφικὴν.

(2) Οὗτοι ἦσαν ἀστεῖα τινὰ καὶ παιγνιώδη πρόσωπα, ἅπερ ὅτε μὲν παρεῖχον γέλωτα τῷ Ἡρακλεῖ, ὅτε δὲ ἔσκαπτον αὐτόν. Περιήρχοντο δὲ καὶ ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας ὑπὸ διάφορα ὀνόματα. Ἐν τινι μετόπῃ τοῦ ἐν Σελινοῦντι ναοῦ εἰκονίζεται ὁ Ἡρακλῆς φέρων τοὺς Κέρκωπας κατὰ κεφαλῆς.

(3) Ἴδὲ Leake Travels in Northern Greece τὸ ἐν τέλει τοῦ Β' Τόμου συνημμένον χάρτην καὶ Gordon Account of two visites to the Anopaea or highlands above Thermopylae, Athens 1838.

(4) Ἴδὲ Dodwell Β' 68.

κούς πρόποδας αὐτοῦ. Ἐν τῇ τέφρᾳ τῶν πίθων δὲν παρατηρήθησαν κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν ὅσα κεκαυμένα, ἐκ δὲ τῶν τάφων συνελήθησαν περὶ τὰ δέκα πήλινα καὶ τρία ὑάλινα ἀγγεῖα, μία αἰχμὴ δόρατος σιδηρᾶ καὶ δύο νομίσματα χαλκᾶ, ἅπαντα ῥωμαϊκῶν χρόνων(1). Ἐπίσης ἐπ' αὐτοῦ εὐρέθησαν καὶ λείψανα μικροῦ τείχους ἐξ ἀργῶν λίθων, οὗ ἡ μὲν πρὸς Β. ἢ πρὸς τὴν θάλασσαν, δηλαδή, πλευρὰ εἶνε κυρτή, ἡ δὲ πρὸς Ν. ἢ πρὸς τὸ ὄρος εὐθεῖα, οὕτω δὲ τὸ ὅλον ἀποτελεῖ τοιχίον ἡμικυκλικόν.

Ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γενομένων ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ ἐβδομάδα ὄλην ἀνασκαφῶν πρὸς εὐρεσιν τοῦ τάφου τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα ἦτοι τοῦ Πολυανδρίου, ἐπίεσθην, ὅτι τὸ ἴδρυμα ἐκεῖνο τὸ ἡμικυκλικόν ἦν ὄχυρωματικόν τι ἔργον ἀπλοῦν καὶ ὄχι βάσις μνημείου τινὸς καὶ ἐπομένως ὅτι ὁ Κολωνός δὲν εἶνε ἀρχαῖός τις τύμβος (tumulus) καὶ δὲν περικλείει ἄλλους τάφους, ὡς πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἐνομίζετο καὶ ἀνεγράφη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου συναδέλφου Α. Σκιαῶ, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἐμαὶ ἀνασκαφαί, καθ' ἃς ἀνώρουξα τάφους εἰς δύο μέτρων περίπου βάθος καὶ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, φθὰς μέχρι τοῦ στερεοῦ ἦτοι τοῦ βράχου. Εὐρον δὲ δύο κενοὺς τάφους, βυζαντινῶν ἴσως χρόνων, περιέχοντας μόνον ὅσα· ἐπίσης σφαῖραν λιθίνην διαμέτρου 0,30 φέρουσαν τὸ μονόγραμμα **Τ** (πιθανῶς τεταρτημόριον σταθμοῦ) καὶ πληθὺν σιδηρῶν ἤλων κεκαμμένων καὶ κατιωμένων, ἀπάντων φραγκικῆς ἐποχῆς.

Ἐπίσης ἐνεργήσας ἀνασκαφὰς καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀνωλύμου καταλειφθέντος ἀντικρὺ τούτου λόφου, ἐφ' οὗ ἐπίσης τάφοι τινὲς εὐρέθησαν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Μηχανικοῦ κατασκευαζόντων ταχύσκαπτα καὶ πυροβολεῖα, οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ εὕρω εἰ μὴ τάφους ἀπλοῦς μετ' ὀστέων ἄνευ κτερισμάτων, ἐξ ὧν νὰ δυνηθῶμεν νὰ ὀρίσωμεν τὸν χρόνον εἰς ὃν ἀνάγονται. Φαίνεται δ' ὅτι ἦσαν ὀπλιτῶν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ὑπάρχουσι τοιχία τινὰ ἐξ ἀργῶν λίθων, σχήματος ἀκανονίστου, λείψανα καὶ ταῦτα τῆς ῥωμαϊκῆς βυζαντινῆς καὶ φραγκικῆς(2) ἐποχῆς ὄχυρωματικῶν ἔργων, ἅπερ οἱ ἐκά-

(1) Πρὸς Α. Σκιαῶ, ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 3. Τὰ δύο ὑάλινα ἀγγεῖα εἶνε ἤδη ἐκτεθειμένα ἐν τῷ Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 11,698 καὶ 11,699.

(2) Ὡς γνωστὸν ἐκ τῆς Ἱστορίας, τοῦ Βυζαντίου ἀλόγτος τῷ 1204 ὑπὸ τῶν

στοτε κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν κατεσκευάζον πρὸς τεχνικὴν κατοχύρωσιν τοῦ ἄλλως καὶ φυσικῶς ὀχυρωτάτου Α. Στενοῦ, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατεσκευάσεν ἐπὶ τινος λόφου κατὰ τὸ Δ. Στενὸν ἀμυντικὸν Στρατῶνα, ὅστις νῦν εὑρίσκεται ἐν κακῇ καταστάσει.

Μὴ ἀρκεσθέντες δὲ εἰς τὰς ἐπὶ τῶν λόφων τούτων ἀνασκαφάς, ἐπεχειρήσαμεν τοιαύτας καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς Α. τοῦ Στενοῦ, κατὰ τὴν θέσιν Καλύβια Δρακοσπηλιᾶς, ὑψομένου μικροῦ γηλόφου, ἔχοντος ἐξωτερικὴν ὄψιν καθ' ὅλα τύμβου, πρὸς δὲ κατὰ τὴν βᾶσιν ὅστις, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, πλὴν τάφων κοινοτάτων ἄνευ κτερισμάτων, οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθηεν νὰ ἀνεύρω, ἐκτὸς περνιστῆρος σιδηροῦ· τίς οἶδε τίνος μαρκίωνος τῆς Μαρκιωνίας τῆς ὑπερκειμένης Βουδονίτης.

Ἄλλ' ἡ δόξα τῶν Θερμοπυλῶν πλὴν τῆς μεγάλης αὐτῆς στρατηγικῆς θέσεως ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παράβολον ὄντως πατριωτικὴν ἰδέαν τοῦ γενναίου τῆς Σπάρτης βασιλέως, ζητήσαντος, διὰ δρακὸς μόνον ἀνδρῶν, νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς πολυπληθεῖς στρατιάς τῶν Περσῶν σκοποῦντων μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι ἦτταν (12 Σεπτεμβρίου 490 π. Χ.) νὰ ἐκδικήσωσι τὰς πεσοῦσας χιλιάδας τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν.

Ἐπῆλθον ἤδη, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 480 π. Χ, ὑπὸ τὸν μέγαν βασιλέα Ξέρξην, υἱὸν τοῦ Δαρείου, ἀνερχόμενοι εἰς 300,000 ἀνδρῶν μετὰ 1207 τριήρων(1).

Λατίνων, ὁ βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἀναγορευθεὶς Βονιφάτιος Μοντεφερράτος, εἶχε καταλάβει τὴν τε Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἀρχαίας Ἑλληνικῆς πόλεως ἱδρυσε τὴν Βουδονίτσαν ἢ Μενδενίτσαν μετὰ ἰσχυροῦ φρουρίου, ἣν κατέστησεν ἔδραν τῆς ὁμωνύμου Μαρκιωνίας (1204-1410) εἰς ἣν ὑπῆγοντο καὶ αἱ Θερμοπύλαι, αἵτινες εἰσέτι δὲν εἶχον ἀπολέσει τὴν τοπογραφικὴν σπουδαιότητα αὐτῶν.

(1) Ὁ Κ. Busolt ἐν τῇ Griechische Geschichte II 681 σημ. 3 ὡς ἐξῆς ἀναγράφει τὰ κατὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις ἀπὸ τῆς ἐκ Θέρμης (Θεσσαλονίκης) ἀναχωρήσεως.

1 ἡμέραν, καταλείπει τὴν Θέρμην ὁ Περσικὸς στρατός

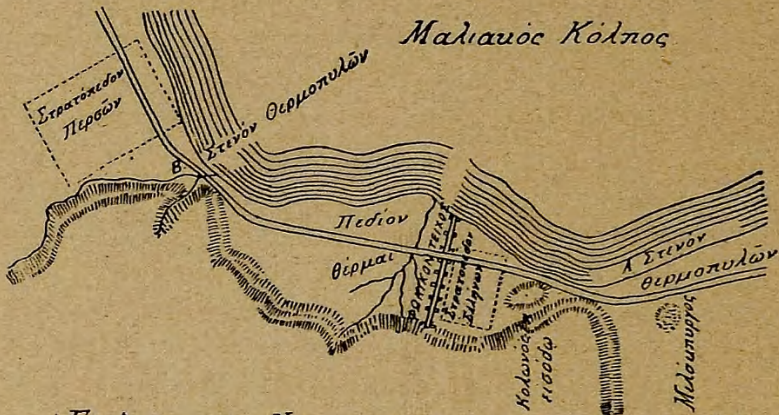
12 ὁ Περσικὸς στόλος καταλείπει τὴν Θέρμην καὶ φθάνει εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Μαγνησίας

13-15 τρικυμία

14 ὁ στρατός φθάνει εἰς τὴν Μαλίδαν.

Ὁ Ξέρξης ἰδρυσε τὸ ἴδιον στρατόπεδον ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Σπερχειοῦ μέχρι Τραχίνος, αὐτῆς ἐκείνης τῆς πόλεως, ἧς ὁ πολίτης Ἐφιάλτης ὁ Εὐρυδήμου, ὠδήγησε διὰ τῆς Ἀνοπαιᾶς ἀτραποῦ, ὑπερθεν τοῦ Καλλιδρόμου τοὺς ὑπὸ τὸν Ὑδάρνην ἀνδρας.

Τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπερχομένων, κατόπιν συνδιασκέφους τῶν Ἑλλήνων ἐν Κορίνθῳ, ἀπεφασίσθη ἡ ὑπεράσπις τῶν Στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν, ἀντὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κο-

Ἐπεξηγητιὸς Χάρτης τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν

ρίνθου, δι' ὧν ἔμελλεν ὁ Ξέρξης νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα (1).

Ὁ Λεωνίδας ἐτάχθη φρουρὸς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν 300 Σπαρτιατῶν καὶ τῶν 700 Θεσπιέων. Ἡ ἐκτὸς τῶν Πυλῶν Ἑλλάς ἦν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Περσῶν, ζητούντων νὰ ἐκβιάσῃσι τὰ Στενά. Οὕτω δὲ ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ οἱ περὶ τὸν Λεωνίδα ἠγωνίσθησαν ἐπὶ τριήμερον. Ὁ Ξέρξης εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν συμπλοκῶν ἔγνω, ὅτι ἔχει μὲν ἀνθρώπους πολλοὺς,

16 Γαλήνη ὁ στόλος κινεῖται πρὸς Ἀρέτας — 200 πλοῖα περὶ τὴν Εὐβοίαν πρώτη ναυμαχία

17 6' ναυμαχία μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν 53 Ἀθηναϊκῶν τριήρων

18 γ' ναυμαχία. Εἰδήσις τῆς ἐν Θερμοπύλαις καταστροφῆς τὴν ἑσπέραν.

19 6' καὶ γ' ἐν Θερμοπύλαις μάχη. Πρβλ. καὶ Journal of Hellenic stu-

20 {dies τόμ. 12 (1897 σ. 216) ἔνθα ὁ G. B. Grundy περὶ Ἀρτεμισίου σ. 21-229.

(1) Ἡ Ἑλλάς διηρεῖτο εἰς τὴν ἔξω τῶν Πυλῶν καὶ ἐντὸς τῶν Πυλῶν.

ἀλλ' ἄνδρας ὀλίγους. Μάτην οἱ ἀθάνατοι ἀπεστάλησαν κατὰ τῶν Στενῶν, φεύγουσι προτροπάδην, μὴ δυνηθέντες νὰ ἀντίσχωσιν ἕνεκεν τῆς στενότητος καὶ τῆς διὰ τὴν μακρότητα τῶν δοράτων τῶν Σπαρτιατῶν ἐπιμόνου προσβολῆς. Τῶν Περσῶν ἔπεσαν χιλιάδες πολλαί, 20,000 κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (H 24), καὶ τῶν ἡμετέρων αἱ ἀπώλειαι ἦσαν σημαντικαί. Ἀπωλέσθησαν 4,000 ἐκ τῶν συμμάχων. Τῇ ἐπαύριον ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη σφοδρότερος, ἀλλ' οἱ Πέρσαι καὶ αὐθις ἠττήθησαν καὶ πάντως θὰ ἠναγκάζοντο νὰ ζεύξωσιν ἐπ' οἴκου, ἐὰν κακῇ τινι μοίρᾳ δὲν προσήρχετο πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ὁ Τραχίνιος Ἐφιάλτης, ὑποσχόμενος νὰ δείξῃ τοῖς Πέρσαις ἄλλην διὰ τοῦ Καλλιδρόμου ἀτραπὸν πρὸς ὑπερφαλάγγισιν τῶν ἐν τοῖς στενοῖς Ἑλλήνων. Νύκτωρ, ἡγουμένου τοῦ ἀποτροπαίου ἐκείνου Ἑλληνοσ προδότου, ὁ Ὑδάρνης ἄγων χιλιάδας πολλὰς ἀνδρῶν, διέρχεται διὰ τῆς Ἀνοπαίας ἀτραποῦ, οὕτω κληθείσης ὡς ἀγούσης διὰ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους καὶ κατέρχεται εἰς τὸ πρὸς τὴν Λοκρίδα πέρασ τῶν Θερμοπυλῶν. Τὴν ἀτραπὸν ἐφρούρουσαν Ἕλληνες ἄνδρες 1,000 Φωκεῖς, οἵτινες μόλις τὴν πρῶιαν ἀντελήφθησαν τοὺς ἀναβαίνοντας Πέρσας ἐκ τοῦ τριγμοῦ τῶν ξηρῶν φύλλων δρυῶν, ἐξ ὧν ἀπετελείτο τὸ δάσος, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ ὑπομείνωσι τὴν ὄρμην τοῦ ἐχθροῦ, κατέφυγον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Καλλιδρόμου, ἀφέντες ἐλευθέραν τὴν ἀτραπὸν. Οὕτω δὲ οἱ Πέρσαι ἀνενόχληται μείναντες εἰς τὰ πέραν τῶν Στενῶν μέρη, ἥτοι κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ 17 καὶ 18 χιλιομέτρου τῆς νῦν δημοσίας ὁδοῦ χῶρον, ἥτοιμάζοντο νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων προκαταλαμβάνοντες τὰ νῶτα αὐτῶν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης μαθὼν αὐτονοκτι τὸ γεγονός παρ' αὐτομολησάντων ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀνδρῶν τῆς Ἀνοπαίας, εὐρέθη πρὸ φρικαλέου διλήμματος, ἢ νὰ φύγῃ πρὸς τὴν Λοκρίδα σωζόμενος εἰς τὴν ἐντὸς τῶν Πυλῶν Ἑλλάδα, πρὶν ἢ κατέλθῃ ὁ ἐχθρὸς, ἢ μαχόμενος ἔνθα ἐτάχθη νὰ ταφῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἀνδρείος Λεωνίδας προὔτιμησεν, ὡς εἰκός, τὸ δεύτερον. Ἀπολύσας δὲ τοὺς συμμάχους ἀπέμεινεν αὐτὸς μετὰ μόνον τῶν 300 Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Θεσπιέων καὶ πρὸς τούτοις μετὰ τῶν ὁμόρων Θηβαίων, οἵτινες κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμήν τοῦ

κινδύνου, παρέδωκαν ἑαυτοὺς τοῖς Πέρσαις. Πάντες δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 500, διότι οἱ λοιποὶ εἶχον πέσει κατὰ τὰς διημέρους μάχας, καθ' ἃς, ὡς εἵπομεν. ἐφονεύθησαν 4,000. Ὁ ἀγὼν ἦτο ὑπὲρ πάντων καὶ καίριος, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Λεωνίδας ὀρμήσας ἔξω τοῦ πρὸς τὴν Φωκίδα πέρατος τῶν Στενῶν ἐμάχετο λυσσωδῶς, ἀποκρούσας τοὺς μάστιγι ἐπὶ τὴν μάχην ἀγομένους Πέρσας. Ἡ μάχη ἦτο κρατερὰ. Τὰ δόρατα τῶν ἡμετέρων ἐθραύσθησαν, ξιφῆρεις δέ, ἡγουμένου τοῦ ἀτρομήτου βασιλέως τῆς Σπάρτης, οἱ ἐναπομείναντες Ἕλληνες ἐπέφερον τὸν ὄλεθρον τῷ ἐχθρῷ.

Ἐν τῷ ἀγῶνι πίπτουσι πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Περσῶν, ἐν οἷς καὶ δύο ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου, ἀλλὰ δυστυχῶς πίπτει νεκρὸς καὶ ὁ ἥρωος Λεωνίδαο περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ὁποίου συνάπτεται φονικώτατος ἀγὼν, δι' οὗ οἱ ἡμέτεροι (1) κατώρθωσαν νὰ ἄρῳσι τὸ πτώμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ, μαθόντες, ὅτι οἱ περὶ τὸν Ὑδάρνην Πέρσαις κατῆλθον διὰ τῆς Ἀνοπαίας ἀτραποῦ, εἰς τὴν πέραν τοῦ Α. Στενοῦ πεδιάδα, τὸ τεῖχος παραμειψάμενοι (Ἡρόδοτ. VII. 225) σπεύδουσι πρὸς τὸ κατὰ τὴν Λοκρίδα πέρας τῶν Στενῶν καὶ καταλαβόντες τὸν ἐν τῇ εἰσόδῳ Κολωνῶν ἐμάχοντο κατὰ τῶν εἰσορμούντων ἐχθρῶν· ταῦτοχρόνως δὲ οἱ ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀνθήλης Πέρσαις εἰσελθόντες εἰς Θερμοπύλας καὶ ὑπερβάντες τὸ τεῖχος ἐπλήρωσαν αὐτάς, ἐμβαλόντες τοὺς ὀλίγους ἐναπομείναντας Λακεδαιμονίους μεταξὺ δύο βελῶν. Ἐκεῖ συνήφθη ὁ ὕστατος ἀγὼν τῶν ἡμετέρων, μαχομένων ὑπερανθρώπως καὶ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὀδόντων αὐτῶν, θραυσθέντων τῶν δοράτων· ἀλλ' ἡ πάλη ἦτο ἀνωφελὴς καὶ μόνον ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς συμμαχοὺς νὰ φύγῳσι εἰς τὰς οἰκείας χώρας.

Πάντες ἔπεσαν ἐπὶ τόπου ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ ἀνδρεία καὶ ἐθελοθυσία αὐτῶν ἐνέβαλον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν ὑπεράνθρωπον ἀνδρείαν, ἣν ἐξύμνησαν οἱ

(1) Κατὰ θαυμαστὴν συγκυρίαν αὐτόθι, ἦτοι ὀλίγω πρό τῆς ἐκ τοῦ Σπερχειοῦ γεφύρας (τῆς Ἀλαμάνας) μαχόμενος μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἀπείρων Τούρκων συνελήφθη καὶ ὁ ἥρωος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Ἀθανάσιος Διάκος (27 Ἀπριλίου 1821).

ποιηταί· ὁ δὲ λαὸς ἔφερον ἀνὰ τὰ στόματα τὴν ἀρετὴν τῶν 300 Σπαρτιατῶν. Τὰ ὀνόματα τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ Διηνέκου, ὅστις ἀπῆντησεν εὐφυῶς, ὅτι ὡς ἐκ τῶν πολλῶν βελῶν τῶν Περσῶν θὰ πολεμῶσιν ὑπὸ τὴν σκιάν, τῶν ἐκ Σπάρτης ἀδελφῶν Μάρωνος καὶ Ἀλφειοῦ καὶ τῶν Θνεσιθέου, Διφίλου καὶ Διθυράμβου κατέστησαν δημοφιλεῖ. Οἱ δὲ δύο διασωθέντες Σπαρτιαταὶ ἠτιμάσθησαν ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν, ὥστε ὁ μὲν Εὐρυτος ηὔτοκτόνησεν, ὁ δ' ἐπιζήσας Ἀριστόδημος ἑδακτυλοδεικτεῖτο ὡς τρέσας. Ἀτιμίας δὲ καὶ ὀνειδούς ἄξιος ἐγένετο ὁ προδότης Ἐφιάλτης, ὃν οἱ Τραχίνοι ἀπεκήρυξαν, ἀποδίδοντες εἰς ἄλλας πόλεις τὸ ἔγκλημα τῆς μυσαρᾶς προδοσίας. Οἱ δὲ Ἀμφικτύονες ἐπεκήρυξαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Ὁ Ἡρόδοτος (Ζ. 228) ἀναφέρει μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν μαχῶν: «Θαφθεῖσι δέ σφι αὐτοῦ ταύτη τῆπερ ἔπεσον, καὶ τοῖσι πρότερον τελευτήσασιν, ἢ τοὺς ὑπὸ Λεωνίδεω καὶ ἀποπεμφθέντας οἴχεσθαι ἐπιγέγραπται λέγοντα τάδε: (1).

Μυριάσιν ποτὲ τῆδε τρικκοσίαις ἐμάχοντο
Ἐκ Πελοποννάσου χιλιάδες τέτορες.

Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἐχαράχθη δι' ὅλους, διὰ δὲ τοὺς Σπαρτιατάς εἰδικῶς τὸ πασίγνωστον ἐκεῖνο:

᾿Ω ξεῖν, ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
Κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι. (2)

(1) Προουστέρως ἢ παράγραφος 228 ἐγράφη διότι ἐν τῇ § 238 λέγει: «ταῦτα εἶπας Ξέρξης διεξήηε διὰ τῶν νεκρῶν καὶ Λεωνίδεω . . . ἐκέλευσεν ἀποταμόντας τὴν κεφαλὴν, ἀνασταυρῶσαι.»

(2) Ἡ ἐξ αὐτοψίας περιγραφὴ τοῦ Ἡροδότου διὰ τὰς Θερμοπύλας ὑπὸ πολλῶν διαμφισθῆτεται: ὁ U. von Wilamowitz-Moellendorf ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ *Simonides der Epigrammatiker* (Nachrichten von der König. Gesellschaften von Göttingen. σελ. 315 γράφει: ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέφθη τὰς Θερμοπύλας καὶ ἀντέγραψε πιστῶς τὸ λακωνικὸν ἐπίγραμμα: ᾿Ω ξεῖν ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι: ὅπερ μετέφεραν εἰς τὸ Ἴωνικὸν ἰδίωμα, ὡς γραφὴν ἐν Ἰάδι. Τούναντιον ὁ ἄγγλος J. B. Bury ἐν τῷ Annual of the British School at Athens 1895 καὶ 1896 σελ. 85-104 (The Campagne of Artemisium and Ther-

Μετὰ τὰ Περσικά, τῶν πραγμάτων ἀποκαταστάτων ἐν Ἑλλάδι καὶ πανελληνίῳ ἐράνῳ, ἰδρύθη ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων (1) πλὴν τῆς μετ' ἐπιγραφῆς στήλης, ἣν ἰδρυσεν ὁ συγγενῆς τοῦ μάντεως Μεγιστίου τοῦ Ἀκαρνᾶνος, Σιμωνίδης, πρὸς τὸν Σπερχειόν, ὃν διαβάντες οἱ Πέρσαι ἐφόνευσαν αὐτόν, ἐπὶ τοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ Κολωνοῦ λέων λίθινος τῷ ἀνδρείῳ Λεωνίδα φέρων τὸ δίστιχον ἐκεῖνο τοῦ Σιμωνίδου ἐπίγραμμα :

Θηρῶν μὲν κράτιστος ἐγώ, θνητῶν δ' ὃν ἐγὼ νῦν
Φρουρῶ, τῷδε τάφῳ λαΐνος ἐμβεβαῶς (2)

ἔτι δὲ καὶ τὸ πολυάνδριον τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐκείνου κολωνοῦ, ἐφ' οὗ ἔπесαν ἐνδοξῶς, ἰδρύθησαν στήλαι ἀναθηματικαί, ἐφ' ὧν ἀνεγινώσκοντο τὰ ἀνωτέρω ἀναγραφέντα ἐπίγραμματα.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τὸν Λεωνίδα καὶ τοὺς 300 περιαιρόμενα, ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ καὶ πάλιν, μετὰ τὰς ἐμὰς ἀνασκαφάς, μένει ἄλυτον εἶνε τὸ ζήτημα τῆς τοποθεσίας τοῦ τάφου τοῦ ἥρωος, ὡς καὶ τοῦ πολυανδρίου τῶν γενναίως πεσόντων Ἑλλήνων

porylae) ὅτι οὐχὶ ἐξ αὐτοψίας περιγράφει τὰ κατὰ τὰς Θερμοπύλας ὁ Ἡρόδοτος. Κατὰ τὸν Bury δύσκολος εἶνε ὁ καθορισμὸς τῆς Δ. Πύλης τῶν Στενῶν· ὁ Ἡρόδοτος γράφει τὰ πάντα καλῶς, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸ τεῖχος καὶ τὸν Κολωνόν οὐκ ὀρθῶς καὶ φαίνεται ὅτι δὲν εἶδε καὶ τὸν τόπον, οὐδὲ κἄν σχεδιόγραμμα τῆς μάχης.

(1) Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περὶ Δελφῶν πραγματείᾳ, Ἀθήναι 1894 σελ. 28—29 εἵπομεν ἱκανὰ περὶ τῶν ἐν Θερμοπύλαις συνερχομένων κατὰ τὸ φθινόπωρον Ἀμφικτυόνων. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει Ζ'. 228: ἐπιγράμμασι μὲν νῦν καὶ στήλησιν ἔξω ἢ τὸ μάντιος ἐπίγραμμα, Ἀμφικτυόνες εἰσι σφέας οἱ ἐπικοσμήσαντες.

(2) Ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλῶν περὶ τοῦ πτώματος τοῦ Λεωνίδα, λέγει ὅτι ὁ Ξέρξης ἰδὼν αὐτὸ διέταξεν, ὡς εἵπομεν νὰ ἀποτάμωσι τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ ἀνασταυρώσωσιν εἶτα αὐτόν. (Ἡρόδοτος Ζ'. 238) ἀλλ' ὁ Μιλήσιος Ἀριστείδης ὁμιλῶν περὶ τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν λέγει, ὅτι ὁ Ξέρξης διέταξε νὰ κόψωσι τὴν καρδίαν τοῦ Λεωνίδα, ἣν εὔρε δασεῖαν [ἴδ. Fragmenta Historicorum Graecorum Τομ. Δ'. σελ. 324, 21. πρὸς Στοιβαίον, Ζ'. 64]. Βεβαίως ἀφ' οὗ ἔκοψε τὴν κεφαλὴν ἐνέπηξεν εἶτα αὐτὴν ἐπὶ πασσάλου καὶ περιῆγεν αὐτὴν πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν κατοίκων τῶν δι' ὧν διήρχετο χωρῶν, ὡς συνήθως ἐγίνετο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαίτατα δ' ἐν τῷ μεσαίῳ.

μαχητῶν. Βεβαίως ὁ τάφος δὲν κεῖται ὑπὸ τὸν τέως νομιζόμενον παρ' ὄλων τύμβον (κολωνὸν ἐπὶ εἰσόδῳ) ἢ ὑπὸ τὸν ἄλλον τὸν ἀνώνυμον, τὸν ὑπερθεὶν τοῦ μύλου τοῦ Τσάλῃ· διότι ἀμφοτέροι οὗτοι εἶνε λόφοι φυσικοὶ, προϋπάρχοντες, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, τῆς μέχρι θανάτου ἀμύνης τῶν Θερμοπυλῶν, ἣν ἀντέταξαν οἱ Ἕλληνες ἐπ' αὐτῶν τούτων, καὶ οὐχὶ τύμβοι, ὡς ὁ τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ Βουρβᾶ καὶ τῆς Βελανιδέζας (1) κτλ. καὶ μόνον ὡς λόφους ἐφ' ὧν ἰδρύθησαν, μετὰ πολλὰ ἔτη, κενοτάφια, λέων μὲν λίθινος διὰ τὸν Λεωνίδα, Πολυάνδριον δὲ μετὰ στηλῶν διὰ τοὺς 300 Λακεδαιμονίους, δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν (2).

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων τὸ μόνον βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ Λεωνίδας δὲν ἐτάφη ἐνταῦθα, οὐδ' οἱ ὑπ' αὐτὸν μαχηταί. Αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος, ὡς εἶπομεν, ἀναφέρει ὅτι ὁ Ξέρξης ἰδὼν τὸ πτώμα τοῦ Ἑλλήνος βασιλέως διέταξε καὶ ἐσταύρωσαν αὐτὸ (Ζ' 238) ἀφοῦ πρότερον ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν, ὁ δὲ Μιλήσιος Ἀριστείδης (3) ὅτι ἀπέκοψε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἣν εὗρε δασεῖαν. Ἄλλως δὲ καὶ οἱ Πέρσαι μόλις γενόμενοι κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν

(1) Πρβλ. Β. Στάη, Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 1890.

(2) Ὁ Baedeker (ἔκδ. 1888 σ. 205) λέγει ὅτι Κολωνὸς ἐπὶ εἰσόδῳ εἶνε ὁ πρὸς τὸ Δ. πέρας τῶν Θερμοπυλῶν ὑψόμενος λόφος, ἐφ' οὗ ὁ ἀμυντικὸς στρατῶν, ὁ ἐπὶ Ὀθωνος μὲν ἀνεγερθεὶς, νῦν δὲ ἐγκαταλειμμένος. (Πρβλ. καὶ Ross *Wanderung in Griechenland*, Halle 1851 σ. 92). Τῇ γνώμῃ δὲ ταύτῃ συντάσσεται καὶ ὁ Guide Joanne, Greece (ἔκδ. 1891 σ. 51). Ἄλλὰ καὶ τὸν λόφον τοῦτον περιηγηθέντες καὶ ἀνασκαφὴν ἀποπειραθέντες οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν σημεῖον, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἦτο ἰδρυμένος ὁ Λέων τοῦ Λεωνίδα. Καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ δὲ γενόμενα ταχύσκαπτα εἰς μέγα βάθος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Μηχανικοῦ τῷ 1897 οὐδὲν εἰς φῶς περιήγαγον. Τουναντίον δὲ ὁ ἀγγλικὸς ὁδηγὸς τοῦ Murray, *Handbook for Travelers in Greece* (ἔκδ. 1884 σ. 426) δέχεται ὡς λόφον, ἐφ' οὗ τὸ Πολυάνδριον δηλ. μνημεῖον ἀφιερωμένον εἰς τοὺς 300 Λακεδαιμονίους, τὸν πρὸς Α. τῶν Θερμοπυλῶν, αὐτὸν ἐκείνον, ὃν ἡμεῖς ἀνεσκάψαμεν, ἀπέχοντα κατὰ τὸν Murray 1 ὥραν τῆς Βουδονίτσας. Ἄλλ' ὁ ἄγγλος, εὐφάνταστος λίαν, λέγει, ὅτι ὁ λόφος οὗτος καλύπτεται ὑπὸ δένδρων καὶ σπανίων φυτῶν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ὃν θεωρεῖ τύμβον (tumulus) λέγει, ὅτι ὑπάρχουσι λείψανα ὀρθογωνικοῦ βάρους ἐξ ὄγκολίθων ἐρυθροῦ μαρμάρου (breccia). Προφανῶς ὁ ἄγγλος ἤκουσε ταῦτα λεγόμενα ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ τῶν μυλωθρῶν, οὐδαμῶς ἐπισκεψάμενος τὸ μέρος, ὅπερ ἀναγράφει.

(3) Ἰδὲ *Fragmenta Historicorum Graecorum* ἔκδ. Müller Τόμ. Δ'. σελ. 324, 21. Πρβλ. καὶ Στοβατον Ζ'. 64.

κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου τοῦ 480 π. Χ. καὶ μέλλοντες αὐτόθι νὰ στρατοπεδεύσωσιν, ὅπως ἐφησυχάσωσι μικρόν, ἐτρέπησαν ἐπὶ τὰς διασκεδάσεις (πρὸς θέην) καθ' ὃν χρόνον οἱ περὶ Ἀρτεμίσιον ἡμέτεροι μαθόντες τὴν τύχην τῶν ἐν Θερμοπύλαις διὰ τοῦ Ἀθηναίου Ἀβρωνύχου τοῦ Λυσικλέους, ὃς πλοῖον ἔχων παρηκολούθει τὰ ἐν τοῖς Στενοῖς τελούμενα, ἐτρέποντο πρὸς Ν. ἡγουμένων τῶν Κορινθίων καὶ ἐπομένων τῶν Ἀθηναϊκῶν τριήρων (Ἡρόδ. Η' 21). Ὁ Ξέρξης ἰδὼν τὸ πλῆθος τῶν ἐκ τοῦ ἰδίου στρατοῦ πεσόντων (20,000) καὶ φοβούμενος μήπως τοῦτο ἐμβάλλει εἰς ἀθυμίαν καὶ δειλίαν τὸν ἐν τῷ στόλῳ αὐτοῦ περὶ τὴν Ἰστιαίαν στρατόν, προέβη εἰς τόδε τὸ στρατήγημα καθ' Ἡρόδοτον (Η' 24): Θάψας τοὺς 19,000 ἐν τάφροις, ἐφ' ὧν ἐπέβαλε φυλλάδα (χόρτα) καὶ εἶτα γῆν ἐπαμήσας ἀφῆκεν ἀτάφους τοὺς 1,000 ἵνα δεῖξη ὅτι μόνον 1,000 ἄνδρες ἐκ τῶν ἰδίων ἐπεσαν ἐν Θερμοπύλαις. Τούτου γενομένου, ἀπέστειλε κήρυκα εἰς Ἰστιαίαν, ἐνθα εὗρίσκετο ὁ στόλος αὐτοῦ καὶ διεκήρυξεν ὅτι παρέχει ἄδειαν παντὶ τῷ βουλομένῳ νὰ ἴδῃ τὸ πεδῖον τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν. Μετ' οὐ πολὺ, ὡς εἰκός, πάντες σχεδὸν εἰς τὰ πλοῖα ἐπιβάντες (οὐδὲν ἐγένετο πλοίων σπανιώτερον καθ' Ἡρόδοτον), διεπεραιώθησαν εἰς Θερμοπύλας καὶ διασπαρέντες ἐθεῶντο τοὺς νεκρούς, ὧν ἐκ τῶν Περσῶν μὲν, ὡς εἶπομεν, κατέκειντο χίλιοι, τοῦθ' ὅπερ ἦν γελοῖον, ὡς ὁ αὐτὸς ἱστορικός ἀναγράφει, ἐκ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων, Θεσπιέων καὶ τῶν εἰλώτων 4,000 κείμενοι ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἀλέες συγκεκομισμένοι, οὓς ἄνδρες ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες ἐδείκνυον τοῖς πρὸς θεῖαν ἐξ Ἰστιαίας ἐλθοῦσι Πέρσαις· ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ὅτι οὗτοι μὲν ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς Ἰστιαίαν τὴν ἐπαύριον, ὁ δὲ Ξέρξης ἐλευθέραν τὴν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν δίοδον ἔχων, προήλασεν εἰς τὴν ἐντὸς τῶν Στενῶν Ἑλλάδα (Η' 25).

Τούτων γενομένων, γεννᾶται εὐθὺς ἀμέσως, κατὰ φυσικὸν λόγον, τὸ ζήτημα: Τίνες ἔθαψαν τοὺς ἤδη ἀπὸ πέντε ἡμερῶν ἀπόζοντας νεκρούς (1) κατὰ τὰς θερμοτάτας τοῦ Αὐγούστου ἡμέρας.

(1) Βεβαίως πεμπταῖοι ἦσαν οἱ κατὰ τὰς συμπλοκὰς τῆς πρώτης ἡμέρας πεσόντες, οἱ δ' ἄλλοι τεταρταῖοι καὶ τριταῖοι καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ἐνταῦθα ὁ Ἡρόδοτος σιγᾶ καὶ μόνος ὁ λογικὸς τῶν πραγμάτων συνειρμὸς δύναται νὰ δώσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἀπάντησιν.

Ἐκ τῆς ἱστορίας εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἐκ τῶν ἐκτὸς τῶν Θερμοπυλῶν Ἑλλήνων ἐμῆδισαν οὐκ ὀλίγοι: οἱ Θράκες, οἱ Παίονες, οἱ Ἑορδοί, οἱ Βοττιαῖοι, οἱ τὴν Χαλκιδικὴν οἰκοῦντες, οἱ Βρύγιοι, οἱ Πίερες, οἱ Μακεδόνες, οἱ Περραιβοί, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Δόλοπες, οἱ Μάγνητες, οἱ Θεσσαλοί, οἱ Ἀχαιοὶ Φθιώται καὶ ἐν γένει ὅσοι τὴν παραλίαν τῆς Θράκης νέμονται, παρασχόντες ἅπαξ ἅπαντες τριάκοντα μυριάδων (300,000) ἐπικουρίαν τοῖς Πέρσαις (Ἡρόδ. Ζ'. 185).

Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων, πλὴν τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν Θηβαίων, ἐκ τῶν περὶ τὰς Θερμοπύλας, συνεμάχησαν τῷ Λεωνίδᾳ Λοκροὶ οἱ Ὀπούντιοι πανστρατιᾶ καὶ 1000 Φωκεῖς, φρουροὶ τεταγμένοι τῆς Ἀνοπαιᾶς· κατὰ θάλασσαν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγινῆται (Ἡρόδ. Ζ'. 203). Ὡστε οἱ ἐκτὸς τοῦ λεκανοπέδιου τοῦ Σπερχειοῦ Ἕλληνες, πάντες μῆδισαντες ἐχθροὶ ἦσαν τῶν ἡμετέρων καὶ ἐπομένως οὐδαμῶς συνεπάθουν αὐτοῖς ἐπὶ ταῖς γενομέναις δυσπραγίαις. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν θὰ ἀποδεχθῶμεν, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐθαψαν τοὺς εἰκοσακισχιλίους αὐτῶν νεκροὺς καὶ τοὺς τετρακισχιλίους Ἕλληνας μετὰ τῶν 298 Σπαρτιατῶν(1) τῶν ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ πρὸς Α., πεσόντων ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἀλέες συγκεκομισμένοι ἦσαν(2), ἥτοι κατὰ τὸ εὐρύτερον μέρος τοῦ ἀχένοσ πρὸς Δ., ἐκεῖ ὅπου νῦν ὁ διὰ τοῦ μακροῦ τεχνητοῦ ὑδραγωγείου μύλος (δυτικῶς τοῦ στενοῦ)· διότι οἱ Πέρσαι βεβαίως δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἔχωσι μεμολυσμένην τὴν πέριξ φύσιν. Ἐθαψαν δ' αὐτοὺς ἢ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἢ ἐν ἰδιαιτέrais τάφροις, ἢ ἔρριψαν αὐτοὺς εἰς τὴν εὐθὺς ἀμέσως ὑπεκτεινομένην θάλασσαν τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου(3), ὅπερ καὶ φυ-

(1) Ὡς εἶπομεν, δύο δισώθησαν εἰς Σπάρτην.

(2) Βεβαίως τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας νεκροὺς μετέφερον πρὸς τοὺς πρὸς τὸ Δ. μέρος τῶν Θερμοπυλῶν ὑπερτρισχιλίους, καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης προέβη εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναγραφὴν τέχνασμα, ἵνα δείξῃ ὅτι μόνον 1000 Πέρσαι ἦσαν νεκροί, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων τετρακισχιλίοι (Ἡρόδ. VIII, 25).

(3) Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι πολεμούντων τῶν Περσῶν πολλοὶ ἐπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν.

σικώτερον, ἀφ' οὗ ἐσκύλευσαν αὐτούς, ἵνα μὴ ἀσχολῶνται περὶ τὰς ἀνορύξεις τάφων(1).

Αὐτόθι λοιπὸν πρὸς Δ. ζητητέον, ἐὰν ἀποκλεισθῇ ἡ γνώμη, ὅτι τὰ πτώματα τῶν Ἑλλήνων ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, τοὺς τάφους τῶν τε Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ οὐχὶ ἐν τῷ Κολωνῷ ἐπὶ εἰσόδῳ (πρὸς Α.), ὅστις μέχρι τοῦδε ὑπὸ πάντων ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ μέρος ἐν ᾧ ἐτάφησαν, γνώμη, ἣτις παρέσυρε καὶ ἡμᾶς κατὰ τὰς γενομένας ὑπερμεσοῦντος Ἰουλίου (1899) ἀνασκαφάς. Ὅθεν ἐνταῦθα (πρὸς Δ.) κατὰ τὴν πεδιάδα Σπερχεῖου ζητητέον τοὺς τάφους τῶν Ἑλλήνων ὡς καὶ τῶν 298 Σπαρτιατῶν. Τὸν δὲ λίθινον λέοντα τοῦ Λεωνίδα(2) καὶ τὸ πολυάνδριον τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν μετὰ τῶν στηλῶν καὶ ἐπιγραμμάτων ὁ Ἡρόδοτος ῥητῶς ἀναφέρει, ὅτι ἔκειντο ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ, ἔνθα, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἦτο ἰδρυμένον κενοτάφιον καὶ οὐχὶ τάφος· ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν τούτων σήμερον διασώζεται, ὡς ἀπέδειξαν αἱ τελευταῖαι ἡμῶν ἀνασκαφαί.

Εἶνε δὲ γνωστόν, ὅτι τὸ τε πολυάνδριον καὶ ὁ Λέων ἰδρύθησαν πανελληνίῳ ἐράνῳ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἣτις ὡς γνωστόν, δὲν ἐπῆλθε τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν, ἀλλὰ μετὰ πάροδον ἰκανοῦ χρόνου (ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε)· πάντως ὁμως μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς κατὰ τοῦ Μαρδονίου μάχην, καθ' ἣν ἀνεδείχθησαν ὁ Σπαρτιάτης Πausanίας καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἀριστείδης (479 π. Χ.) ἦτοι μετὰ ἐν ἔτος· διότι τότε ἡ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη τελέως τῶν Περσῶν.

Τοιαῦτα τινὰ νῦτοσχεδιάζομεν μετὰ τὴν ἐκ Θερμοπυλῶν ἐπιστροφήν ἡμῶν, ἀποτυχόντες εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ τάφου τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα, ὡς ἀνασκάψαντες ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ εἰς ὃν πάντες οἱ περὶ Θερμοπυλῶν γράψαντες ἀνέφερον τὸν τάφον, ὅτε κάλλιον μελετῶντες τὸν Pausanίαν εὔρομεν (ἐν βιβλ. Θ' 32, 9) μετὰ χαρᾶς ἅμα καὶ λύπης ῥητὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν, διαπιστοῦσαν, ὅτι τοὺς ἐν Θερμοπύλαις πεσόντας Ἑλληνας ἔθαψεν ὁ Ξέρξης. Τὸ χωρίον ἔχει ὡς ἐξῆς:

(1) Ὁ Ἡρόδοτος παραδόξως οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Λεωνίδα, ἐν ᾧ ἀσχολεῖται πολλάκις καὶ περὶ τὰ ἐπουσιωδέστατα.

(2) Ὁ λέων πλὴν τῆς ἀνδρείας ἐξεπροσώπει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Λεωνίδα.

«Τὰ δε μὲν Λυσάνδρῳ τὰ ἐς δόξαν ὑπάρχοντα ἦν, ἄλλα δὲ τοσάδε ὄνειδη· Φιλοκλέα γὰρ Ἀθηναῖον ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καὶ αὐτὸν στρατηγοῦντα καὶ Ἀθηναίων τῶν ἄλλων ὅσον τετρακισχιλίους αἰχμαλώτους ὄντας ἀπέκτεινεν ὁ Λύσανδρος, καὶ σφισιν οὐδὲ ἀποθανοῦσιν ἐπήνεγκε γῆν, ὃ καὶ Μήδων τοῖς ἀποθᾶσιν ἐς Μαραθῶνα ὑπῆρξε παρ' Ἀθηναίων καὶ αὐτῶν Λακεδαιμονίων τοῖς πεσοῦσιν ἐν Θερμοπύλαις ἐκ βασιλέως Ξέρξου».

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται πασιφανῶς, ὅτι ὁ Ξέρξης πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ διέταξε νὰ θάψωσι τοὺς τετρακισχιλίους Ἕλληνας ὡς ἦσαν ἄλλες συγκεκομισμένοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πρὸς θεῖαν αὐτῶν ἐξ Ἰστιάδας ἐλθοῦσι Πέρσαις, εἴτε ἐν ἰδιαιτέραις τάφοις, κατὰ μονάδας μεγάλας, ἢ καὶ ὄλους ὁμοῦ ὡς ἦσαν ἐπὶ ταυτὸ συγκεκομισμένοι ἢ καὶ ἀναμιξ μετὰ τῶν 1000 Περσῶν, οἵτινες δὲν εἶχον εἰσέτι ταφῆ, ἵνα χρησιμεύσωσι διὰ τὸ ἀνωτέρω ἀναγραφὴν στρατήγημα τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὁ αὐτὸς Πausanias λαλῶν περὶ τῆς Ἀγορᾶς τῆς Σπάρτης (Βιβλ. Γ' 14) ἀναφέρει, ὅτι ἀντικρὺ τοῦ θεάτρου τῆς πόλεως ἔκειτο τὸ μνημεῖον τοῦ Λεωνίδα (1) εἰς ὃ τεσσαράκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην, ἧτοι πῆ 440 π. Χ. ἀνεκόμισαν ἐκ τοῦ ἐν Θερμοπύλαις τάφου, ἐὰν ὑπῆρχε τοιοῦτος τοῦ ἥρωος Λεωνίδα· (Βεβαίως ὁμως πρόκειται περὶ κενοταφίου καὶ οὐχὶ τάφου), διότι, ὡς εἴπομεν, λαβόντες παρὰ τοῦ Ἡροδότου, (Ζ' 238) ὁ Ξέρξης ταμὼν τὴν κεφαλὴν ἀνεσταύρωσε τὸ σῶμα, ὅπερ ἴσως μετὰ τῆς κεφαλῆς ἐμπαγείσῃς ἐπὶ πασσάλου, περιεφέρετο ἀνὰ τὰς χώρας δι' ὧν προήλαυεν ὁ βάρβαρος ἐπιδρομεὺς πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν κατοίκων, οἵτινες δυστυχῶς ἀθρόοι ἐμή-

(1) Καὶ σήμερον ἐτι ὑποδεικνύεται ἐκ παραδόσεως τὸ μνημεῖον τοῦ Λεωνίδα ἐν Σπάρτῃ καίτοι δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Pausanίου, ὡς ἀπέχον πολὺ τοῦ θεάτρου. Πρβλ. Κ. Νεστορίδου, *Τοπογραφίαν Σπάρτης*, Ἀθῆναι 1893 καὶ τὴν τοῦ Π. Κομνηνοῦ, Ἀθῆναι 1898. Λογικῶς ἐξεταζόμενον τὸ πρᾶγμα ἀφ' οὗ πανελληνίῳ ἐράνῳ ἄπαξ ἔστησαν ἐπὶ τόπου λέοντα καὶ στηλας καὶ ἐπιγράμματα ἐπὶ τῶν ἐν Θερμοπύλαις ἠρωϊκῶς πεσόντων, δὲν ἤρμοζε νὰ μεταφέρωσιν εἶτα, μεταβαλόντες γνώμην, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ πάροδον μόλις ὀλίγων ἐτῶν, τὸ σῶμα τοῦ Λεωνίδα, ὅπερ, ὡς εἴπομεν, οὐδαμῶθεν πιστοῦται ὅτι ἐτάφη ἐν Θερμοπύλαις, ἢ ἐν Σπάρτῃ. Ἀξίαν μεγάλην καὶ δόξαν εἶχε νὰ μὲν ἔκει καὶ μόνον κενοτάφιον νὰ ἰδρυθῇ ἐν Σπάρτῃ.

διζον· οὐδὲ ἦτο εὐκολον κατόπιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς καρδίας νὰ ἀνευρεθῇ ὁ νεκρὸς τοῦ Λεωνίδα καὶ ἀξιωθῇ ὡς, ἔδει, ταφῆς. Ἄλλ' ὁ Πausanias εἶνε πολὺ μεταγενέστερος (Β' αἰὼν μ. Χ.) καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ κάλλιον τοῦ Ἡροδότου, οὐδένα λόγον περὶ τοῦ τάφου τοῦ Λεωνίδα ποιουμένου, πλὴν τοῦ λιθίνου λέοντος, ὃς ἴστατο ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ· ἔγραψε δὲ τὰ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἥρωος βασιλέως κατὰ παράδοσιν. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ χωρίον αὐτοῦ τοῦτο (Γ' 14, 1) εἶνε ἐφθαρμένον καὶ ἄλλοι ἄλλως διορθοῦσιν (1).

Ὁ Σχλίεμαν ἐν τῇ περὶ Θερμοπυλῶν μονογραφίᾳ αὐτοῦ (2) περὶ τοῦ μνημείου προκειμένου λέγει τάδε: οἱ παλαιότεροι ξεναγοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις μεγάλων ξενοδοχείων, οἱ πολλάκις τὰς Θερμοπύλας ἐπισκεψάμενοι διηγοῦνται, ὅτι λίθοι τινὲς ἐπὶ τόπου σωζόμενοι μέχρι τοῦ 1856, οἵτινες πάντες ἦσαν τοῦ βάρου τοῦ λέοντος τοῦ Λεωνίδα, ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τῆς καλῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἀφῆρέθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνεγείραντος τὸν πηλοσίον τοῦ Κολωνοῦ ἐπὶ εἰσόδῳ ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῶν θερμῶν πυλῶν κινούμενον ὑδρόμυλον (3).

Ὁ Σχλίεμαν προφανῶς ἐπλανήθη· διότι οἱ λίθοι ἐκεῖνοι προέρχονται ἐκ τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων ἀργῶν λίθων τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς εἶπομεν. Σήμερον δὲ (γράφει τῷ 1883) ἔτι εἶνε καταφανεῖς οἱ λάκκοι τοῦ βάρου τοῦ λέοντος, ὅστις ἐσώζετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος (6 π. Χ. — 24. μ. Χ.) ὡς αὐτὸς οὕτως ἀναφέρει. (Β' Θ' κεφ. Δ' 16) «Περὶ δὲ τὰ στενὰ ταῦτα οἱ περὶ τὸν Λεωνίδα κατεκόπησαν καὶ νῦν τὸ πολυάνδριον ἐκείνων ἐστὶ, καὶ στήλαι καὶ ἡ θρυλουμένη ἐπιγραφή τῇ στήλῃ οὕτως ἔχουσα: «ὦ ξέν' ἀπάγγειλον τοῖς Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων

(1) Οὕτως ἀναγνωστέον μετὰ τοῦ K. O. Müller, Dorier II, σελ. 510 ἀντὶ 40 ἔτη τέσσαρα. Ἐπίσης καὶ ὁ Kayser ἐν τῇ Z. für Arch. 1848 σ. 1000 ἀναγινώσκει τέσσαρα κεῖται ἦτοι τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν μάχην. Πρὸς J. G. Frazer, Pausanias Description of Greece, London 1898 Α' τόμ. περιέχων τὴν Ἀγγλικὴν μετάφρασιν σ. 576, 14, 1.

(2) Ἰδ. ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

(3) Κατὰ τὴν ὑπέρθυρον ἐπιγραφὴν ὁ μύλος ἰδρύθη τῷ 1848 καὶ οὐχὶ τῷ 1857 ὡς λέγει ὁ Σχλίεμαν.

πειθόμενοι νομίμοις» καὶ τοῦ ἐκ Σμύρνης ἐπιγραμματοποιοῦ Λολλίου Βάσσου [Ἑλλην. Ἀνθολογία. Ζ' 243] (1) ἀκμάσαντος ἐπὶ Καίσαρος Τιβερίου 19 - 37 μ. Χ.

Ἐκτοτε οὐδεὶς πλέον λόγος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ γίνεται περὶ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Πολυανδρίου, εἰς ἃ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀναγραφέντα τοῦ Σιμωνίδου ἐκείνου ἐπιγράμματα ἀναφέρονται.

Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ ποιηταὶ συνέθηκαν ἐπιγράμματα εἰς τὸν Λεωνίδα καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντας καὶ πολλὰ ἀνέκδοτα καὶ διηγήσεις καὶ ᾄσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τῶν αἰώνων διεσώθησαν (2). Ἐν Σπάρτῃ δ' ὑπῆρχον στήλαι ἀναγράφουσαι τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων, ἅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος ἐγίνωσκεν, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἀλλὰ δὲν ἀνέγραψεν, εἰς οὓς ἐτησίως λόγους Σπαρτιαῖται ἄνδρες ἐξεφώνουν καὶ ἐτελοῦντο ἀγῶνες (Παυσ. Γ' 14, 1) καὶ ἑορταὶ Λεωνίδεια καλούμεναι (ἐπιγραφαὶ παρὰ Boeckh 1421, 12).

Ὁ δὲ Διόδωρος (3) περιέσωσε λαμπρὸν περὶ αὐτῶν ἔγγραφον μνημεῖον λέγον: «... Τῶν ἐν Θερμοπύλαισι θανόντων εὐκλεῆς νῦν ἂ τύχα, καλὸς δ' ὁ πότμος, βωμὸς δ' ὁ τάφος, προγόνων δὲ μνᾶστις, ὁ δ' οἶτος ἔπαινος. Ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὐτ' εὐρῶς, οὐθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρῶσει χρόνος ἀνδρῶν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ σικκὸς οἰκητὰν εὐδοξίαν Ἑλλάδος εἶλετο, μαρτυρεῖ δὲ Λεωνίδας ὁ Σπάρ-

(1) Ἐκδ. Jacobs Lips. 1813. Ὁ Λόλλιος Βάσσος ἔχει καὶ ἄλλα ἐπιγράμματα τὰ ὑπ' ἀριθ. 312, 385, 391 IA' 72, E' 325.

(2) Ἡρόδ. Ζ' 225, 228. — Διόδωρ. IX 11, 33. Ἀνθολογία Γ' 5. — Brunk, Analecta, I, 123 καὶ XV. σελ. 131, XXX, Ἀριστείδου Σχόλια σ. 58. — Στράβων Θ' 4. — Λυκοῦργος κατὰ Λεωκράτους 215. — Κικέρων Tuscul. I, 42. — Σουΐδας ἐν λέξει Λεωνίδης. — Παυσ. Γ' 14, 1. — Μεσσηνιακά, ι' 35. — Αὔλος Γέλλιος Γ' 7 καὶ πολλὰ ἀνέκδοτα εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. — Πλουτάρχου ἀποφθέγματα Λακωνικά. — Περὶ Κακοπιστίας Ἡροδότου 32. — Στοβαίου Ἀνθολογία Ζ' 46. — Βαλέριος Μάξιμος Γ' 2. ext. 3. III, 7 ext 8. — Σενέκας epis. 82. — W. Gell, Itinary of Greece. London 1819. σ. 246. — E. Dodwell a Classical and topographical tour through Greece. London 1819 Τομ. Β' σ. 66 καὶ 404. Ὁ δὲ Ἰμέριος ἔκδοσ. Dübner, Paris 1849 E'. Ἐκλογὴ 33 λέγει: Σεμνότερον τροπαίου Πολυάνδοτον.

(3) IA' 4. — 22. 18.

τας βασιλεύς, ἀρετᾶς μέγαν λελοιπῶς κόσμον ἀέναόν τε κλέος» (1).

Αἱ Θερμοπύλαι ἐδοξάσθησαν κυρίως, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, διὰ τὴν ἐν αὐταῖς μέχρι θανάτου ἀπέλιπα πάλην τῶν ὀλιγαριθμῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰς χιλιάδας τῶν Περσῶν. Ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Λεωνίδα ἐμιμήθησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Κάλλιππον Ἕλληνες εἰς 24,000 ἀνερχόμενοι τῷ 279 π. Χ., κωλύσαντες τὴν διάβασιν τοῖς ὑπὸ τὸν Βρέννον ἐκείνον 170,000 Γαλάταις καὶ ὑποχρεώσαντες ἐπὶ τέλους ἐκείνους νὰ ἀναβῶσι διὰ τῆς Ἀνοπαιᾶς ἀτραποῦ καθ' ὃν χρόνον οἱ ἡμέτεροι ἐπιβάαντες πλοίων ἀπέπλευσαν.

Ἐπίσης τῷ 191 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ Γ' (222-186 π. Χ.) ὁ κηρύξας τὸν πόλεμον τοῖς Ῥωμαίοις κατὰ παρακίνησιν τοῦ Ἀννίβα, ἐζήτησε νὰ κωλύσῃ αὐτοῖς τὴν τῶν Θερμοπυλῶν διάβασιν, πρὸς τοῦτο δὲ ὠχύρωσεν αὐτὰς διὰ διπλοῦ τείχους καὶ χάνδακος, ὡς καὶ τὴν Ἀνοπαιᾶν ἀτραπὸν, ἀλλ' αἱ 10,000 τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντίσχωσι κατὰ τῶν 40,000 τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων, οὓς ὠδήγει ὁ ὕπατος Μάνιος Ἀκύλιος Γλαβρίων καὶ ὁ Λεγᾶτος Μάρκος Πόρτιος Κάτων. Καὶ οἱ μὲν Ῥωμαῖοι κατὰ Λίβιον (2) ἐστρατοπέδευσαν ἐν αὐτῷ τῷ στενῷ παρὰ τὰς θερμὰς Πηγὰς, ἧτοι ἐκεῖ ἔνθα τὴν σήμερον εἶνε ἰδρυμένα τὰ τῶν Λουτρῶν οἰκήματα, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντίοχον Γ', ἀντί, ὡς ὁ Λεωνίδας καὶ εἶτα οἱ ὑπὸ τὸν Κάλλιππον Ἕλληνες, νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν εἴσοδον τῶν Στενῶν, ὠχυρώθησαν ἐν τῷ στενωτάτῳ μέρει αὐτοῦ, ὅπου εἶχον ἰδρύσει τὰ διπλᾶ τεῖχη. (Λίβιος XXXVI, 17).

Οὕτω τεταγμένων τῶν ἀντιπάλων, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι κατέστρεφον τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα κατὰ κράτος, ὁ δὲ Ἀντίοχος ἐτράπη εἰς φυγὴν μετὰ τῶν 500 διασωθέντων ἀνδρῶν αὐτοῦ.

Εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἱστορικῶν τούτων γεγονότων δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὰ ἐπὶ τῶν δύο κολωνῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνε-

(1) Πρὸλ. Τὸ τοῦ Φαιίνου, Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία Ζ' 437: αἴφας ὦ ῥιστε Λεωνίδα, αἴθις ἰκέσθαι εὐρόντες χαλεπῷ πολέμῳ. Ἄλλ' ἐπὶ Θερμοπύλαις τὸ Περσικὸν ἔθνος ἀμύνης ἐδμάθης πατέρων ἐζόμενος νόμιμα.

(2) XXXVI, 16: in ipsius faucibus propre fontes calidarum aquarum.

σκάψαμεν, καθὼς διατηρούμενα ἐξ ἀργῶν λίθων ὄχρωματικά ἔργα, περὶ ὧν ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα καὶ αὐθις αἱ Θερμοπύλαι ἐγένοντο θέατρον πολέμου· τῷ α' ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου (395 - 408 μ. Χ.) ὁ Ἀλάριχος ἐκεῖνος πολλοῦ ἠγούμενος στρατοῦ, ἔχων τοὺς βαρβάρους, ὡς ἀναφέρει ὁ Εὐνάπιος ὁ Σαρδιανός, ἐν τῷ βίῳ Μαξιμου(1) λέγων: «διὰ τῶν πυλῶν παρῆλθεν», ὡσπερ διὰ σταδίου, ἱππόκροτον(2) πεδῖον τρέχει, τοιαύτας αὐτῷ τὰς πύλας ἀπέδειξε τῆς Ἑλλάδος, ἢ τε τῶν φαῖά ἱμάτια ἐχόντων ἀκωλύτως προπαρεισελθόντων ἀσέβεια καὶ ὁ τῶν ἱεροφαντικῶν θεσμῶν παραρραγείς νόμος καὶ σύνδεσμος» [ἐννοῶν τοὺς Χριστιανοὺς μοναχοὺς, ὡς ἐρμηνεύει ὁ Wyttenbach, οἵτινες εἰσέβαλον μετὰ τῶν Γότθων ἵνα διαρπάσῃ τοὺς παναρχαίους πατρίους ναοὺς τῶν εἰδωλοατρῶν].

Κατὰ τὸν 5' μ. Χ. αἰῶνα ὁ Ἰουστινιανός (527 - 565) ἀνφοδομήσατο τὰ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μὲν καταστραφέντα τῷ 191 π. Χ. ὄχρωματικά ἔργα τῶν Θερμοπυλῶν, ὑπὸ δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλείων ἐπισκευασθέντα, ὡς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος(3) λέγων, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ αἱ Θερμοπύλαι ἦσαν στενά καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἰδρυθέντα τεῖχη ἰθιμελιώθησαν «ἐν κλυδωνίῳ τε καὶ ψάμμῳ ὑγρῷ». Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἀσφαλῶς ὅτι μετὰ τὸν 5' αἰῶνα τὰ Στενά ἠρῦνθησαν καὶ ἐπομένως ἡ στρατηγικὴ ἀξία τῶν Θερμοπυλῶν ἀπωλέσθη, οὐχὶ ὁμως καὶ ἡ εὐκλεῆς αὐτῶν ἱστορία.

Ἐν Θερμοπύλαις, τῇ 18 Αὐγούστου 1899.

Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ

(1) *Fragm. Hist. Graec.* Τόμ. Δ' σελ. 43, 65.

(2) Ἡ λέξις σημαίνει τόπον ἠχοῦντα ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων, εἶνε λίαν περιγραφικὴ ἐνταῦθα ἡ χρῆσις ὑπὸ τοῦ Εὐνάπιου· διότι πράγματι καὶ σήμερον ἔτι ὡς ἐκ τῶν ἰζημάτων τοῦ θεῖου, ἐξ' οὗ καὶ ἡ πεδιάς εἶνε ἐστρωμένη ὑπὸ πωρίνου λίθου, ὁ ποδοβολητὸς τῶν ἵππων εἶνε μέγας καὶ παρατηρεῖται ὑπὸ τοῦ τῷ πρώτῳ ἐπισκεπτομένου τὰς Θερμοπύλας.

(3) Περὶ κτισμάτων Δ', 2. Ὁ Προκόπιος αὐτόθι λέγει ὅτι ἡ θάλασσα τοῦς πρόποδας ἐπικλύζουσα τῶν ὄρων ἀναστομωμένας ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἐποιεῖτο ἀνετάς ἐνθὲνδε ἀνδούς.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΣΟΥΝΙΩ

Και κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰργάσθη ἐν Σουνίῳ ἐπὶ τετραμηνίαν, ἀπὸ τῆς 19 Ἰουλίου μέχρι τῶν μέσων τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου. Καὶ ἐν πρώτοις ἀπεπεράτωσα τὴν ἐκκάθαρσιν τοῦ ναοῦ, ἰδίᾳ κατὰ τὴν βορείαν αὐτοῦ πλευράν, ὅπου μεταξὺ τοῦ τοίχου τοῦ ἀνδρῆου καὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ ἦσαν κατεσκευασμένα ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις δεξαμεναί. Ὑπὸ τὸ δάπεδον μιᾶς τούτων εὐρέθη ἐπιγραφὴ σῶα, πολλοῦ ἀξία· εἶνε αὕτη ψήφισμα τιμητικὸν τῶν χρόνων τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἐξ εἴκοσι καὶ ἐνὸς ἀποτελουμένη στίχων, δὲν θὰ εἶχε πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον ἐὰν μὴ ἀπεκάλυπτεν ἡμῖν ἀλήθειαν, ἣν μάτην θὰ ἐπεχείρουν οἱ ἀρχαιολόγοι δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων ν' ἀποκαταστήσωσι. Πρόκειται περὶ τῆς μετωνυμίας τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ, ὃν ἀπὸ αἰῶνων πάντες συνείθισαν ν' ἀποκαλῶσι τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὸν ὅποιον ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀποκαλύπτει ὡς ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Μετὰ τὴν πέρυσιν γενομένην, ἐπὶ ταπεινοτέρου τινὸς λόφου, ἀνακάλυψιν καὶ ἑτέρου ἐν Σουνίῳ ναοῦ, θὰ ἠδύνατό τις ἀληθῶς νὰ ἀμφιβάλη περὶ τοῦ ἂν ὁ ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς γνωστὸς ναὸς ἦτο ὁ τῆς Ἀθηνᾶς ἢ ὁ νεωστὶ ἀποκαλυφθεὶς, ὅστις, ἕνεκα τοῦ ἰδιορρυθμοῦ αὐτοῦ σχεδίου, θὰ ἠδύνατο μᾶλλον νὰ ταύτισθῇ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Βιτρουβίου (ἐν ἄσαφει τινὶ χωρίῳ) μνημονευόμενον.

Ἡ ἐπιγραφὴ εὐτυχῶς ἀποκατέστησεν ἀναμφισβήτητον τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐδεὶς θὰ ἀμφιβάλη εἰς τὸ ἐξῆς, ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Σουνιάδος ἄκρας ὑψούμενος ναὸς εἶνε ὁ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ οὐχί, ὡς ἐνομιζέτο, ὁ τῆς Ἀθηνᾶς. Τὰ περὶ τούτων ὁμως ἐν ἐκτάσει διαπραγματευόμεθα ἐν προσεχῶς δημοσιευθησομένη διατριβῇ ἡμῶν ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι, ὅπου ἐκδοθήσεται καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιγραφὴ.

Ἀνεσκάψαμεν ἀκολούθως βαθύτερον τὸν περίβολον κατὰ τὸ ἀρχαϊκὸν αὐτοῦ, ὅπου ἡ πέρυσιν ἀποκαλυφθεῖσα στοά, ἡ συνε-

χομένη τοῖς προφυλαίσις, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ, ὅπου ἀνεκαλύφθη ἢ κατὰ τὴν πλευρὰν αὐτὴν συνέχεια τῆς στοᾶς, ἀποτελούσης ταύτης οὕτω σχῆμα κεφαλαίου Γ. Κατὰ τὸ μέρος τοῦτο εὑρομεν, ἐκτὸς τεμαχίων τινῶν ἐπιγραφῶν, πλείστας σφαιρας λιθίνας, διαφόρου μεγέθους, ὧν τινες φέρουσι γράμματα δηλοῦντα πάντως τὸ βᾶρος αὐτῶν. Ἀνεσκάψαμεν ἀκολούθως ἔξωθεν τῶν προφυλαίων καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τοῦ φρουρίου ἐρειδόμενον (κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν) μέγα ἡμικυκλικὸν οἰκοδόμημα πολὺ περιεργον, τοῦ ὁποίου τὴν χρῆσιν ἄνευ ἐπιγραφῆς τινος εὐρεθείσης ἐκεῖ πλησίον, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κατανοήσωμεν. Ἐχει τοῦτο μῆκος δεκατεσσάρων περιπόου μέτρων καὶ πλάτος ὁμοιον, βάθος δὲ σημερινὸν πέντε (ἢ ὀλικὴ ὅμως ἐσκαφῇ τούτου δὲν ἐγένετο εἰσέτι). Εἶνε τοπικῶς οὕτω κατασκευασμένον τοῦτο, ὥστε ὁ ἐκ τῶν προφυλαίων ἐξερχόμενος καὶ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ φρουρίου βαίνων νὰ τὸ ἔχη δεξιὰ αὐτοῦ εἰς ἰκανὸν βάθος. Εἶνε ἐκτισμένον δὲ διὰ διπλοῦ τοίχου, ὅπως καὶ τὸ φρούριον, ἐξωτερικῶς μὲν δι' ὀρθογωνίων, καλῶς εἰργασμένων ὀγκολίθων, ἐσωτερικῶς δὲ διὰ πολυγωνικῶν καλῶς ὅμως ἡρμοσμένων. Ἐνιαχοῦ ὀρατὴ εἶνε ἐπιδιόρθωσις τοῦ τείχους ἐσωτερικῶς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιήθησαν λίθοι εἰς ἄλλους σκοποὺς πρότερον χρησιμεύσαντες. Ὑπερθεν τοῦ σωζομένου τανῦν διπλοῦ τοίχου εὑρομεν ἔχνη τῆς πρὸς τὰ ἄνω συνεχείας αὐτοῦ δι' ὠμῶν πλίνθων· ὅπως δηλ. καὶ ἐπὶ τινῶν τῶν πύργων τοῦ φρουρίου παρατηρήσαμεν τοῦτο. Δάπεδον τοῦ οἰκοδομήματος τούτου δὲν εὑρομεν πανταχοῦ· εἰς τινὰς γωνίας μόνον εὐρέθησαν τεμάχια πλακῶν λευκοῦ μαρμάρου λελειασμένου, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἐὰν ἀπετέλουν στρῶσιν ἢ ἐχρησίμευον εἰς ἄλλον σκοπόν. Τὸ ἔδαφος ὅμως τοῦ οἰκοδομήματος εὐρέθη τεχνητῶς ἴσον ἄνωθεν τῶν θεμελίων. Εἶπομεν ἤδη ὅτι ἐπιγραφή εὐρεθείσα ἐκεῖ που πλησίον γνωρίζει ἡμῖν πιθανώτατα τὸν προορισμὸν τοῦ παραδόξου τούτου κατασκευάσματος· εἶνε καὶ αὕτη τιμητικὸν ψήφισμα, ἀναγράφουσα ἐν ἄλλοις τὰ περὶ τῆς ἐπισκευῆς τῶν «σιτοβολείων». Εἶνε καθ' ἡμᾶς λίαν πιθανὸν ὅτι περὶ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ κτιρίου τούτου πρόκειται, οὗτινος οὕτω μαθητόμεν καὶ τὴν χρησιμότητα. Πέρυσιν ἐν δοκιμαστικῇ τινι ἐν

τῷ αὐτῷ κτιρίῳ (τὸ ὁποῖον ἄλλως δὲν ἐφαίνετο τότε παντά-
 πασι) μικρᾶ ἀνασκαφῆ εὐρέθη χαλκῆ ὀδοντωτῆ τροχαλία, ἥτις
 πάντως θὰ ἐχρησίμευεν εἰς ἀνέλκυσιν τῶν σάκκων τοῦ σίτου ἐκ
 τῆς βαθείας ἐκείνης σιταποθήκης.

Ἐσκάψαμεν ἐπὶ τέλους δοκιμαστικῶς κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ
 φρουρίου, πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἄνωθεν τοῦ διὰ πυργίσκων καὶ
 τείχους ἠσφαλισμένου λιμενίσκου τοῦ πρὸς δυσμᾶς κειμένου, εὐ-
 ρομεν δὲ ἐκεῖ πλεῖστα κτίσματα, ὧν δὲν ἐξηκριβώσαμεν εἰσέτι
 τὴν χρῆσιν, διότι μικρὸν μόνον μέρος τούτων ἀπεκαλύφθη. Εὐ-
 ρέθη ὁμως καὶ ἐκεῖ ἐπιγραφὴ γνωρίζουσα ἡμῖν ὅτι ὁ Θεόμνηστος
 στρατηγός, (δι' ὃν τὸ τιμητικὸν τοῦτο ψήφισμα) «πρὸς τοῖς
 ὑπάρχουσιν ἱεροῖς προσκατεσκευάσει ναὸν καὶ τέμενος Ἀσκλη-
 πιοῦ». Ἐκτὸς λοιπὸν τῶν δύο ἄλλων ναῶν, τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς
 καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ἔχομεν καὶ τρίτον ναὸν ἐν Σουνίῳ, τὸν τοῦ
 Ἀσκληπιοῦ, ὃν ἐλπίζομεν ὅτι ἡ συνέχεια τῶν ἀνασκαφῶν θὰ
 ἀποκαλύψῃ προσεχῶς, μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ θέσει ταύτῃ οἰκο-
 δομημάτων, ὧν μέρος ἐφάνη κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος.

Εὐρήματα κινητὰ, ἐξαιρέσει τριῶν ἔτι ἄλλων τεμαχίων ἐπι-
 γραφῶν καὶ τεμαχίου ἀρχαίου ἀναγλύφου εἰκονίζοντος Ἑρμῆν,
 δὲν ἤχθησαν εἰς φῶς, ἄξια τοῦλάχιστον λόγου. Σπουδαιοτάτη
 δὲ ἐξετελέσθη ἐργασία καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ
 ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ἦν πάνυ προθύμως τὸ Συμβούλιον τῆς
 Ἑταιρείας ἀνέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ· οὕτω κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος
 δι' εἰδικῶν ἐργατῶν, ἐπεχειρήθη ἡ ἀνοικοδομὴ τῆς βάσεως τοῦ
 ναοῦ, ἥτις, κατὰ τὸ δυτικὸν καὶ ἀρκτικὸν αὐτῆς, εἶχε τελείως
 καταστραφῆ. Καὶ δὲν ἀπεπερατώθη μὲν αὕτη τελείως, ἐγένετο
 ὁμως τόση ἐργασία, ὥστε ὁ ναὸς ἤδη νὰ διακρίνηται καλῶς.
 Κατὰ τὸ προσεχὲς δὲ ἔτος ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἀποπερατωθῇ τὸ
 ἔργον τῆς ἀνοικοδομῆς τῆς βάσεως ὁπότε δεόν νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐπι-
 σκευὴ τῶν κιόνων καὶ ἐπιστυλίων, περὶ ὧν ἐπίσης ἄλλοτε ἐσκέφθη
 τὸ Συμβούλιον καὶ ἐνέκρινε τὰ δεόντα γενέσθαι.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Αί ἐν Θεσσαλίᾳ ἐργασίαι διήρκεσαν δύο περίπου μῆνας, ἔσκαψα δὲ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἐπὶ λόφου κειμένου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χωρίου Μαρμάριανη, τέσσαρας ὥρας ἀνατολικῶς τῆς Λαρίσης. Ἐνταῦθα εἶχεν ἀνακαλύψει πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὁ συνάδελφός μου κ. Λεονάρδος δύο θολωτοὺς τάφους, ἀνεῦρον δὲ καὶ ἐγὼ ἄλλους πέντε καὶ ὑποθέτω, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀκόμη τρεῖς ἢ τέσσαρες. Πάντες οἱ τάφοι οὗτοι εἶναι κτιστοὶ ἐκ μικρῶν ἀπελεκήτων λίθων καὶ ἔχουσι δρόμον βραχὺν μετ' εἰσόδου κεκαλυμμένης διὰ πλακῶν· ἡ διάμετρος τῶν θόλων εἶναι τριῶν μέχρις ἕξι μέτρων. Ἐν αὐτοῖς ἦσαν θεταμμένοι πλείονες νεκροί, δυστυχῶς ὁμως, ἐπειδὴ αἱ θόλοι εἶχον καταρρεύσει, τὰ ὅσα εὐρίσκοντο εἰς κακίστην κατάστασιν καὶ οὐδὲ ἔν κρανίον ἠδυνήθη νὰ σωθῆ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὰ κτερίσματα, τὰ ὅποια συνέκειντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ πηλίνων ἀγγείων, εὐρέθησαν συντετριμμένα εἰς πλεῖστα τεμάχια· συνελέχθησαν ὁμως πάντα καὶ ἐξ αὐτῶν συνεκολλήθησαν ἤδη ἀγγεῖα τινὰ σχεδὸν ἄρτια, θὰ συγκολληθῶσι δὲ καὶ ἄλλα ἀκόμη. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶναι ἰδιορρυθμοῦ γεωμετρικοῦ τρόπου, σχήματα δ' ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μεγάλων κρατήρων, πρόχων καὶ σκύφων διώτων. Ὑπάρχουσιν ὁμως καὶ ἄλλα ἀλλοίων σχημάτων. Πλὴν τῶν πηλίνων ἀγγείων ἀνεκαλύφθησαν δύο σιδηρᾶ κοσμήματα, ὧν τὸ ἓν σώζει ἔχνη ἐπιχρυσώσεως, τεμάχια σιδηροῦ ξίφους καὶ μαχαιρίου ἢ μαχαιρίων, ἀπλοῖ τινες σιδηροῖ δακτύλιοι (κρίκοι), μία χαλκῆ πόρπη ἄνευ τῆς περόνης, πολλαὶ ψῆφοι ὄρμου ἐξ ὑελώδους μάζης καὶ τέσσαρα μικρὰ χρυσᾶ ἐλικειδῆ κοσμήματα τῆς κόμης.

Ὁ λόφος, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶναι ἐκτισμένοι οἱ τάφοι οὗτοι, ἔχει περίμετρον 450 μέτρων, ἀπεδείχθη δ' ὅτι ὀλόκληρος ἢ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐξ ἐπιχώσεων ἀπὸ ἀρχαιοτέρων συνοικισμῶν· διότι εἰς τὰς δοκιμαστικὰς σκαφάς, ἃς ἐνήργησα εἰς τινὰ μέρη καὶ καθ' ἃς ἔφθασα μέχρι βάρους ἑπτὰ μέτρων περίπου, πανταχοῦ ἀπήντησα οὐχὶ βράχον, ἀλλὰ τοίχους, πλίνθους

ὠμάς καὶ χόματα ξένα, ἐν οἷς εὐρίσκοντο πλῆθος τεμαχίων πηλίνων ἀγγείων καὶ ὀστῶν ζώων. Πολλὰ τῶν ὀστῶν τούτων εἶναι ἐξαιρετασμένα καὶ ἐχρησίμευον ὡς ἐργαλεῖα, μεταξὺ δ' αὐτῶν ὑπάρχουσι καὶ τρεῖς σφῦραι. Ὡσαύτως εὐρέθησαν λίθινά τινα ἐργαλεῖα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν εἶναι κολοβά καὶ προφανῶς εἶχον ἀπορριφθῆ ὡς ἄχρηστα. Ἀνεκαλύφθη ὁμως καὶ μία ἀρτία λιθίνη σφῦρα ἔχουσα τρῆμα διὰ τὸν στειλεόν, πρὸ ἐτῶν δ' εὐρέθη εἰς τὸ αὐτὸ μέρος πέλεκυς λιθίνος ἔχων ὁμοιον τρῆμα· καὶ οὗτος ἠγοράσθη καὶ κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Τέλος εἰς δύο μέρη τοῦ λόφου εὐρον σῖτον ἀπηνθρακωμένον καὶ βαλάνους δρυός.

Ἡ ἐποχή, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι, δὲν δύναται νὰ ὀρισθῆ ἐπὶ τοῦ παρόντος μετὰ τινος ἀκριβείας· φαίνεται ὁμως ὅτι εἶναι πολὺ παλαιά. Ἐὰν δὲ γείνωσιν εὐρύτεραι ἀνασκαφαί, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ προέλθωσιν εἰς φῶς πολλὰ πράγματα διαφωτίζοντα τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλίας. Πόσον δὲ σπουδαῖον εἶναι τοῦτο καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ ἔθνους, γνωρίζουσι πάντες.

Προσθέτω ὅτι καὶ εἰς τρία ἄλλα μέρη τῆς Θεσσαλίας παρετήρησα λειψανα τῆς αὐτῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς.

ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΜΥΚΗΝΑΙΣ

Περὶ τὸ τέλος Ἰουλίου παρελθόντος ἔτους ἀπεστάλην εἰς Μυκῆνας, ὅπως φροντίσω περὶ ἐπισκευῆς τοῖχου τινὸς νεωτέρου κτισθέντος ἐν τῇ ἀκροπόλει πρὸς συγκράτησιν χωμάτων, διέμεινα δ' ἐκεῖ πρὸς τοῦτο δύο ἐβδομάδας. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἀνέσκαψα καὶ δύο θαλαμοειδεῖς τάφους ἀνακαλυφθέντας πρὸς μεσημβρίαν τοῦ λεγομένου θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, ἐκ δὲ τῶν κτερισμάτων, τὰ ὅποια ἀνεκαλύφθησαν ἐν αὐτοῖς, τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: πέντε λίθινα ἀγγεῖα, ἐξ ὧν τὰ δύο ἐξ ἀλαβάστρου· δύο λίθινοι λαμπτήρες· μία σχεδὸν ἀρτία λαβὴ ξίφους

ἐξ ὑελώδους μάζης· πολλαὶ ψῆφοι ὄρμων καὶ ἄλλα μικρὰ κοσμήματα ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης· δώδεκα μικρὰ πτηνὰ ὡσαύτως ἐξ ὑελώδους μάζης· διάφορα μικρὰ χρυσᾶ κοσμήματα, ἐξ ὧν τινὰ ἔχουσι σχῆμα χρυσαλλίδων, ἄλλα οἰνοχοῶν καὶ ἄλλα ναυτίλων· ἐν χαλκοῦν μαχαίριον καὶ τινες χαλκαὶ αἰχμαὶ βελῶν· τέσσαρες ἐγγεγλυμμένοι λίθοι, ὧν εἷς φέρει γλυφὰς τριῶν γυναικῶν, ἄλλος δὲ ἐνὸς λέοντος καὶ ἐνὸς ἀνθρώπου· ἐν πολὺ μικρὸν, ἀκέφαλον καὶ ἄλλως κολοβόν, εἰδῶλιον γυναικὸς γυμνῆς ἐξ ὄστοῦ· καὶ τέλος μικρὰ τινὰ πλακίδια ἐξ αἰγυπτιακῆς λεγομένης πορσελάνης, ὧν ἐν φέρει ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας ἐγγάρακτον σημεῖον σχήματος Α.

ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡῶ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

(Πίνακες 3, 4, 5, 6).

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐπερατώθη ἐντελῶς ἡ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ τοῦ ἐν τῷ Ἱερῷ Γυμνασίου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ Ὁδείου, ὧν δημοσιεύονται ἐνταῦθα τέσσαρες φωτοτυπικαὶ εἰκόνες (πίν. 5 εἰκ. 1 καὶ 2. πίν. 6 εἰκ. 1 καὶ 2). Ἐπὶ πλεόν ἐν τοῖς πίναξι 3 καὶ 4 δημοσιεύονται φωτοτυπικαὶ εἰκόνες τῶν ἐρείπιων τῶν σπουδαιοτέρων τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ ἀνακαλυφθέντων οἰκοδομημάτων, ἧτοι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τῆς Θόλου, τοῦ Ἀβάτου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, διότι μόνον τῇ βοήθειᾳ τῶν εἰκόνων τούτων δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ συλλάβῃ πλήρη ἔννοιαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος οἰκοδομημάτων, τῶν δημοσιευθεισῶν ἤδη περιγραφῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων μὴ ἐπαρκουσῶν εἰς τοῦτο. Ἐπειτα ἡ φωτοτυπικὴ δημοσίευσις τῶν ἐρείπιων τούτων θέλει διαιωνίσει τὴν σημερινὴν αὐτῶν κατάστασιν, διότι ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πείρας εἰδείχθη ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα, ἰδίως τὰ ἐκ πάρου λίθου, φθειρόνται δυστυχῶς σὺν τῷ χρόνῳ ἕνεκα τῆς

ἐπιηρείας τῆς ἀτμοσφαιράς καὶ ἰδίως ἔνεκα τῶν παγετῶν, οἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἀποτρίβηται ἐκάστοτε, εἰς κόνιν μεταβαλλομένη, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πώρου λίθου (1). Ἀργὰ δὲ λίαν δημοσιεύονται τὰ ἀπεικονίσματα ταῦτα· ἀλλ' ἔστω τις εὐχαριστημένος ὅτι καὶ τώρα ὀπωσδήποτε τοῦτο κατορθοῦται, διότι κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐπιδαύρου ὄχι μόνον οἱ ἀναγκαῖοι χρηματικοὶ πόροι ἔλειπον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ τεχνικὰ πρὸς τοιαῦτα δημοσιεύματα μέσα.

Ἐν τῇ εἰκόνι τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (πίναξ 3, εἰκ. 1) βλέπει τις τὰ περὶ τὸν ναὸν κατὰ χώραν σωζόμενα βῆθρα καὶ διακρίνει ἀριστερὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ Ἀβάτου καὶ μέρος τοῦ παρ' αὐτῷ προσωκοδομημένου μεταγενεστέρου ῥωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ βλέπει τις καὶ μέρος τοῦ σωζομένου δαπέδου τῶν ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἀγούσων ὁδῶν, τῆς μὲν πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ, τῆς δὲ πρὸς μεσημβρίαν, ἣτις διερχομένη παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἦγεν εἰς τὸ Γυμνάσιον.

Τὸ Ἀβατον (πλὴν τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτοῦ μέρους, ὅπερ εἰκονίζεται ὡς εἴπομεν ἐν τῇ προηγουμένη εἰκόνι) εἰκονίζεται ἐν τῇ εἰκόνι 2 τοῦ αὐτοῦ πίνακος. Ἐν αὐτῇ βλέπει τις καὶ τὴν ἐκ 14 βαθμίδων κλίμακα, ἣτις ἄγει ἀπὸ τοῦ κατωτέρου εἰς τὸ ἀνώτερον ἐπίπεδον. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἀνωτέρῳ ἐπιπέδῳ ὑπάρχει τὸ μόνωρον μέρος τοῦ Ἀβάτου, ἐν δὲ τῷ κατωτέρῳ τὸ διώροφον.

Ἡ Θόλος εἰκονίζεται ἐν τῇ εἰκόνι 1 τοῦ πίνακος 4. Ἐν ταύτῃ τῇ εἰκόνι διακρίνει τις τὸ σωζόμενον μέρος τοῦ ἀνωφροῦς ἐπιπέδου, ὅπερ ἐχρησίμευε πρὸς ἄνοδον εἰς τὸ οἰκοδόμημα. Ἀριστερὰ διακρίνει τις καὶ τὰς ἐξ σωζόμενας κατὰ χώραν πλάκας ἐκ τοῦ δαπέδου τῆς περιστάσεως. Ἐν τῇ αὐτῇ εἰκόνι διακρίνει τις πρὸς τούτοις πῶς κατεστράφησαν τὰ κρηπιδώματα τοῦ οἰκοδομήματος, ἀναστραφέντων τῶν πώρων λίθων κανονικῶς ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ ἐν αὐτοῖς μολύβδου (2).

(1) Διὰ τὸν λόγον κυρίως τοῦτον ἐπιβάλλεται ἡμῖν ἡ φωτοτυπικὴ δημοσίευσίς καὶ τῶν λοιπῶν ἐρειπίων τοῦ Ἱεροῦ, ἣτις θέλει ἐξακολουθήσει ἐν τοῖς ἐπομένοις τεύχεσι τῶν Πρακτικῶν.

(2) Ἴδε Π. Καββαδία: Τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, 1900, σ. 59 σημ. 2.

Ἐν τοῖς πίναξι 5 καὶ 6 εἰκονίζονται τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ ἐν αὐτῷ Ὁδεῖον, περὶ ὧν ἔχω ἤδη πραγματευθῆ συντόμως ἐν τῷ Ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, 1900, σ. 143 κ. ἐ. Ἡ ὀριστικὴ τῶν οἰκοδομημάτων τούτων δημοσίευσις μετὰ τῶν παρασκευαζομένων νῦν ἀρχιτεκτονικῶν σχεδίων γενήσεται, ὡς ἐλπίζω, λίαν προσεχῶς. Ἐνταῦθα σημειωτέον νῦν τὰ ἐξῆς:

Ἡ εἰκὼν 1 (πίν. 5) παριστᾷ τὸ Γυμνάσιον ὁρώμενον ἐκ τοῦ χώρου τοῦ ἐξωθεν τῆς βορειοανατολικῆς αὐτοῦ γωνίας. Ἐν τῷ μέσῳ βλέπει τις τὸ Ὁδεῖον. Ἡ εἰκὼν 2 παριστᾷ τὰ Προπύλαια μετὰ μέρος τοῦ Γυμνασίου. Πρὸ τοῦ ἀνωφεροῦς ἐπιπέδου τῶν Προπυλαίων βλέπει τις κατὰ χώραν κείμενον τὸ τῆ Ὑγιείᾳ ἀφιερωμένον βᾶθρον (ἴδε Ἱερὸν Ἀσκληπιοῦ σ. 149). Ἐν εἰκόνι 1 τοῦ πίνακος 6 εἰκονίζεται ἡ νοτιοανατολικὴ γωνία τοῦ Γυμνασίου. Ἐν αὐτῇ βλέπει τις τὸ ὑπόθεμα τῶν ὤμων πλίνθων, ἐξ ὧν ἦτο ὠκοδομημένον τὸ Γυμνάσιον, τοὺς ὀρθοστάτας δηλ. καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν σειρὰν ἐκ ταπεινῶν πλακῶν, ἐφ' ὧν ἔκειντο αἱ ὤμαι πλίνθοι. Ἐν εἰκόνι 2 εἰκονίζεται τὸ Ὁδεῖον ὁρώμενον ἀπὸ τοῦ κοίλου. Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ διακρίνει τις τοὺς ἐν τοῖς τοίχοις αὐτοῦ ἐνωκοδομημένους κίονας (τοὺς κατὰ χώραν κειμένους) τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς τοῦ Γυμνασίου.

Κατὰ τὸ λῆξαν δὲ ἔτος ἐγένετο παραγγελία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ ὑδάτων ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ Ἔθν. Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς Χημείας κ. Α. Δαμβέργη, οὗτινος τὴν ἔκθεσιν δημοσιεύομεν ἐν τοῖς ὀπισθεν.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΧΗΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

I. Αποτελέσματα τῆς χημικῆς ἀναλύσεως.

Τὰ ἀποσταλέντα μοι ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου πρὸς χημικὴν ἀνάλυσιν ὕδατα ἐκ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἱεροῦ ἦσαν τρία, ὧν τὸ μὲν ἐν ἐλήφθη ἐκ τοῦ φρέατος τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Ἀβάτου), τὸ ἕτερον ἐκ τῆς πηγῆς Ρέλια καὶ τὸ τρίτον ἐκ τῆς πηγῆς τῆς Ἀγίας Ἄννης.

Ἡ χημικὴ ἀνάλυσις τῶν ὑδάτων τούτων ἐγένετο ἐν τῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου Φαρμακευτικῷ Χημείῳ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

1) Ἀνάλυσις ὕδατος φρέατος Ἀσκληπιοῦ (Ἀβάτου)

Ἐν ἐνὶ λίτρῳ ὕδατος εὐρέθη ὀλίγον ποσὸν χλωρίου.....	0,030	γρμ.
» » » » » » ἀσβέστου	0,160	»
» » » » » » μαγνησίας	0,015	»
» » » » » » θειϊκοῦ ὀξέος.....	0,008	»

Ἐν τῷ διαλυτῷ μέρει ἐνὸς λίτρ. ὕδ. εὐρέθη ἀσβέστου.....	0,024	γρμ.
» » » » » » μαγνησίας	0,003	»
» » » » » » θειϊκοῦ ὀξέος	0,007	»
» » » » » » δισανθρακικοῦ νατρίου	0,132	»
» » » » » » χλωριούχου καλίου	0,001	»

Ἐν τῷ ἀδιαλ. μέρει ἐνὸς λίτ. ὕδ. εὐρέθη ἀσβέστου	0,138	γρμ.
» » » » » » μαγνησίας	0,012	»
» » » » » » θειϊκοῦ ὀξέος.....	0,001	»
» » » » » » ἀνθρακικοῦ ὀξέος	0,120	»
» » » » » » πυριτικοῦ ὀξέος	0,043	»
» » » » » » ὀξειδ. τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλίου	0,003	»

Κατ' ἀκολουθίαν ἐν λίτρον (= 1000 κυβ. ἐκ.) ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ φρέατος τοῦ Ἀσκληπιοῦ περιέχει:

Δισανθρακικοῦ ἀσβεστίου	0,395 γρμ.
Δισανθρακικοῦ μαγνησίου.....	0,033 "
Δισανθρακικοῦ νατρίου.....	0,132 "
Χλωριούχου ἀσβεστίου.....	0,037 "
Χλωριούχου μαγνησίου.....	0,007 "
Χλωριούχου καλίου.....	0,001 "
Θειικοῦ ἀσβεστίου.....	0,014 "
Ὁξειδίων τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλίου.....	0,003 "
Πυριτικοῦ ὀξέος.....	0,043 "
Ἀμμωνίας, ὀργανικῶν οὐσιῶν, φωσφορικοῦ ὀξέος καὶ νιτρικοῦ ὀξέος	Ἔχνη
Ἔθροισμα στερεῶν συστατικῶν.....	0,665 γρμ.

2) Ἀνάλυσις ὕδατος πηγῆς Ρέλια

Ἐν ἐνὶ λίτρῳ ὕδατος εὐρέθη ὀλίγον ποσὸν χλωρίου.....	0,023 γρμ.
» » » » » » ἀσδέστου ..	0,147 "
» » » » » » μαγνησίας ..	0,015 "
» » » » » » θειικοῦ ὀξέος.....	0,008 "
Ἐν τῷ διαλυτῷ μέρει ἐνὸς λίτρ. ὕδ. εὐρέθη ἀσδέστου.....	0,025 γρμ.
» » » » » » μαγνησίας.....	0,002 "
» » » » » » θειικοῦ ὀξέος.....	0,007 "
» » » » » » δισανθρακικοῦ νατρίου.....	0,075 "
» » » » » » χλωριούχου καλίου..	0,001 "
Ἐν τῷ ἀδιαλ. μέρει ἐνὸς λίτ. ὕδ. εὐρέθη ἀσδέστου.....	0,120 γρμ.
» » » » » » μαγνησίας.....	0,013 "
» » » » » » θειικοῦ ὀξέος.....	0,001 "
» » » » » » ἀνθρακικοῦ ὀξέος.....	0,108 "
» » » » » » πυριτικοῦ ὀξέος.....	0,040 "
» » » » » » ὀξειδ. τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλίου.....	0,002 "

Κατ' ἀκολουθίαν ἐν λίτρον (= 1000 κυβ. ἐκ.) ὕδατος ἐκ τῆς πηγῆς Ρέλια περιέχει:

Δισανθρακικοῦ ἀσβεστίου.....	0,346 γρμ.
Δισανθρακικοῦ μαγνησίου.....	0,036 "
Δισανθρακικοῦ νατρίου.....	0,075 "
Χλωριούχου ἀσβεστίου.....	0,039 "
Χλωριούχου μαγνησίου.....	0,005 "
Χλωριούχου καλίου.....	0,001 "

Θεικοῦ ἀσβεστίου	0,014	»
Ὄξειδίων τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλίου	0,002	»
Πυριτικοῦ ὀξέος	0,040	»
Ἀμμωνίας, ὀργανικῶν οὐσιῶν, νιτρικοῦ ὀξέος καὶ φωσφορικοῦ ὀξέος	ἴχνη	
Ἄθροισμα στερεῶν συστατικῶν	0,558	γρμ.

3) Ἀνάλυσις ὕδατος πηγῆς Ἁγίας Ἄννης

Ἐν ἐνὶ λίτρῳ ὕδατος εὐρέθη ὀλίγον ποσὸν χλωρίου	0,027	γρμ.
» » » » » » ἀσβέστου	0,171	»
» » » » » » μαγνησίας	0,012	»
» » » » » » θεικοῦ ὀξέος	0,012	»

Ἐν τῷ διαλυτῷ μέρει ἐνὸς λίτρ. ὕδ. εὐρέθη ἀσβέστου	0,010	γρμ.
» » » » » » μαγνησίας	0,002	»
» » » » » » θεικοῦ ὀξέος	0,011	»
» » » » » » δισανθρακικοῦ νατρίου	0,075	»
» » » » » » χλωριούχου καλίου	0,002	»

Ἐν τῷ ἀδιαλ. μέρει ἐνὸς λίτ. ὕδ. εὐρέθη ἀσβέστου	0,160	γρμ.
» » » » » » μαγνησίας	0,009	»
» » » » » » θεικοῦ ὀξέος	0,002	»
» » » » » » ἀνθρακικοῦ ὀξέος	0,134	»
» » » » » » πυριτικοῦ ὀξέος	0,034	»
» » » » » » ὀξειδίων τοῦ σιδή. καὶ ἀργιλίου	0,003	»

Κατ' ἀκολουθίαν ἐν λίτρῳ (= 1000 κυβ. ἐκ.) ἐκ τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς τῆς Ἁγίας Ἄννης περιέχει:

Δισανθρακικοῦ ἀσβεστίου	0,458	γρμ.
Δισανθρακικοῦ μαγνησίου	0,025	»
Δισανθρακικοῦ νατρίου	0,075	»
Χλωριούχου ἀσβεστίου	0,004	»
Χλωριούχου μαγνησίου	0,005	»
Χλωριούχου καλίου	0,002	»
Θεικοῦ ἀσβεστίου	0,022	»
Ὄξειδίων τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλίου	0,003	»
Πυριτικοῦ ὀξέος	0,034	»
Ἀμμωνίας, ὀργανικῶν οὐσιῶν, νιτρικοῦ ὀξέος καὶ φωσφορικοῦ ὀξέος	ἴχνη	
Ἄθροισμα στερεῶν συστατικῶν	0,628	γρμ.

II. Πίναξ ἐξαγομένων τῆς ἀναλύσεως τῶν ὑδάτων
τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Ἐπιδαύρου

Συστατικά εἰς γρμ. περιεχόμενα ἐν ἐνὶ λίτρῳ ὑδάτος (= 1000 κυβ. ἐκ.)	"Υδατος φρέατος Ἀσκληπιού	"Υδατος πηγῆς Ρέλια	"Υδατος πηγῆς Ἀγίας "Δυνῆς
Δισανθρακικόν ἀσέστιον.....	0,395	0,346	0,458
Δισανθρακικόν μαγνήσιον.....	0,033	0,036	0,025
Δισανθρακικόν νάτριον.....	0,132	0,075	0,075
Χλωριούχον ἀσέστιον.....	0,037	0,039	0,004
Χλωριούχον μαγνήσιον.....	0,007	0,005	0,005
Χλωριούχον κάλιον.....	0,001	0,001	0,002
Θεικόν ἀσέστιον.....	0,014	0,014	0,022
Ἵδρῆα σιδήρου καὶ ἀργιλίου.....	0,003	0,002	0,003
Πυριτικόν ὄξύ.....	0,043	0,040	0,034
Ἀμμωνία.....	ἔχνη	ἔχνη	ἔχνη
Ὄργανικαὶ οὐαίαι.....	»	»	»
Φωσφορικόν ὄξύ.....	»	»	»
Νιτρικόν ὄξύ.....	»	»	»
"Αθροισμα στερεῶν συστατικῶν.....	0,665 γρμ.	0,558 γρμ.	0,628 γρμ.

III Φύσις τῶν ἀναλυθέντων ὑδάτων.

Κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς χημικῆς ἀναλύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Ἐπιδαύρου ἀπεδείχθησαν τὰ ὕδατα ταῦτα τῆς αὐτῆς χημικῆς συστάσεως, ἐκ δὲ τῶν συστατικῶν καὶ ἀναλογιῶν αὐτῶν τὰ ὕδατα τοῦ Ἀσκληπιείου δύνανται νὰ ταχθῶσι μεταξύ τῶν ἐλαφρῶν ἀλκαλικῶν ὑδάτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τὰ πόσιμα ταῦτα ὕδατα προσομοιάζοντα τοῖς ὕδασι τοῦ Evian, πινόμενα δὲ ἐν ἀφθονίᾳ νὰ φανῶσιν ἀνύσιμα εἰς τοὺς πάσχοντας ἐξ οὐρικῆς ψαμμιάσεως καὶ λιθιάσεως ὡς καὶ ἐκ παθήσεων τοῦ στομάχου.

Μεγίστη δὲ εἶνε ἡ πιθανότης ὅτι τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Ἐπιδαύρου ἐπωφελεῖτο διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ συρρέοντας ἀσθενεῖς τῶν ἱαματικῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐν τῇ περιοχῇ του ὑδάτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐν αὐτῷ τῷ ναφ̄ κειμένου φρέατος, ὅπερ κατεδείχθη διὰ τῆς χημικῆς ἀναλύσεως καὶ τὸ περιεκτικώτερον εἰς ἱαματικά συστατικά.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἀπριλίου 1899

A. K. ΔΑΜΒΕΡΓΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευεργέται τῆς Ἑταιρείας	Σελ.	3
Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας	»	4
Ἐπιτίμιοι Ἑταῖροι	»	5
Τακτικοὶ Ἑταῖροι	»	6
Ἐκθεσις τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας	»	9
Ἀνασκαφαὶ παρὰ τὸν Κολωνόν	» 12,	33
Ἀνασκαφαὶ ἐν τῇ Στοᾷ τοῦ Ἀττάλου	» 12,	70
Ἀνασκαφαὶ ἐν Πειραιεῖ	» 12,	37
Ἀνασκαφαὶ ἐν Σουνίῳ	» 12,	98
Ἀνασκαφαὶ ἐν Πλαταιαῖς	» 13,	42
Ἀνασκαφαὶ ἐν Θερμοπύλαις	» 14,	76
Ἀνασκαφαὶ ἐν Θέρμῳ	» 15,	57
Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ	» 15,	103
Ἀνασκαφαὶ ἐν Μυκῆναις	» 15,	102
Ἀνασκαφαὶ ἐν Θεσσαλίᾳ	» 15,	101
Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐρετρῖᾳ	» 16,	34
Ἀνασκαφαὶ ἐν Ῥηνεῖᾳ	» 16,	66
Ἀνασκαφαὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ	»	17
Ἐργασίαι ἐν τῷ Παρθενῶνι	»	17
Ἐργασίαι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Μνημείου τοῦ Φιλοπάππου	»	18
Ἐργασίαι ἐπισκευῆς ἐν τῷ τείχῃ τῆς Ἀκροπόλεως	»	18
Ἐργασίαι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Θησείου	»	18
Ἐργασίαι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος	»	18
Ἐργασίαι πρὸς ἐπιστέγασιν τοῦ ἐν Σπάρτῃ μωσαϊκοῦ	»	18
Συνελεύσεις τῶν Ἑταίρων	»	25
Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς	»	26
Ἐκθέσεις περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας	22,	105
Ἐκθέσεις χημικῆς ἀναλύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀσκληπείου τῆς Ἐπιδαύρου	»	106

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

Γενικὸς Ἰσολογισμὸς τῆς χρήσεως 1899	»	II
Ἀνάλυσις τῆς μερίδος α᾽ Ἔσοδα καὶ Ἐξόδα	»	IV
Ἀπολογισμὸς τῶν Ἐσόδων	»	VI
Ἀπολογισμὸς τῶν Ἐξόδων	»	VIII
Κίνησις τοῦ ταμείου κατὰ τὸ ἔτος 1899	»	XXIV
Πίναξ ἐμφανῶν τὴν περιουσίαν τῆς Ἑταιρείας κατὰ ἔτος 1899	»	XXV
Γενικὴ ληφοδοσία τοῦ ἔτους 1899	»	XXX

